

Audiovisuaalinen vallankumous koulussa

Audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttö Oulun normaalilyseossa ja Oulun
normaalikoulussa 1960– ja 1970-luvuilla

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian pro gradu –tutkielma

16.4.2019

Jaakko Ylikangas

SISÄLLYS

JOHDANTO	2
Kohti tutkimusta	2
Tutkimuksen keskeiset käsitteet	3
Tutkimustilanne	8
Tutkimustehtävä	10
Lähteet ja tutkimusmenetelmät.....	13
1. AUDIOVISUALISOITUMISEN KAKSI VUOSIKYMMENTÄ.....	24
1.1. Kasvua tapahtuu hitaasti ennen peruskoulu-uudistusta.....	24
1.2. Perusopetussuunnitelma yhtenäistää valtakunnallisen opetuksen.....	32
1.3. Audiovisualisoituminen onnistuu.....	39
2. HALLINNOLLISET JA TALOUDELLISET MUUTOKSET	45
2.1. Peruskoulu-uudistus johtaa kulutuksen räjähdysmäiseen kasvuun	45
2.2. Rehtorit ja opettajat toteuttavat opetusvälinehankinnat	57
2.3. Valtio määrittää hinnat	60
3. AUDIOVISUAALISUUDEN MUISTAMINEN.....	65
3.1. Teknologia lisää opiskelumotivaatiota.....	65
3.2. Tärkeät työvälineet rinnastetaan tietotekniikkaan.....	69
3.3. Parempia oppimistuloksia saavutetaan.....	75
LOPPULAUSE	81
LÄHTEET	85
LIITTEET	90

JOHDANTO

Kohti tutkimusta

Suomalaisen peruskoulun ja lukion tietoteknistyminen on viime aikoina aiheuttanut runsaasti keskustelua. Ylioppilaskirjoitukset ovat sähköistyneet, ja oppilaat pystyvät helposti lataamaan lukion oppikirjat tableteille. Peruskoulussa ja lukiossa opetusteknologian avulla luodut oppimisympäristöt on nähty kanavaksi tuottaa innostavia, inspiroivia ja luovuutta kasvattavia oppimiskokemuksia.¹

Pystyäksemme suhteuttamaan nykypäivänä paljon keskustelua aiheuttaneen koulujen tietoteknistymisen oikeisiin mittasuhteisiinsa on hyödyllistä tutkia oppilaitosten teknologisoitumisen historiallisia juuria, joita audiovisuaaliset opetusvälineet edustavat. Audiovisuaalisia opetusvälineitä voidaan pitää tietotekniikan edeltäjinä, koska tietotekniset laitteet hyödyntävät audiovisuaalisten opetusvälineiden ominaisuuksia mutta ovat paljon tehokkaampia ja monikäyttöisempiä. Esimerkiksi tietokoneella opettajat pystyvät näyttämään oppilaille videoita, joissa yhdistyvät liikkuva kuva ja ääni. Tietokoneen avulla oppilaille voi esitellä myös dioja. CD–aseman ansiosta tietokoneella voi kuunnella musiikkia. Yhden tietokoneen ominaisuudet vastaavat siten audiovisuaalisista opetusvälineistä ainakin television, ääninauhurin, videonauhurin ja diaprojektorin ominaisuuksia.

Tässä tutkimuksessa selvitän, miten merkittävässä osassa tietotekniikkaa edeltäneet audiovisuaaliset opetusvälineet olivat Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa 1960– ja 1970–luvuilla. Tutkimuskohteenani on siten Normaalilyseon ja Normaalikoulun audiovisualisoitumisen kehitys. Yleisen audiovisuaalisen kehityksen rinnalla tarkastelen audiovisualisoitumiseen liittyneitä hallinnollisia ja taloudellisia tekijöitä. Olen haastatellut tutkimustani varten Normaalilyseon ja Normaalikoulun entisiä opettajia ja rehtoreita. Haastattelujen avulla pystyn tarkastelemaan, mitä opettajat ja rehtorit ajattelivat

¹ Kankaanranta et al. 2011, 7; R. Trötschkes, ”Sähköisen yo–kokeiden aikataulu”, elektr. artikkeli. Yle 1.6.2015.

audiovisuaalisesta opetuksesta. Tutkimuksessani käytän lähteinä myös Normaalilyseon ja Normaalikoulun toiminnasta syntynyttä arkistomateriaalia.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Normaalilyseot ja Normaalikoulut

Normaalikoulut ovat korkeatasoisia valtionrahoitteisia harjoittelukouluja, jotka kuuluvat kiinteänä osana yliopistojen kasvatustieteellisiin tiedekuntiin. Normaalikoulut toimivat myös tiiviissä yhteistyössä toistensa kanssa. Niiden keskeisin tehtävä on valmistaa ammattitaitoisia opettajia peruskouluun ja lukioon. Juuri Normaalikoulujen järjestämä opettajakoulutus ja valtionrahoitteisuus erottavat ne kaikista muista suomalaisista oppilaitoksista. Normaalikoulut toimivat tiiviissä yhteistyössä yliopistojen opettajakoulutusyksiköiden kanssa suunnitellen yhteistoiminnassa Normaalikouluilla toteutettavan ohjatun opetusharjoittelun käytäntöjä ja kehittämistä. Normaalikoulujen erityisasemaa muihin suomalaisiin kouluihin korostaa lisäksi se, että Normaalikoulut toimivat valtakunnallisina ja alueellisina asiantuntijaorganisaatioina.²

Normaalikoulut syntyivät peruskoulu-uudistuksen myötä, joka toteutettiin vaiheittain vuodesta 1972 alkaen. Oulussa peruskoulu-uudistus realisoitui syksyllä 1974. Normaalikouluja edelsivät Normaalilyseot, joilla oli käytännössä samat tehtävät kuin Normaalikouluilla. Erona Normaalikouluihin oli se, että Normaalilyseot koostuivat lukiosta ja lukioon johtavasta oppikoulusta. Normaalilyseot olivat myös itsenäisiä valtionrahoitteisia kouluja mutta ilman kiinteää yhteyttä yliopistoihin. Yliopistoyhteys muodostui vasta peruskoulu-uudistuksen myötä, jolloin Normaalilyseot muutettiin Normaalikouluiksi. Vastasyntyneet Normaalikoulut liitettiin hallinnollisesti yliopistojen kasvatustieteellisten tiedekuntien alaisuuteen. Samalla lukioon valmistava oppikoulu muuttui peruskoulun ala- ja yläasteeksi. Lukion asema säilyi ennallaan.³

² eNorssi 2019, elektr.

³ Heikkinen 2010, 18–20, 35 ja 113.

Audiovisuaalisuus ja audiovisuaaliset opetusvälineet

Tutkimukseni keskeisiin käsitteisiin kuuluvat audiovisuaalisuus ja audiovisuaaliset opetusvälineet. Sana audiovisuaalinen tarkoittaa kuulo- (audio) ja näköaistiin (visuaalinen) kohdistuvia ärsykeitä. Audiovisuaaliset opetusvälineet ovat opetuksessa käytettäviä, edellä mainituille aisteille ärsykeitä tuottavia opetusvälineitä tai laitteita. Tällaisia opetusvälineitä ja laitteita ovat esimerkiksi piirtoheitin, nauhuri, levysoitin ja televisio. Audiovisuaalisia opetusvälineitä eivät ole pelkästään sähköllä toimivat laitteet, sillä sekä perinteinen liitutaulu että piirroslehti, joilla tuotetaan visuaalisia ärsykeitä, ovat audiovisuaalisia opetusvälineitä. Audiovisuaalisilla opetusvälineillä pyritään ennen kaikkea kasvattamaan oppilaiden assosiaatiomaailmaa.⁴

Audiovisuaaliset opetusvälineet ovat nykyajan kouluissa harvinaisia. Audiovisuaalisten opetusvälineiden vähäisyyden vuoksi monet 2010-luvun nuoret ja nuoret aikuiset eivät tiedä varsinkaan 1960-luvulla käytössä olleista vanhemmista audiovisuaalisista opetusvälineistä juuri mitään. Keski-ikäiset aikuiset ja heitä vanhemmat henkilöt, jotka ovat käyneet koulunsa 1960- ja 1970-luvuilla, varmasti muistavat joitain yksityiskohtia audiovisuaalisista opetusvälineistä, mutta paljon on myös saattanut unohtua. Esittelen seuraavaksi muutamia yleisesti 1960- ja 1970-luvuilla käytössä olleita audiovisuaalisia opetusvälineitä ja niiden toimintaperiaatteita, jotta lukijat ymmärtäisivät paremmin, millaisia opetusvälineitä tässä tutkimuksessa on käsitelty.

Episkooppi oli maailman ensimmäinen tekninen audiovisuaalinen opetusväline. Episkoopit vaativat toimiakseen luokan lähes täydellisen pimentämisen kaikelta valolta. Episkoopin avulla opettajat pystyivät heijastamaan kuvia luokan seinälle tai valkokankaalle oppikirjoista, lehtiartikkeleista tai muista vastaavasti painetusta materiaalista. Episkooppeja oli 1960- ja 1970-luvuilla käytössä kooltaan useita erilaisia. Vuonna 1968 koulujen käytössä olleet yleisimmät episkoopit olivat kooltaan 12,5 x 12,5cm, 14 x 16cm, 16 x 19cm ja 25 x 25cm. Kuvassa 1. on tyypillinen 1960-luvun lopulla opetuskäytössä ollut episkooppi.⁵

⁴ Håkanson 1966, 15, 109 ja 114; Kielitoimiston sanakirja 1. osa A–K 2006, 72.

⁵ Nöjd 1968, 17–18.

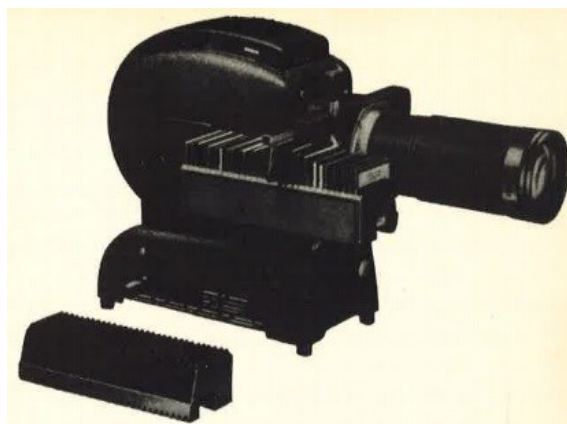
Kuva 1.

Lähde: Nöjd 1968, 17.

Kuvassa 2. on raina- ja kuultokuvaprojektori, jolla rainat ja kuultokuvasarjat pystytettiin heijastamaan valkokankaalle. Rainat koostuivat kuvasarjoista, joiden järjestykseen ja määrään opettaja ei pystynyt vaikuttamaan. Rainat koettiin 1960-luvulla niihin liittyvän joustamattomuuden vuoksi usein opetuskäytöllisesti huonoiksi. Rainat usein haluttiinkin korvata kuultokuvasarjoilla. Kuultokuvasarjat olivat käytännössä kuin rainoja eli kuultokuvat esitettiin perättäisten kuvien sarjana. Erona rainoihin oli kuitenkin se, että opettaja pystyi itse yksitellen järjestämään kuultokuvat haluamaansa järjestykseen. Rainojen erikoisominaisuutena oli se, että ne pystyttiin pilkkomaan ja muuntamaan kuultokuviksi.⁶

Kuva 2.

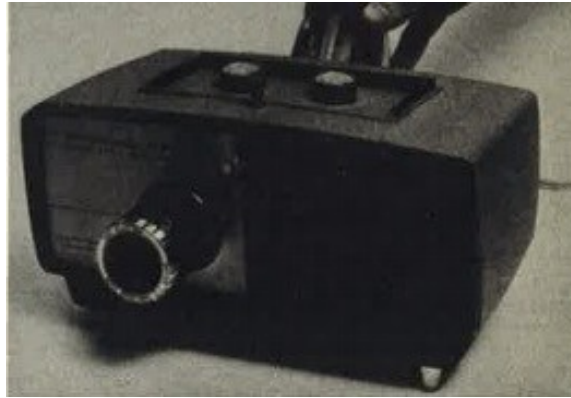

Lähde: Nöjd 1968, 19.

⁶ Nöjd 1968, 19.

Elokuvia esitettiin oppilaille 1960-luvulla ennen videonauhurin ja television yleistymistä 8 ja 16mm:n elokuvaprojektoreilla. 16mm:n elokuvaprojektori uudempi 8mm:n elokuvaprojektori alkoi saada edeltäjäänsä enemmän suosiota 1960-luvulla opetuskäytössä. Se johtui siitä, että 8mm:n elokuvaprojektorin heijastama kuva oli noin 50 prosenttia suurempi edeltäjäänsä verrattuna. Kuvassa 3. näkyy 8mm:n kasettielokuvaprojektori.⁷

Kuva 3.

Lähde: Nöjd 1968, 25.

Opetusheijastimet eli piirtoheittimet heijastivat muovikalvolla olevan piirroskuvan tai tekstin valkokankaalle. Opettaja pystyi kirjoittamaan tyhjälle muovikalvolle tekstiä opetuksen yhteydessä. Muovikalvot oli mahdollista pyyhkiä puhtaaksi, minkä takia opetusmateriaalia oli helppo muokata. Opettaja yleensä valmisteli muovikalvot ennen tuntia ja niihin pystyi täydentämään tekstiä ja piirroskuvia oppitunnin edetessä. Piirtoheittimet tulivat markkinoille 1960-luvun lopussa ja yleistyivät suomalaisissa kouluissa 1970-luvulla. Kuvassa 4. on piirtoheitin.⁸

⁷ Nöjd 1968, 24.

⁸ Nöjd 1968, 9–10.

Kuva 4.

Lähde: Nöjd 1968, 9.

Peruskoulu-uudistus, didaktiikka ja pedagogiikka

Tutkimukselleni erityisen merkittävä käsite on peruskoulu-uudistus, joka tarkoitti kansa-, kansalais-, ja keskikoulun yhdistymistä yhdeksän vuotta kestäväksi kunnalliseksi peruskouluksi. Uudistuksen myötä syntynyt peruskoulu jakautuu vielä nykyäänkin kuusi vuotta kestävään alakouluun ja kolme vuotta kestävään yläkouluun. Keskustelu, joka alkoi 1940-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, vanhan rinnakkaiskoulujärjestelmän muuttamisesta yhtenäiskouluksi politisoitui nopeasti oikeistopuolueiden jäsenten puolustaessa yksityisiä ja maksullisia oppikouluja vasemmistopuolueiden vedotessa yhtenäiskoulun tuomiin demokratiaan ja tasa-arvoon. Ratkaisu saatiin vuonna 1963, jolloin eduskunta hyväksyi yhtenäiskoulujärjestelmän rakentamisen rinnakkaiskoulujärjestelmän tilalle. Moninaisten mietintöjen ja poliittisten kompromissien jälkeen peruskoulu-uudistus toteutettiin Suomessa vaiheittain vuodesta 1972 lähtien. Oulussa oppilaat aloittivat koulunkäyntinsä uudessa peruskoulussa syksyllä 1974. KouluaSTEiden opetus standardisoitui valtakunnallisesti vuonna 1970 julkaistun Suomen ensimmäisen perusopetussuunnitelman myötä. Mullistavaa peruskoulu-uudistuksessa oli se, että jokaisella Suomen kansalaisella oli uudistuksen voimaantulon myötä perhetaustoista ja varallisuudesta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet jatko-opiskeluun.⁹

⁹ Ahonen 2012, 149-151, 153-156; Kettunen et al. 2012, 25, 37-39.

Tutkimukselleni tärkeitä opetukseen liittyviä käsitteitä ovat didaktiikka ja pedagogiikka. Didaktiikka on opetusta tarkasteleva kasvatustieteellinen osa-alue, mutta käsitykset sen täsmällisestä tehtävästä ovat jakaneet tutkijoiden mielipiteitä. Yleistäen didaktiikalla on pyritty vastaamaan kysymykseen: millaista on hyvä opetus? Vastauksen pohtiminen tähän kysymykseen on ajateltu olevan tärkeää, koska sen ratkettua voidaan opettajakoulutusta kehittää ja sitä kautta parantaa opetuksen laatua. Didaktiikasta on puhuttu yleisesti opetusoppina, joka on jakautunut opetussuunnitelmaoppiin ja opetusmenetelmäoppiin. Ensimmäinen on tarkastellut oppilaita ja sitä, miten opetus on rakennettava parhaiden mahdollisten oppimistulosten saavuttamiseksi. Jälkimmäinen on käsitellyt opetuksen muotoa, jolla on tarkoitettu sitä, millaista opetusta on tarjottava ja millaisten sääntöjen sisälle opetuksen muoto on rajattava.¹⁰

Pedagogiikka on monisyinen käsite, jolle ei ole yksinkertaista selitystä. Pedagogiikka sanana on tullut kreikan kielestä, millä on tarkoitettu sekä kasvatusta että kasvatustiedettä. Suomalaisessa kontekstissa sille on annettu viisi merkitystä. Pedagogiikka on käsitetty synonyymina kasvatustieteelle, jolla kuvataan kasvatustieteen opetusta ja tutkimusta. Suppeammin pedagogiikalla on tarkoitettu opetus- tai kasvatustaitoa ja eräitä kasvatustieteellisiä suuntauksia. Pedagogiikka on tulkittu myös eräänlaiseksi opetukselliseksi makro-, meso-, ja mikrotason toiminnaksi. Makrotasolla pedagogiikka on ymmärretty tarkoittavan valtion ja kuntien tekemiä koulutusjärjestelmällisiä ja koulutuspoliittisia ratkaisuja. Mesotasolla pedagogiikka on ymmärretty opetuksen järjestämiseksi koulussa opetussuunnitelman asettamissa kehyksissä. Mikrotasolla pedagogiikan on nähty tarkoittavan opettajan tekemiä ratkaisuja luokkansa opetuksen järjestämisessä ja opetuksellisten ratkaisujensa perusteluja.¹¹

Tutkimustilanne

Aiempi tutkimus 1960- ja 1970-luvun koulujen käyttämisestä audiovisuaalisista opetusvälineistä sekä niiden tuottamista opetuksellisista hyödyistä on erittäin vähäistä. Audiovisuaalisten opetusvälineiden opetuskäyttöön liittyvät tutkimukset ovat tulleet pääosin

¹⁰ Hellström 2008, 30.

¹¹ Hellström 2008, 295–296; Toiskallio 1984, 10.

Ruotsista ja ne on kirjoitettu 1960– ja 1970–luvuilla. Niistäkin tehdyt käännökset ovat takellelleet termistönsä suhteen, sillä audiovisuaalinen sanasto ei ollut vielä 1960–luvulla vakiintunut. Muutamia suomalaisia audiovisuaalisia opetusväline tutkimuksia on olemassa. Audiovisuaalisuuden tutkimus on kuitenkin rajoittunut lähinnä 1960– ja 1970–luville, eikä audiovisuaalisuutta sen jälkeen ole juuri tutkittu. Tämän tutkimuksen kannalta merkittävä tutkimuskirjallisuus jakautuu aihepiireiltään seuraaviin kategorioihin: peruskoulu-uudistus, koulutukseen liittyvät käsitteet, Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun historia sekä tutkimukselleni tärkeä metodikirjallisuus.¹²

Pauli Kettusen ja Hannu Simolan toimittamassa teoksessa *Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960–luvulta 2000–luvulle* (2012) on kuvattu yksityiskohtaisesti 1970–luvulla toteutettua rajua koulutusjärjestelmän uudistusta sekä tämän muutoksen taustalla vaikuttavia poliittisia tekijöitä. Eduskunnan istuntojen ja puolueiden näkemysten rinnalle on nostettu erilaisia makrotason järjestöjä, kuten opettajien ammattiliittoja ja Suomen ylioppilaiden liitto, joilla oli osuutensa Suomen koulutuskenttään kohdistuneissa uudistuksissa. Teos on liittänyt mielenkiintoisella tavalla koulutusjärjestelmään tehdyn remontin osaksi laajempaa yhteiskunnallista murrosta, Suomen muuttuessa maatalousyhteiskunnasta palveluyhteiskunnaksi 1960– ja 1970–luvuilla. Muuttuneet yhteiskunnalliset tarpeet vaativat uuden, kansalaisia palveluyhteiskunnan olosuhteisiin paremmin valmistavan koululaitoksen. *Tiedon ja osaamisen Suomessa* on ilmaistu hyvin selkeästi, ettei tämä muutos olisi koskaan toteutunut ilman kouluhallinnon keskittämistä opetusministeriölle, jolla oli suuri rooli Oulun normaalikoulun audiovisualisoitumisen rahoittajana. Teoksesta käytin erityisesti Pauli Kettusen, Marja Jalavan, Hannu Simolan ja Janne Varjon artikkeleita, jossa on käsitelty peruskoulu-uudistuksen taustalla vaikuttaneita poliittisia motiiveja.

Matti Salo on tutkinut Oulun yliopiston syntyä ja kehitystä teoksessa *Pohjoinen alma mater: Oulun yliopisto osana korkeakoululaitosta ja yhteiskuntaa perustamisvaiheista vuoteen 2000* (2003). Hänen tutkimukseensa kuului olennaisena osana opettajakoulutuksen liittäminen Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan osaksi. Salon teos on erottunut muista peruskoulu-uudistuksen poliittista prosessia kuvaavista teoksista, koska siinä on kuvattu

¹² Håkanson 1966, 9–10.

yksityiskohtaisesti juuri Oulussa tapahtunutta muutosta. Käytin tutkimuksessani Salon teosta, kun käsitelin peruskoulu-uudistuksen toteutumista Oulussa.

Martti Hellström on tutkinut opetukseen liittyvää tietoteoriaa. Hän on kerännyt yhteen tuoreimpia näkemyksiä opetusmaailman toiminnasta aina oppilaiden arvioinnista erilaisiin opetusmetodeihin. Hellströmin teos *Sata sanaa opetuksesta: keskeisten käsitteiden käsikirja* (2008) on avannut ja pukeut yksinkertaiseen muotoon usein vaikeasti ymmärrettävät abstraktit termit, joita olen käsitellyt johdannossa. Tutkimukseni kannalta hänen keräämänsä tiedot koulutuksellisista termeistä auttoivat minua kertomaan esimerkiksi sen, mitä pedagogiikalla ja didaktiikalla tarkoitetaan. Näiden käsitteiden ymmärtäminen on tutkimuksen kannalta keskeistä.

Teoksen *Laanaojan laitamilta Linnanmaan liepeille. Oulun normaalikoulun 50–vuotishistoria* (2010) on kirjoittanut Reijo Heikkinen. Teos on kuvannut nimensä mukaisesti Oulun normaalikoulun vaiheita jo sitä edeltäneen Oulun normaalilyseon perustamisvuodesta 1960 aina vuoteen 2010. Teos tarjoaa runsaasti tietoa tutkimastani koulusta ja erityisesti sen historiallisesta kehityksestä. Heikkisen teoksen tarjoama historiallinen konteksti helpotti tutkimukseeni liittyvien palojen asettamista oikeille paikoilleen ja tämän vuoksi se oli tutkimukselleni merkittävä.

Yleisesti Normaalilyseoiden ja Normaalikoulujen historiallista kehitystä, sisäistä rakennetta ja valtiollista erityisasemaa ovat tutkineet Janne Haikari ja Sofia Kotilainen teoksessaan *Opetajuuden mallia. Jyväskylän normaalikoulu 1864–2015* (2016). Teos on käsitellyt kattavasti koko Jyväskylän normaalikoulun historian sen alkuajoista lähtien. Tälle tutkimukselle teos oli arvokas, koska sen avulla opin paljon Normaalikoulujen historiasta ja tehtävistä erityiskouluina.

Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa selvitän audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöä Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa 1960– ja 1970-luvuilla. Valitsin tutkimukseni

lähtöpisteeksi vuoden 1960, koska tutkimuksen kohteena oleva opettajia valmistava Oulun normaalilyseo perustettiin kyseisen vuoden syksynä. Lähtöpiste tutkimukselleni luonteva myös siksi, että tietämys audiovisuaalisista opetusvälineistä oli suomalaisissa kouluissa vielä hyvin vähäistä 1960-luvulla. Audiovisuaalisten opetusvälineiden opetuksellisista mahdollisuuksista kiinnostuttiin Suomessa toden teolla vasta vuosikymmenen lopussa. Aloitankin tutkimukseni esittelemällä Normaalilyseon vaatimattoman audiovisuaalisen lähtötilanteen ja tarkastelen audiovisualisoitumisen kehittymistä kahden vuosikymmenen ajalta.¹³

Peruskoulu-uudistus muodostaa tutkimukseni ytimen. Tutkimukseni päätepisteeksi valitsin sen vuoksi 1970-luvun lopun, koska peruskoulu-uudistus oli vaikuttanut Oulussa vuoden 1979 lopussa jo viisi vuotta. Aikaa oli kulunut riittävästi, että audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön jättämiä opetuksellisia jälkiä peruskoulu-uudistuksen realisoiduttua Oulussa syksyllä 1974 pystyi analysoimaan luotettavasti. Lisäksi halusin tutkimuksessani keskittyä audiovisuaalisten opetusvälineiden kulta-aikaan. Audiovisuaalisella teknologialla ei ollut vielä merkittäviä haastajia opetuskäytössä 1970-luvun lopulla, sillä saatavissa olleilla tietokoneilla ei arveltu olleen juurikaan käyttöarvoa. Tämä ajattelutapa kuitenkin muuttui 1980-luvun alussa tietokoneiden suosion noustessa räjähdysmäisesti.¹⁴

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisualisoituminen kehittyi 1960- ja 1970-luvuilla?
 - Miten audiovisuaaliset opetusvälineet näkyivät Oulun normaalilyseossa ennen peruskoulu-uudistusta?
 - Millaisia vaatimuksia peruskoulu-uudistus asetti audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön suhteen?
 - Miten peruskoulu-uudistuksen vaatimukset audiovisualisoitumisen suhteen toteutuivat Oulun normaalikoulussa?

¹³ Heikkinen 2010, 26; Håkanson 1966, 9.

¹⁴ Ahonen 2012, 153–154; H. Sommar, ”Tietokoneet hyötykäytössä”, elektr. artikkeli. Yle 28.1.2011; P. Lehtola, ”Tietokoneet koulujen opetuksen tukena”, elektr. artikkeli. Yle 14.8.2014; Rantanen et al. 1986, 18.

- Miten audiovisuaaliset opetusvälineet näkyivät Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun hallinnossa ja taloudessa?
 - Miten audiovisuaaliset opetusvälinekulut kehittyivät 1960– ja 1970-luvuilla?
 - Millaiset henkilöt päättivät audiovisuaalisten opetusvälineiden hankinnasta?
 - Miten audiovisuaaliset opetusvälinehankinnat toteutuivat käytännössä?

- Miten Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun entiset opettajat ja rehtorit muistivat audiovisuaaliset opetusvälineet?
 - Miten audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöä perusteltiin didaktisesti ja pedagogisesti?
 - Millaisena opettajat muistivat audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön opetuksessaan?
 - Millaisia vaikutuksia audiovisuaalisten opetusvälineiden käytöllä oli oppilaiden oppimiseen opettajien ja rehtorien jälkikäteen arvioimana?

Pystyin tutkimuksessani analysoimaan 1960– ja 1970-luvuilla tapahtunutta opetusteknologian hyödyntämisen muutosta osana päivittäistä opetusta. Analysoinnin mahdollistivat audiovisuaalisten opetusvälineiden määrällisen kehityksen seuranta edellä mainittuina vuosikymmeninä. Opetusteknologian hyödyntämisen muutokset kytkeytyvät olennaisesti myös Normaalilyseon ja Normaalikoulun hallintoon ja talouteen. Hallinnollisia ja taloudellisia asiakirjoja tarkastelemalla pyrin osoittamaan, millaisia vaikutuksia audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön kasvulla oli Normaalilyseon ja Normaalikoulun toimintaan. Edellä mainittuja asioita käsittelen kahdessa ensimmäisessä pääluvussa. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen, miten audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöönottoa perusteltiin didaktisesti ja pedagogisesti. Tutkimukseni kannalta merkittävänä asiana nostan esiin sen, miten Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun henkilökunta, joka oli vastuussa uuden teknologian käyttöönotosta ja soveltamisesta luokassa, suhtautui audiovisuaalisiin opetusvälineisiin. Ennen kaikkea selvitin opettajien ja rehtorien jälkikäteisarvioihin nojautuen, saavutettiinkö audiovisuaalisia opetusvälineitä hyödyntämällä parempia oppimistuloksia.

Lähteet ja tutkimusmenetelmät

Lähteet

Tutkimukseni kirjalliset lähteet koostuvat pääosin Kansallisarkiston dokumenteista ja Oulun normaalikoulun asiakirjoista. Kansallisarkistossa säilytettävästä Oulun normaalilyseon arkistosta olen hyödyntänyt Normaalilyseon kirjoitteita ja kassakirjoja. Oulun normaalikoulun asiakirjoista käytin tutkimuksessani kaluston yleisluetteloita, Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tietoja, talousarvioita sekä tulo- ja menoarvioita. Edellä mainittujen lisäksi tutkimukselleni merkittäviä kirjallisia lähteitä olivat vuoden 1970 perusopetussuunnitelma ja audiovisuaalisia opetusvälineitä käsitelleet teokset. Kirjallisten lähteiden lisäksi tärkeitä olivat Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa 1960– ja 1970-luvulla työskennelleiden opettajien ja rehtorien haastattelut.

Tätä tutkimusta varten saatavilla olleet Oulun normaalilyseon asiakirjat käsittävät vuodet 1959–1974. Tutkimukselle merkittävä Oulun normaalilyseon arkistosta löytynyt asiakirjakokonaisuus oli kirjoitteet. Näistä toisteista ilmenevät allekirjoittajan ja varmentajan nimikirjaimet tai muu vastaava asiakirjan oikeellisuuden osoittanut merkintä. Ne on tarkoitettu olemaan laativan toimielimen virallinen asiakirjakappale eli niin kutsuttu arkisto- tai tallekappale. Tutkimukseni kannalta merkittäviä kirjoituskansioita on kolme kappaletta. Kaikista vuosien 1959–1974 Normaalilyseota koskevista kirjoitteista audiovisuaalisia opetusvälineitä käsitellään 271 toisteessa. Tiivistetysti kirjoitteet sisältävät pääosin Normaalilyseon rehtorien kirjeenvaihtoa audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin liittyen. Kirjoitteita hyödynsin erityisesti ensimmäisessä pääluvussa.¹⁵

Kassakirjoja on Oulun normaalilyseon arkistossa yhteensä yhdeksän kappaletta vuosilta 1959–1974. Kassakirjoissa esiintyy audiovisuaalisia opetusvälinehankintoja 355 sivulla. Kyseisten sivujen sisällöstä koostin kuvioita audiovisuaalisista opetusvälinemenoista, joita käsitellen toisessa pääluvussa. Kassakirjat sisältävät täydellisesti kaikki Oulun normaalilyseon tulot ja menot tammikuuhun 1973 asti. Siitä eteenpäin saatavilla on enää Normaalilyseon käteiskassan tulot ja menot. Kassakirjojen avulla pystyin kuitenkin muodostamaan kuvioita

¹⁵ ”Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat: määräykset ja suositukset”, Kuntaliitto 2010, 8.

kaikista mitattavissa olleista vuosittaisista audiovisuaalisista opetusvälinemenoista. Audiovisuaaliset opetusvälinemenot pystyi kassakirjoista saatavan tiedon avulla suhteuttamaan myös vuosittaisiin kokonaismenoihin. Näin syntyi parempi kokonaiskuva audiovisuaalisten opetusvälinekulujen suhteellisesta osuudesta vuosittaiseen kokonaiskulutukseen nähden.

Kassakirjoissa ilmeni muitakin puutteita kuin kokonaiskulutuksen saatavuuden rajoittuminen käteiskassan tilitapahtumiin tammikuusta 1973 alkaen. Niihin oli pääosin merkitty hyvin tarkasti, mitä ostettiin, mistä ostettiin ja millä summalla, mutta aina merkinnät ostetuista tuotteista eivät ole tarkkoja. Esimerkiksi kassakirjoissa ilmeni usein merkintä ”fysiikan välineitä”. Merkintä saattoi tarkoittaa käytännössä mitä tahansa kyseiseen oppiaineeseen liittyvää. Sen vuoksi jätin esimerkiksi fysiikan ja kemian oppiaineisiin liittyneet mahdolliset audiovisuaaliset opetusvälinehankinnat tutkimukseni ulkopuolelle. Päädyin tähän ratkaisuun, koska kyseisten oppiaineiden tarpeisiin hankittavia audiovisuaalista opetusvälineistöä oli usein mahdotonta varmentaa. Se puolestaan olisi vääristänyt opetusvälinemenoista muodostettuja kuvioita. Samasta syystä jätin tämän tutkimuksen ulkopuolelle myös monistuskoneiden hankinnat. Monistuskoneiden käyttöön liittyntä kulutusta, kuten opetusmonisteiden tulostusta, oli mahdotonta edes arvioida, koska kirjallista jälkeä monistuskoneisiin liittyvistä kuluista ei ostohetken jälkeen jäänyt. Poikkeuksena ovat monistuskoneiden korjaamiset, joista syntyneet kulut merkittiin selkeästi kassakirjoihin. Keskityin tässä tutkimuksessa käsittelemään selkeitä, mitattavissa olevia hankintoja, joita olivat muun muassa piirtoheitinten, diojen, liitujen, äänilevyjen ja kielistudion ostoihin liittyneet menot.

Oulun normaalikoulusta sain tätä tutkimusta varten käyttööni tärkeitä asiakirjoja. Asiakirjat sisältävät tietoa pääsääntöisesti sen perustamisvuodesta 1974 nykypäivään. Ainoa poikkeava asiakirja, joka käsittelee puhtaasti Normaalilyseota, on kaluston yleisluettelot, joita hyödynsin vuosien 1959–1968 osalta. Kaluston yleisluetteloissa kerrotaan tarkasti, millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä oli eri oppiaineiden käytössä tai Normaalilyseon yleiskäytössä. Kaluston yleisluetteloita ei tätä tutkimusta varten ollut saatavana vuoden 1968 jälkeen. Kaluston yleisluetteloissa on yhteensä 42 tätä tutkimusta varten hyödyllistä sivua. Yleisluetteloita hyödynsin ensimmäisessä pääluvussa, kun tein kuvioita Normaalilyseon hallussa olleista audiovisuaalisista opetusvälineistä.

Muita tätä tutkimusta varten käytettävissä olleista Oulun normaalikoulun asiakirjoista hyödynsin Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia sekä Normaalikoulun toimintaan liittyneitä talous-, tulo- ja menoarvioita. Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia Normaalilyseolle ja Normaalikoululle on saatavilla vuosilta 1973–1977. Yliopiston lähettämissä kirjeissä käsiteltiin audiovisualisoitumiseen tai Normaalikoulun toimintaan olennaisesti liittyneitä asioita yhteensä 21 sivulla. Kirjeiden sisältö vaihteli muun muassa opetusharjoittelijoiden määristä audiovisuaalisten opetusvälineiden tuomiin muutoksiin ja Normaalikoulun taloussuunnitelmiin. Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia käytin tutkimuksen kahdessa ensimmäisessä pääluvussa.

Viimeisinä arkistoaineistoina tässä tutkimuksessa käytin Oulun normaalikoulua käsitelleitä talousarvioita vuosilta 1974–1978 sekä tulo- ja menoarvioita vuosilta 1976–1980. Normaalikoulun taloutta ja audiovisuaalisia opetusvälineitä koskevia asiakirjasivuja, jotka olivat olennaisia tutkimuksen kannalta, on talousarvioissa yhteensä 74 sekä tulo- ja menoarvioissa 54 kappaletta. Näissä asiakirjoissa esiintyviä tietoja käytin erityisesti toisessa pääluvussa.

Tutkimukselleni tärkeä kirjallinen lähde arkistomateriaalin rinnalla on Suomen ensimmäinen perusopetussuunnitelma vuodelta 1970. Suomen valtioneuvosto määräsi 22.12.1966 peruskoulun opetussuunnitelmakomitean valmistelemaan alkavaa koulukokeilua varten väliaikaisen opetussuunnitelman. Komitean työ pohjautui Peruskoulukomitean sekä Koulunuudistustoimikunnan mietintöihin. Työ johti lopulta kaksiosaiseen *Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintöön* (1970). Tämä teos on ainutlaatuinen suomalaisen koulutuksen historiassa, sillä se oli ensimmäinen koko valtakuntaa koskeva perusopetussuunnitelma. Opetussuunnitelmakomitean jäseninä oli joukko merkittäviä 1960-luvun koulumaailman asiantuntijoita, kuten komitean puheenjohtajana toiminut osastopäällikkö, valtioneuvos Urho Somerkivi. Rivijäseninä toimivat professori Kalevi Heinilä, kouluneuvos Lars Frösen, koulujohtaja Mikko Hirvonen, ylitarkastaja Vesa Lyytikäinen, yliopiston lehtori Kaisa Hälinen ja musiikinopettaja Urpo Jokinen. Komiteassa toimi jäseninä edellä mainittujen lisäksi muitakin henkilöitä, mutta mainitsemieni henkilöiden kirjo todistaa, että komitea sisälsi asiantuntemusta aina käytännön koulumaailman alimmalta tasolta ylimpiin kouluhallinnon virkamiehiin.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnön ensimmäinen osa esitteli aluksi lyhyesti yhtenäisen peruskoulun muotoutumiseen johtaneita sivistyksellisiä perusteita. Tämän jälkeen huomio kiinnitettiin opetuksellisiin tavoitteisiin, toimintatapoihin sekä pedagogisiin pohdintoihin tavoitteiden saavuttamiseksi. Mietintö käsitteli kattavasti, mitä oppiaineita ja millä painotuksella oli kullakin peruskoulun luokka–asteella opetettava. Tutkimukseni kannalta tärkeitä olivat pedagogiset pohdinnat opetusmetodeista sekä oppimisprosessista. Ne auttoivat ymmärtämään, kuinka valtava haaste yhtenäinen peruskouluhanke oli ja millaisin keinoin suomalaisesta koulutusjärjestelmästä luotiin maailmanlaajuinen menestystarina. Erityisen merkittävä aihe tutkimukselleni oli kuitenkin opetusvälineitä ja oppimateriaalia koskevat yksityiskohtaiset pedagogiset pohdinnat. Pohdintoissa eriteltiin tarkasti audiovisuaalisten opetusvälineiden rooli osana oppimista sekä tarjottiin esimerkkejä, mihin oppiaineeseen mikäkin audiovisuaalinen opetusväline parhaiten soveltui. Vuoden 1970 perusopetussuunnitelmaa tarkastelin erityisesti ensimmäisessä pääluvussa.

Ruotsin kouluylivaltuutuksen audiovisuaalisten kysymysten erikoistuntijana toiminut Nils Håkanson argumentoi teoksessaan *AV i skolan* (1964) vahvasti audiovisuaalisten opetusvälineiden tuoman opetuksellisen hyödyn puolesta. Teos listasi erilaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä sekä eritteli, miten ja millaiseen opetuskäyttöön jokin tietty audiovisuaalinen opetusväline parhaiten sopi. Hän tarjosi argumenteilleen pedagogisia perusteita, jotka nojasivat vahvasti kouluissa tehtyihin havaintoihin sekä erilaisiin koulututkimuksiin. Olen käyttänyt tässä tutkimuksessa vuonna 1966 suomennettua painosta, koska käännös on yritetty sovittaa suomalaisiin käytänteisiin. Esimerkiksi koulunauhuriin vaatimuksia käsittelevä kappale oli kokonaisuudessaan suomalaisen asiantuntijaryhmän työn tulosta.

Yksi merkittävimmistä suomalaisista audiovisuaalisuuden puolesta puhujista oli Olavi Nöjd. Hänen teoksensa *Audiovisuaalisen opetuksen menetelmä* (1968) on käsitellyt kattavasti audiovisuaalista opetusta. Tälle tutkimukselle Nöjdin teos on tärkeä, koska se tarjosi yleistiedon lisäksi paljon teknistä tietoa audiovisuaalisista opetusvälineistä.

Kirjallisten lähteiden lisäksi haastattelin Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa 1960– ja 1970–luvuilla työskennelleitä opettajia ja rehtoreita. Haastateltavat ovat syntyneet

1930– ja 1940–luvuilla. Vanhojen ihmisten haastattelemiseen liittyy olennaisesti se, että tutkimuksen kohteena olevien tapahtumien jälkeiset vuosikymmenet ovat vaikuttaneet haastateltavien muistikuvien tarkasteltavasta aikakaudesta. Tutkijan on haastatteluja analysoidessaan pidettävä tämä seikka mielessä.¹⁶

Tutkimushaastattelut koostuivat yhdestä ryhmähaastattelusta ja neljästä yksilöhaastattelusta. Ryhmähaastattelu oli suunnattu opettajille. Ryhmähaastatteluun osallistui myös Oulun normaalikoulun entinen rehtori Erkki Vilpa. Hän pohti ryhmähaastattelussa esitettyjä kysymyksiä niiden muistikuvien kautta, mitä hänelle oli Normaalilyseossa ja Normaalikoulussa kertynyt biologian ja maantiedon yliopettajana. Ryhmähaastatteluun osallistui Vilpan lisäksi matematiikkaa, fysiikkaa ja kemiaa opettaneet Asko Kumpula, Pirkko Kuusjärvi ja Vilho Hyytinen. Kumpula aloitti työnsä Oulun normaalilyseossa vuonna 1964 ja jäi eläkkeelle vuonna 1998. Pirkko Kuusjärvi suoritti Oulun normaalilyseossa opetusharjoittelunsa lukuvuonna 1966–1967, minkä jälkeen hän jäi heti Normaalilyseoon opettajaksi. Eläkkeelle hän siirtyi keväällä 2003. Vilho Hyytinen suoritti Oulun normaalikoulussa opetusharjoittelunsa vuonna 1980 ja jäi Kuusjärven tavoin heti valmistuttuaan Normaalikoulun opettajaksi. Vieraiden kielten opetusta ryhmässä edusti saksan kielen yliopettaja Hely Laitinen. Hän aloitti työnsä Oulun normaalilyseossa vuonna 1970 ja siirtyi eläkkeelle 1997. Ryhmähaastatteluun osallistui myös yhteyshenkilönäni toiminut historian ja yhteiskuntaopin opettaja Matti Ojakoski, joka jäi Oulun normaalikoulun palveluksesta eläkkeelle vuonna 2018. Hän esitti haastattelun edetessä monin paikoin arvokkaita tarkentavia kysymyksiä, jotka toivat suuresti lisäarvoa tälle tutkimukselle. Ryhmähaastattelu kesti noin 70 minuuttia. Ryhmähaastattelusta litteroitua tekstiä syntyi kaksikymmentä sivua. Haastattelukysymykset löytyvät tämän tutkimuksen liitteistä.

Ryhmähaastattelu mahdollisti oppiaineiden välisen vuoropuhelun audiovisuaalisesta opetuksesta. Tärkeää on kuitenkin huomioda se, että ryhmähaastattelu tapahtui ”elättien” kokouksessa. ”Elätit” ovat Oulun normaalikoulusta eläkkeelle jääneitä opettajia ja rehtoreita, jotka pitävät edelleen aktiivisesti yhteyttä toisiinsa osallistumalla säännöllisesti järjestettäviin kokouksiin. He edustavat siten aktiivisten opettajien ryhmää. Tämä seikka tuli ottaa huomioon ryhmähaastattelua analysoidessa, sillä tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäi niiden

¹⁶ Salmi–Niklander 2006, 204–205.

opettajien äänet, jotka eivät ole halunneet osallistua aktiiviseen eläkeläistoimintaan. Heidän joukossaan on saattanut olla opettajia, jotka ovat suhtautuneet audiovisuaalisiin opetusvälineisiin aktiivisia opettajia huomattavasti negatiivisemmin.

Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun entisistä opettajista yksilöhaastattelin kaksi historian ja yhteiskuntaopin opettajaa. He molemmat toimivat urallaan myös didaktikkoina. Didaktikot ovat henkilöitä, jotka vielä nykyäänkin keskittyvät ja vaikuttavat opettajakoulutukseen. He ovat siten opettajakoulutuksen toteutumisen kannalta keskeisiä toimijoita. Martti Asunmaa aloitti opettajana Oulun normaalikoulussa vuonna 1975. Hänen haastattelunsa kesti noin 34 minuuttia ja haastattelusta litteroitua tekstiä muodostui seitsemän sivua. Asunmaan puoliso Tytti Isohookana–Asunmaa aloitti opetusharjoittelunsa Oulun normaalilyseossa vuonna 1971. Hän toimi samanaikaisesti jo tuntiopettajana, ja opetusharjoittelunsa päätyttyä hän jäi Normaalilyseoon töihin. Uransa aikana hän opetti myös uskontoa. Hänen uransa päättyi vuonna 1983, kun hänet valittiin kansanedustajaksi. Vuosina 1991–1995 hän toimi kulttuuriministerinä. Isohookana–Asunmaan haastattelu kesti ajallisesti noin 39 minuuttia. Litteraatiota kertyi yhteensä kymmenen sivua.

Martti Asunmaan ja Tytti Isohookana–Asunmaan haastatteluista sain näkemyksiä siitä, miten audiovisuaalisia opetusvälineitä hyödynnettiin historian, yhteiskuntaopin ja uskonnon opetuksessa 1970-luvulla. Erityisen tärkeää tälle tutkimukselle olivat heidän didaktikkoina esille tuomansa näkökulmat. Asunmaa ja Isohookana–Asunmaa antoivat hyödyllisiä näkemyksiä erityisesti audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön didaktisia ja pedagogisia perusteluja käsittelevään alalukuun.

Yksilöhaastattelin tätä tutkimusta varten myös kahta Oulun normaalikoulun entistä rehtoria. He olivat Erkki Vilpa ja Timo Lappi. Rehtori Vilpa aloitti työnsä Oulun normaalilyseossa biologian ja maantiedon yliopettajana vuonna 1967. Hänet valittiin heti myös vararehtorin tehtäviin samana vuonna. Johtavana rehtorina hän toimi vuosina 1987–1992. Timo Lappi puolestaan suoritti opetusharjoittelunsa Oulun normaalilyseossa vuosina 1973–1974. Hän aloitti työnsä Normaalikoulussa jo vuonna 1974. Lappi nimitettiin yläasteen rehtoriksi vuosina 1975–1976. Hänelle vuodet 1975–1976 olivat niin kutsuttua koevuotta, mutta

koevuoden päätyttyä hänen virkansa yläasteen rehtorina muutettiin toistaiseksi voimassa olevaksi. Johtavana rehtorina hän toimi vuosina 1992–2010.

Erkki Vilpan ja Timo Lapin haastattelut näkyivät tässä tutkimuksessa erityisesti toisessa pääluvussa. Heidän valtaisa tietämyksensä Normaalilyseon ja Normaalikoulun taloudellisista puolista toi suurta lisäarvoa tälle tutkimukselle. Erkki Vilpan haastattelu kesti noin 38 ja Timo Lapin noin 28 minuuttia. Litteroitua tekstiä Vilpan haastattelusta muodostui viisi sivua. Lapin haastattelusta puolestaan syntyi litteroitua tekstiä neljä sivua.

Tähän tutkimukseen liittyneet tutkimuseettiset kysymykset nivoutuvat erityisesti tutkimusta varten tehtyjen haastatteluiden ympärille. Opettajilta ja rehtoreilta kerätyn muistitiedon käsittely ja analysointi tarjosivat tutkimukselle arvokasta ensikäden tietoa 1960– ja 1970-luvun tapahtumista audiovisuaalisiin opetusvälineisiin liittyen. Haastatteluihin sisältyneet tutkimuseettiset kysymykset jaoin neljään kategoriaan, joita olivat haastattelujen toteuttaminen ja tallentaminen, muistitietotutkimus, kokemus ja vanhojen ihmisten haastattelu.

Ensimmäinen haastatteluihin liittyvä eettinen kysymys koskee itse haastattelujen toteuttamista ja tallentamista. Kaikki tutkimusta varten haastateltavana olleet henkilöt allekirjoittivat kirjallisen suostumuksen haastattelujen tekemiseen. Suostumuksessa haastateltaville selvitettiin tutkimuksen aihe ja se, että haastateltavista kerättyjä tietoja käsiteltäisiin luottamuksellisesti. Allekirjoittamalla suostumuksen haastateltavana olleet henkilöt antoivat tutkijalle luvan julkaista haastateltavista kerättyjä tietoja heidän omilla nimillänsä. Haastateltaville myös selvitettiin, että he voisivat keskeyttää osallistumisensa haastatteluun milloin tahansa. Käytännössä tiedon luottamuksellinen käsittely tarkoitti sitä, että poistin haastattelut nauhurilta välittömästi sen jälkeen, kun olin siirtänyt ne kotitietokoneelleni. Varmuuskopioin haastattelut ja niistä kotitietokoneelleni tekemäni litteraatit muistitikulle siltä varalta, että tietokoneeni menisi rikki. Haastateltavat antoivat sopimuksessa suostumuksensa siirtää haastatteluista syntyneet nauhoitteet ja niistä tekemäni litteraatit Oulun normaalikouluun arkistoitavaksi myöhempää tutkimuskäyttöä varten. Kun tutkimukseni valmistui, hävitin haastattelujen tallenteet ja litteraatit välittömästi

kotitietokoneeltani. Muistitikultani tuhosin haastattelujen tallenteet ja litteraatit heti sen jälkeen, kun olin vienyt ne Oulun normaalikouluun arkistoitavaksi.

Muistitiedon on ymmärretty tarkoittavan tietoa, joka perustuu henkilön tai henkilöiden muistiin. Muistitiedon on arvioitu olevan luotettavaa, kun haastateltava kertoo omakohtaisista kokemuksistaan. Lähteenä muistitietoa käyttävän tutkijan tehtävänä on nostaa tutkimuksessaan esiin haastateltavien omia näkökulmia menneisyydestä ja tulkita niitä. Tätä tutkimusta varten kerätyssä muistitiedossa toistuivat haastateltavien yhteiset ja samankaltaiset muistot kysytyistä asioista, vaikka haastattelut toteutettiin toisistaan riippumattomina ja eri päivinä. Yhtenevät muistot auttoivat minua ymmärtämään, miten Normaalilyseossa ja Normaalikoulussa audiovisuaalisiin opetusvälineisiin yleisesti suhtauduttiin koulun henkilökunnan keskuudessa.¹⁷

Haastatteluihin liittyvät olennaisesti haastateltavien kokemukset. Kokemuksella tarkoitetaan sitä, miten henkilöt tietoisesti vastaanottavat ja tulkitsevat elämäänsä liittyneitä tapahtumia. Koska opettajille ja rehtoreille esitetyt kysymykset koskivat heidän arkipäiväisiä toimiaan 1960– ja 1970-luvun kouluissa, edustavat monet tätä tutkimusta varten haastattelujen kautta kerätyistä kokemuksista niin kutsuttua ”kokemusvirtaa”. Sillä on tarkoitettu sellaisia arkipäiväisiä tapahtumia, joita henkilöt vastaanottavat passiivisesti. Arkipäivän kokemusten muistelu näkyi tekemissäni haastatteluissa siten, että haastateltavat usein kertoivat kokemuksistaan hyvin neutraalisti. Arkipäiväisyyden takia haastattelujen aikana saattoi ilmetä, etteivät haastateltavat välttämättä osanneet vastata kaikkiin kysymyksiin. Vuosikymmeniä sitten saadut kokemukset vaikuttivat siihen, että haastateltavat olivat saattaneet unohtaa joitakin menneisyydessä tapahtuneita asioita. He saattoivat vain arvailla, mitä oli tapahtunut. Tutkijan harteille jäi siten pohtia eettisesti, miten tässä tutkimuksessa näitä unohtuneita kokemuksia tai pohdintoja mahdollisesti koetuista asioista oli analysoitava.¹⁸

Viimeinen haastatteluihin liittyvä eettinen kysymys käsitteli vanhojen ihmisten haastattelua. Tieteellisesti vanhuus on usein määritelty alkavaksi 65 vuoden iässä. Vanhuuden on siten ymmärretty olevan ikäryhmällisesti laaja käsite, mikä ajallisesti sisältää noin 30–40 vuotta.

¹⁷ Fingerroos & Peltonen 2006, 8, 28.

¹⁸ Salmi–Niklander 2006, 204–205.

Eettisesti vanhuuden on kuitenkin ajateltu olevan yhteiskunnan iälle antama merkitys. Henkilöt itse iästään huolimatta eivät välttämättä koe olevansa vanhoja. Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun entiset opettajat ja rehtorit, jotka tätä tutkimusta varten haastattelin, ovat erittäin hyvinvoivia ja terävämuistisia henkilöitä. Vanhojen ihmisten kartuttama elämäkokemus on nähty erottavan heidät nuoremmista, joilla ei vielä ikänsä puolesta ole yhtä laajaa näkemystä ympäröivästä maailmasta. Nuoren haastattelijan oli hyvä tiedostaa tämä tosiseikka. Karttuneen elämäkokemuksen myötä haastateltavat, jotka ovat syntyneet 1930– tai 1940-luvuilla, saattoivat antaa tutkittaville asioille erilaisia arvoja kuin mitä haastattelijä itse niille antoi. Vanhoilla ihmisillä saattaa olla myös fyysisiä rajoitteita, kuten huono kuulo, jotka ovat asettaneet haastattelulle haasteita. Fyysiset rajoitteet eivät olleet tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa ylitsepääsemättömiä esteitä. Selkeällä argumentoinnilla ja riittävän voimakkaalla äänellä puhuen haastattelut pystyttiin toteuttamaan ongelmitta.¹⁹

Tutkimusmenetelmät

Tässä tutkimuksessa käytin sekä kvalitatiivisia eli laadullisia että kvantitatiivisia eli määrällisiä tutkimusmenetelmiä. Laadullisten tutkimusmenetelmien tehtäväksi on nähty tutkittavana olevan kohteen laadun ja ominaisuuksien kokonaisvaltaisen jäsentämisen. Lisäksi laadullisen tutkimusmenetelmän tehtäväksi on määritelty tutkimuskohteelle erilaisten merkitysten antaminen. Määrällinen tutkimusmenetelmä puolestaan on määritelty perustuvan tutkimuskohteen kuvaamiseen ja tulkitsemiseen. Tutkimuskohteen kuvaaminen ja tulkitseminen on pohjautunut usein tilastoihin ja numeroihin.²⁰

Esineisiin ja materiaaliin pohjautuvaa historian tutkimusta on käsitelty *Historiallisessa Aikakauskirjassa* (2/2016). Koska tutkimukseni käsittelee audiovisuaalisia opetusvälineitä, oli esineiden ja materiaalin tutkimiseen liittyvien yksityiskohtien selvittäminen ensiarvoisen tärkeää. Pystyin aikakauskirjan perusteella myös sijoittamaan tutkimukseni esineisiin ja materiaaliin pohjautuvan historian tutkimuksen kentälle. Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt erityisesti Tiina Männistö–Funkin artikkelia, jonka avulla olen tehnyt laadullisia

¹⁹ Lumme–Sandt 2017, 297–302.

²⁰ Jyväskylän yliopisto, ”Aineiston analyysimenetelmät”, elektr.

johtopäätöksiä esimerkiksi siitä, miksi tietokoneet ja audiovisuaaliset opetusvälineet haastatteluissa usein rinnastettiin toisiinsa.

Tutkimushaastattelun käsikirjaan (2017) on koottu laajasti tietoa muistitiedon keräämistä, haastattelujen tekemistä sekä niiden laadullisesta analysoimisesta. Teoksen ovat toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander ja Johanna Ruusuvuori. *Tutkimushaastattelun käsikirja* auttoi tutkimusta varten tehtyihin haastatteluihin valmistautumista ja kerätyn muistitiedon laadullista analysoimista. Käytin teoksesta ryhmähaastattelua, historiallista muistitietotutkimusta ja vanhustutkimusta käsitteleviä artikkeleita.

Haastateltavien nimien hankkimisessa käytin lumipallo–menetelmää. Sillä on tarkoitettu sitä, että haastateltavien henkilöiden määrä kasvaa haastatteluprosessin edetessä. Käytännössä ”lumipalloilu” näkyi tutkimuksessani siten, että otin yhteyttä Oulun normaalikoulussa työskentelevään ohjaajaani keväällä 2018. Hän ohjasi minut Matti Ojakosken puheille, jonka kautta sain ”elättien” toiminnasta vastaavan Pirkko Kuusjärven yhteystiedot. Kuusjärvi puolestaan antoi minulle luvan tulla ”elättien” kokoukseen haastattelemaan entisiä opettajia. Oulun normaalikoulun yläasteen kansliasta sain Martti Asunmaan, Erkki Vilpan ja Timo Lapin yhteystiedot. Martti Asunmaan kautta tutustuin hänen puolisoonsa Tytti Isohookana–Asunmaahan.²¹

Kaksi tälle tutkimukselle tärkeää metodikirjallisuutta edustanutta teosta olivat *Diskurssianalyysi liikkeessä* (1999) ja *Jobdatus laadulliseen tutkimukseen* (2008). Ensimmäisen teoksen ovat toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen ja jälkimmäisen ovat kirjoittaneet Jari Eskola ja Juha Suoranta. Jokisen, Juhilan ja Suonisen toimittama teos oli tutkimukseni kannalta tärkeä, sillä se tarjosi yksityiskohtaista tietoa diskurssianalyysistä. Teos on koonnut yhteen useita eri diskurssianalyysin käyttömuotoja. Teoksessa vaikeat termit ja metodiset sisällöt on käännetty helposti ymmärrettävään muotoon. Eskolan ja Suorannan teos puolestaan on eritellyt erilaisia tapoja toteuttaa laadullista tutkimusta.

²¹ Hirsjärvi & Hurme 2008, 59–60.

Tässä tutkimuksessa käytin laadullisena metodina realistista diskurssianalyysia. Sen keskeisimpänä metodisena periaatteena on ymmärretty olevan kirjoitetun tekstin tutkimiseen yhdistettävä kysymys siitä, miten kirjoitettu tai puhuttu viestintä uusintaa ja muuttaa materiaalista maailmaa. Tiivistetysti realistisen diskurssianalyysin on katsottu tutkivan tekstin ja puheen merkityksiä etsimällä niiden sisällön taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Pyrin realistista diskurssianalyysia käyttämällä selvittämään, millaiset tekijät vaikuttivat Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisualisoitumiseen 1960– ja 1970-luvuilla.²²

Laadullista tutkimusmenetelmää tarkastelleet Eskola ja Suoranta ovat arvioineet, että laadullista aineistoa on mahdollista analysoida myös määrällisesti. Kvantifioiminen edusti tässä tutkimuksessa juuri edellä mainittua analysointitapaa, sillä se soveltui hyvin laadulliseen aineistoon perustuvien kuvioiden tekemiseen. Laadullisen aineiston kvantifioimisella on pyritty muun muassa aineistossa ilmenneiden havaintojen lokeroimiseen. Kvantifioimista tein kahdessa ensimmäisessä pääluvussa. Ensimmäistä päälukua varten esimerkiksi laskin ja tein kuvioita Oulun normaalilyseossa eri oppiaineiden käytössä olleista audiovisuaalisia opetusvälineitä eri vuosina. Vertailemalla saatuja tuloksia keskenään pystyi audiovisuaalista kehitystä tarkastelemaan konkreettisesti pitkällä aikavälillä. Toisessa pääluvussa toimin saman periaatteen mukaisesti, mutta siinä esitetyissä kuvioissa käsitellään Normaalilyseon ja Normaalikoulun menoja.²³

²² Juhila 1999, 163–164.

²³ Eskola & Suoranta 2008, 164–167.

1. AUDIOVISUALISOITUMISEN KAKSI VUOSIKYMMENTÄ

Tässä luvussa käsittelen Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisualisoitumista 1960– ja 1970–luvuilla. Luvun tarkoituksena on antaa yleisvaikutelma siitä, miten Normaalilyseo ja Normaalikoulu audiovisualisoituivat kahden vuosikymmenen aikana. Opetusteknologian nopean kehittymisen lisäksi suomalaista koulumaailmaa ravisutti koko koulurakenteen muuttanut peruskoulu-uudistus, joka toteutettiin 1970-luvulla. Peruskoulu-uudistus yhtenäisti koulujen opetuksen ja loi selkeän linjan audiovisuaalisten opetusvälineiden käytölle. Uudistus myös muutti Normaalilyseon ja Normaalikoulun hallinnollisia rakenteita. Peruskoulu-uudistuksen linjaukset audiovisuaaliseen opetukseen liittyen ovat tämän pääluvun yksi keskeisimmistä tarkastelun kohteista.

1.1. Kasvua tapahtuu hitaasti ennen peruskoulu-uudistusta

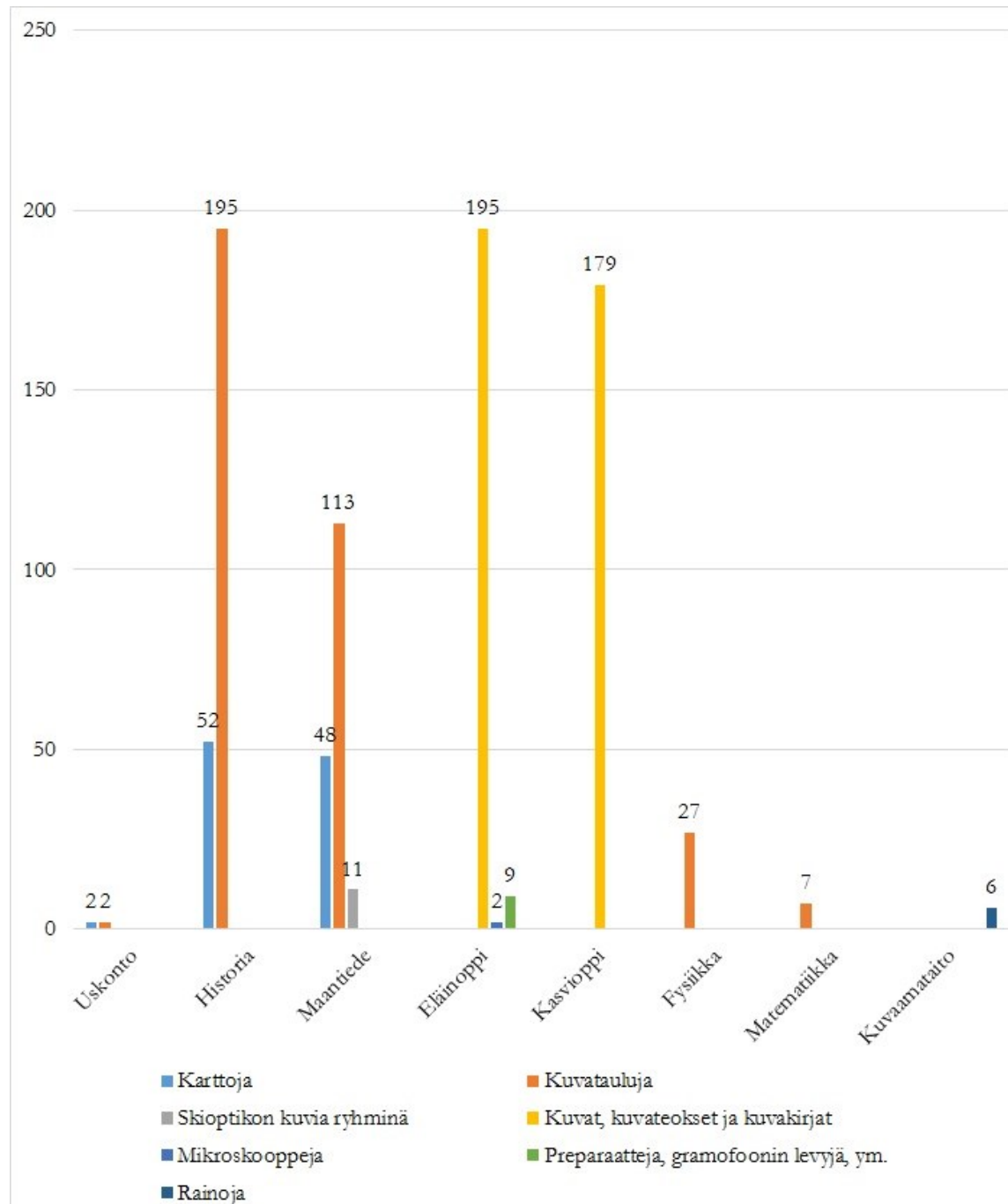
Opettajakoulutusta järjestävä Normaalilyseo perustettiin Ouluun vuonna 1960. Normaalilyseo ei syntynyt Ouluun tyhjästä. Se jatkoi Merikosken yhteislyseon toimintaa, joka oli muuttanut edellisenä vuonna Oulun keskustasta uuteen koulurakennukseen Raksilaan. Tämä uusi koulutalo Raksilassa oli Oulun tilavin ja modernein. Merikosken yhteislyseolla oli siten Oulun lyseoista parhaimmat lähtökohdat vastata opettajakoulutuksesta järjestävän Normaalilyseon tuomiin haasteisiin.²⁴

Uudesta koulutalosta huolimatta Merikosken yhteislyseon audiovisuaaliset opetusvälineet olivat vähäiset vuonna 1959. Yhteislyseolla oli merkittävänä sähköisinä opetusvälineinä käytössään ainoastaan yksi elokuvaprojektori äänilaitteineen, yksi episkooppi, kaksi levysoitinta sekä kolme rainanheitintä. Näiden lisäksi yhteislyseolla oli käytössään keskusradiokaappi ja sen yhteyteen kuuluva radio. Havainnollistava audiovisuaalinen opetus nojasi voimakkaasti painettuun kuvaan, kuten karttoihin ja kuvataululuihin. Kuviosta 1. selviää ainekohtaisesti, kuinka paljon erilaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä Oulun

²⁴ Heikkinen 2010, 26.

normaalilyseota edeltäneellä Merikosken yhteislyseolla oli oppiaineittain käytettävissä vuonna 1959.²⁵

Kuvio 1. Audiovisuaaliset opetusvälineet oppiaineittain vuonna 1959.²⁶

²⁵ Kirjetoisteet 1951-1965. Oulun normaalilyseon arkisto (ONIA) Da:5. KA, Oulu; Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. Oulun normaalikoulun arkisto (ONKA). Oulun normaalikoulu.

²⁶ Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. ONKA. Oulun normaalikoulu.

Kuvio 1. osoittaa, että lähtötilanne Oulun normaalilyseon audiovisualisoitumiselle oli vaatimaton. Merikosken yhteislyseon käytössä oli karttoja, kuvia, erilaisia kuvatauluja sekä kuvakirjoja. Erot edellä mainittujen audiovisuaalisten opetusvälineiden jakautumisessa eri oppiaineiden välillä olivat merkittävät. Yhteislyseon reaaliaineissa, kuten historiassa opettajilla oli käytettävänä 195 kuvataulua sekä 52 karttaa, kun taas esimerkiksi uskonnossa kuvatauluja sekä karttoja oli kumpaakin vain kaksi kappaletta. Luonnontieteissä, kuten maantiedon opetuksessa oli käytössä 113 kuvataulua ja 48 karttaa. Eläin- ja kasvioppi puolestaan nojasivat enemmän erilaisiin kuviin, kuvateoksiin ja kuvakirjoihin. Eläinopissa näitä oli käytettävissä yhteensä 195 ja kasviopissa 179 kappaletta. Eläin- ja kasvioppi hyödynsivät kaikista oppiaineista eniten näitä opetusvälineitä, koska Merikosken yhteislyseon ainoa käytössä oleva episkooppi oli juuri kyseisten oppiaineiden käytössä. Määrärahaa vanhan episkoopin korvaamiseksi anottiin jo seuraavana vuonna. Perusteena oli nimenomaan sen käytännöllisyys eläin- ja kasviopin sekä maantiedon opetuksessa. Koska episkoopin käyttöprioriteetti oli edellä mainituilla oppiaineilla, olivat muut oppiaineet havainnollistavassa opetuksessa pakotettu käyttämään seinälle ripustettavia kuvatauluja. Niiden käyttöön ei kannattanut teettää taululle heijastettavia kuvia, minkä vuoksi esimerkiksi historianopetuksessa ei sellaisia kuvia ollut käytössä. Huomion arvoista on, että Merikosken yhteislyseolla oli yleisessä käytössä kolme rainanheitintä. Kaikista opetettavista aineista kuitenkin ainoastaan kuvaamataidolla oli opetuksen tukena käytettävissä kuusi rainaa vuonna 1959.²⁷

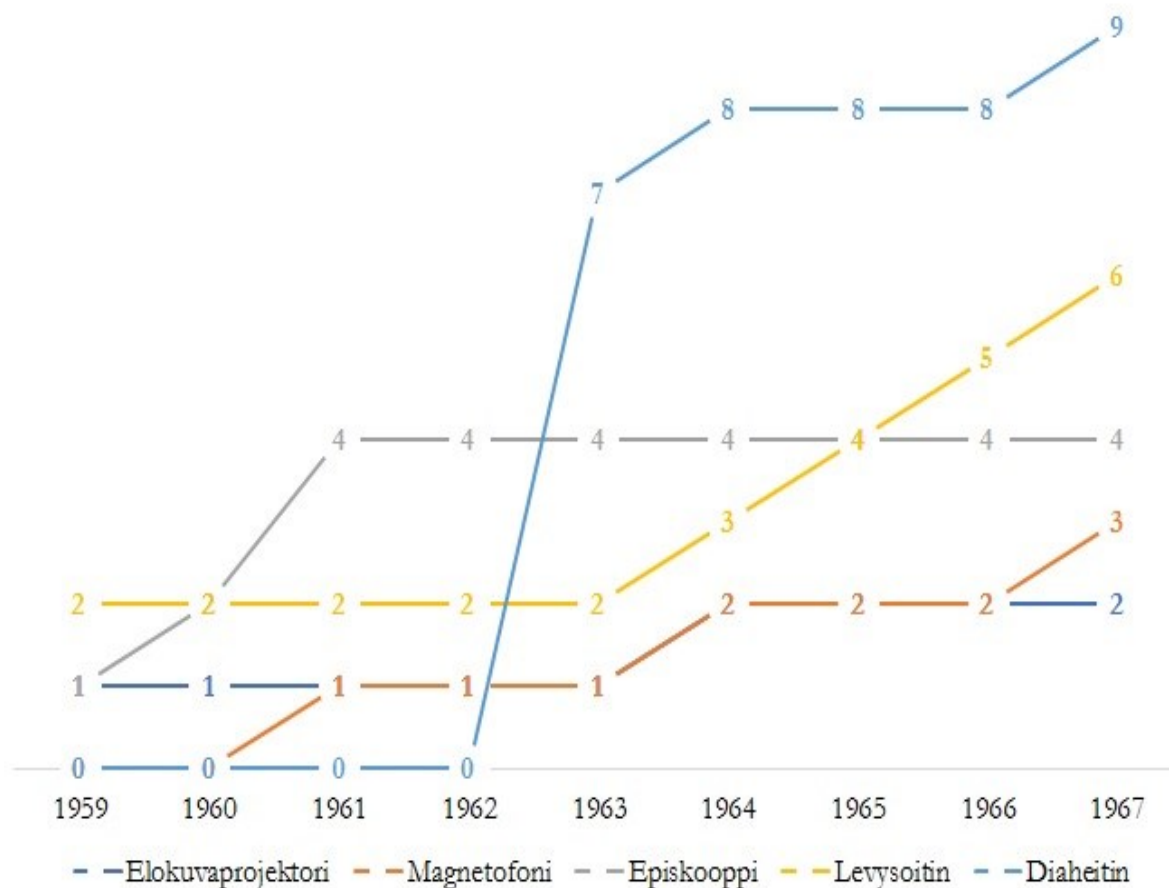
Akseli Inkala, joka oli toiminut Merikosken yhteislyseon rehtorina, sai johdettavakseen Oulun normaalilyseon 1.9.1960. Muutos Normaalilyseoksi toi Inkalalle mukanaan runsaasti uusia haasteita. Samalla syntyi myös uusia mahdollisuuksia. Nämä mahdollisuudet näkyivät erityisesti audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintoina. Inkala tarttuikin tähän tilaisuuteen ja hänen hallintokaudellansa alkoi Oulun normaalilyseon audiovisualisoitumisen aikakausi. Hankinnat olivat pieniä 1960-luvun kolmena ensimmäisenä vuotena, ja koostuivat lähinnä rainoista, kartoista, äänilevyistä sekä erilaisista opetuskuvista kuten dia- ja kuultokuvista. Suurimmat yksittäiset investoinnit koskivat yhtä elokuvaprojektorista sekä magnetofonia, muutamaa rainanheitintä ja kolmea episkooppia.²⁸

²⁷ Kirjetoisteet 1951-1965. ONIA Da:5. KA, Oulu.

²⁸ Heikkinen 2010, 19-20, 26, 34-35; Kassakirjat 1959-1961. Oulun normaalilyseon arkisto (ONIA) Ga:15. KA, Oulu; Kassakirjat 1961-1963. Oulun normaalilyseon arkisto (ONIA) Ga:16. KA, Oulu.

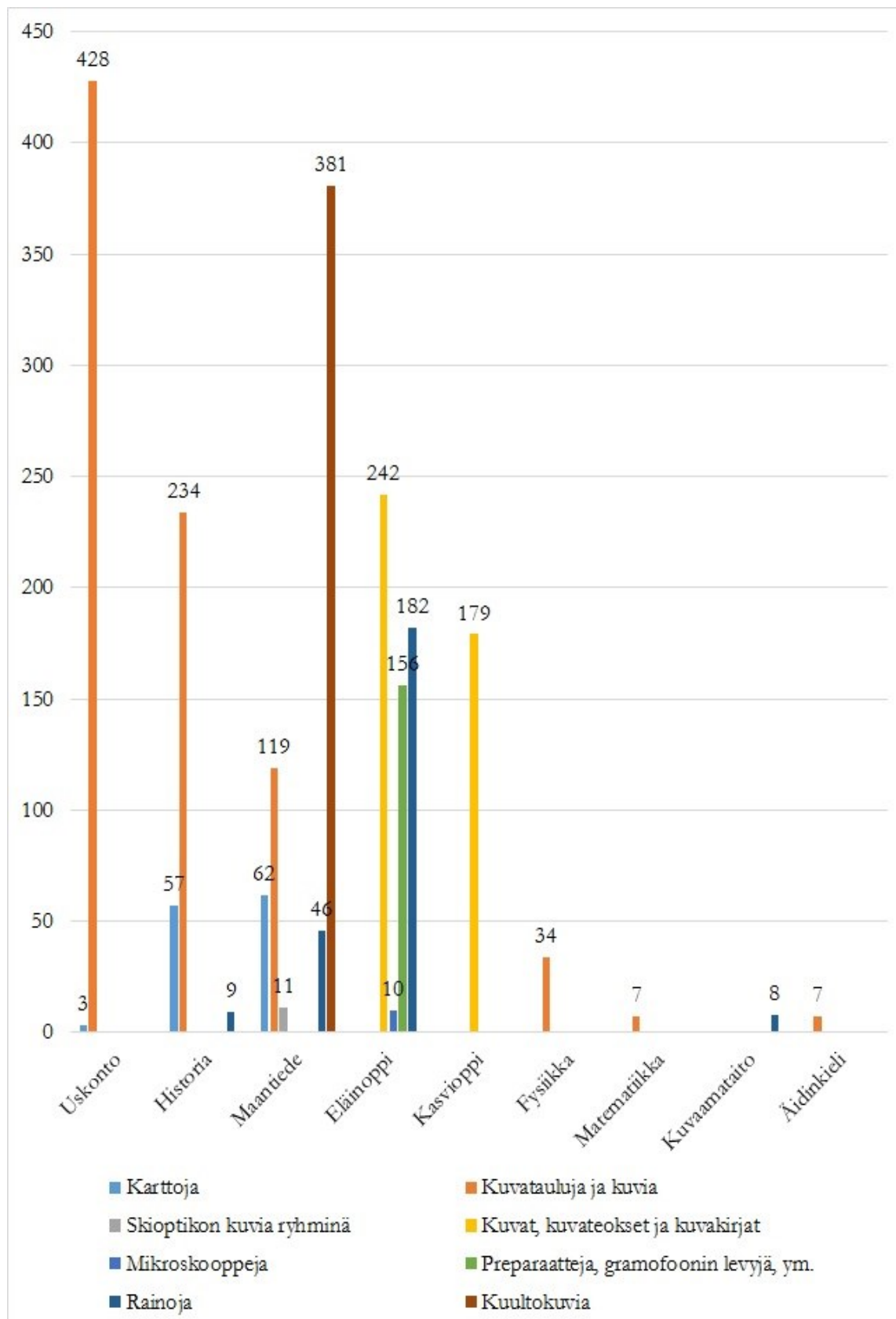
Oulun normaalilyseon audiovisualisoituminen kehittyi Inkalan kaudella nousujohteisesti vuosina 1960–1967. Hänen kuollessaan yllättäen elokuussa 1967 Normaalilyseolla oli käytössään kaksi elokuvaprojektoriä, kolme magnetofonia, neljä episkooppia, kuusi levysoitinta sekä yhdeksän diaheitintä. Kuviossa 2. näkyy edellä mainittujen opetusvälineiden määrällinen kasvu Inkalan rehtorikaudella. Huomioitavaa kuviossa 2. on kuitenkin diaheitinten kasvun kehitys. Niistä ei ole saatavilla tarkkoja lukumääriä ennen vuotta 1964. Lisäksi Normaalilyseon kirjastossa yleiseen käyttöön tarkoitettujen äänilevyjen määrää oli kasvatettu vuoden 1964 77 kappaleesta vuoden 1967 lopun 138 kappaleeseen. Samoin ääninauhojen määrä oli kasvanut viidestä 32.²⁹

Kuvio 2. Elokuvaprojektorien, magnetofonien, episkooppien, levysoitinten ja diaheitinten kasvun kehitys vuosina 1960–1967.³⁰

²⁹ Heikkinen 2010, 111; Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. ONkA. Oulun normaalikoulu.

³⁰ Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. ONkA. Oulun normaalikoulu; Kassakirjat 1959-1961. Oulun normaalilyseon arkisto (ONIA) Ga:15. KA, Oulu; Kassakirjat 1961-1963. Oulun normaalilyseon arkisto (ONIA) Ga:16. KA, Oulu.

Kuvio 3. Audiovisuaaliset opetusvälineet oppiaineittain vuonna 1967.³¹³¹ Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. ONKA. Oulun normaalikoulu.

Kuviosta 3. selviää ainekohtaisten audiovisuaalisten opetusvälineiden lukumäärä rehtori Inkalan hallintokauden päättymisvuonna. Suurimmat muutokset vuoden 1959 lähtötilanteeseen näkyvät uskonnossa, jossa kuvataulujen ja kuvien määrä kasvoi kahdesta kappaleesta 428 kappaleeseen. Maantieteessä kuultokuvia oli käytössä 381 kappaletta. Rainoja oli historianopetuksessa käytössä yhdeksän, maantieteessä 46 ja eläinopissa huimat 182 kappaletta, joista osa oli muutettu taululle heijastettaviksi diakuviksi.³²

Kuviossa 3. tärkeää on huomata, että ”kuvia” esiintyy kahdessa eri sarakkeessa. Tämä johtuu siitä, että Normaalilyseon kalustoluetteloissa esimerkiksi historian oppiaineessa kuvataulut ja kuvat on laskettu samalle riville. Eläinopissa kuvat ja kuvateokset sekä kasviopissa kuvat ja kuvakirjat on laskettu samalle riville, eikä niitä ole eritelty toisistaan sen suuremmin. Sen vuoksi on mahdotonta määritellä tarkemmin näiden opetusvälineiden lukumääriä. Kuvio 3. kuitenkin osoittaa, että kuvien käyttö opetuksessa oli selkeästi lisääntynyt. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että kuvien heijastamiseen vaadittujen episkooppien ja diaheittimien määrä oli selkeästi kasvanut.

Akseli Inkalan kuoleman myötä Oulun normaalilyseon uudeksi rehtoriksi valittiin vanhempi lehtori ja virkaa tekevä vararehtori Pauli Anttila syyslukukaudella 1967. Hänellä oli haasteellista tehtäväänsä varten Normaalilyseon henkilökunnan täysi tuki. Anttilalla oli runsaasti kokemusta hallinnollisista tehtävistä, sillä hän oli työskennellyt 1950-luvulla kouluhallituksen tilapäisenä yleistarkastajana Pohjois-Suomessa. Tässä tehtävässä hän pääsi näkemään monenlaisia yksityisiä oppikouluja ja tarkkailemaan niiden toimintaa. Anttila tunsi vanhan työtehtävänsä myötä kouluhallituksen toimintakulttuurin, josta hänelle oli hyötyä rehtorikautenaan.³³

Ainekohtaisia kaluston yleisluetteloita ei tätä tutkimusta varten ollut saatavilla vuoden 1967 jälkeen, joten audiovisualisoitumisen kehitystä rehtori Anttilan kaudella ennen peruskoulu-uudistusta voi vain arvioida. Normaalilyseon kassakirjoista kuitenkin selviää, että pienempiä

³² Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. ONKA. Oulun normaalikoulu.

³³ Heikkinen 2010, 112-113.

audiovisuaalisia hankintoja, kuten karttoja ja erilaisia kuvia tehtiin tasaiseen tahtiin. Mistään suuremmista investoinneista ei kuitenkaan voi puhua, vaan rahaa kulutettiin harkitusti.³⁴

Suurempien sähköisten laitteiden määrä lisääntyi hieman Anttilan hallintokaudella ennen peruskoulu-uudistusta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Normaalilyseon käyttöön tilattiin muun muassa uusia magnetofoneja, levysoittimia ja diaheittimiä. Nämä hankinnat jakautuivat usealle vuodelle, eivätkä ne olleet lukumääräisesti suuria. Ostot esiintyivät korkeintaan muutaman kappaleen erissä.³⁵

Oulun normaalilyseolla oli useita pankkitilejä, joiden kautta opetusvälineitä maksettiin. Kaikista tileistä vain käteiskassan sekä postisiirtotilin tapahtumat on eritelty kirjallisesti. Postisiirtotililtä kuitenkin esimerkiksi magnetofoneja maksettiin yhteensä kolme kappaletta vuosina 1967–1974. Samalta tililtä maksettiin levysoittimia kolme kappaletta vuosina 1967–1971 ja useampi levysoitin joulukuussa 1972. Tarkkaa ostettujen levysoitinten lukumäärää ei postisiirtotilin tapahtumakuvauksessa kerrota. Selityksenä on ainoastaan ”*ääninauhvoja ja levysoittimia*”³⁶, joita hankittiin yhteensä 1184,40 markalla. Ostettujen levysoitinten määrä voidaan kuitenkin päätellä olevan kahdesta viiteen kappaletta. Päätelmä perustuu siihen, että vuonna 1968 yksi levysoitin maksoi 214,83 markkaa ja yhden äänilevyn hinta samana vuonna oli 14–20 markan välillä.³⁷

Suomen koulumaailman käyttöön tuli uutta audiovisuaalista teknologiaa 1960– ja 1970-lukujen vaihteessa. Merkittävimmät niistä olivat televisio ja opetusheijastin eli piirtoheitin. Kuvanauhuria ja sen yhteyteen kuuluvaa televisiota anottiin ensimmäisen kerran maaliskuussa 1968, toistamiseen seuraavan vuoden helmikuussa ja kolmannen kerran helmikuussa 1970. Kuvanauhuri ja televisio todennäköisesti saatiin vuonna 1970, koska

³⁴ Kassakirjat 1967–1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968–1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970–1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971–1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Kassakirjat 1973–1974. ONIA Ga:23. KA, Oulu.

³⁵ Kirjetoisteet 1966–1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972–1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

³⁶ Kassakirjat 1971–1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu.

³⁷ Kassakirjat 1967–1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968–1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970–1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971–1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Kassakirjat 1973–1974. ONIA Ga:23. KA, Oulu.

kolmannen anomuksen jälkeen rehtori Anttila ei ole enää lähettänyt kouluhallitukselle asiaa koskevia kirjeitä.³⁸

Opetusheijastin eli piirtoheitin sen sijaan saatiin paljon televisiota nopeammin. Rehtori Anttila pyysi kouluhallitusta huomioimaan opetusheijastimen hankkimisen marraskuussa 1967 sen pohtiessa kalustomäärärahan suuruutta seuraavalle vuodelle. Kouluhallitus tuki Anttilan pyyntöä ja ensimmäisen opetusheijastin saatiin loppuvuodesta 1968. Esimerkit television ja opetusheijastimen hankkimisprosessista paljastavat, miten hidasta uusien opetusvälineiden saaminen Normaalilyseon käyttöön oli.³⁹

Audiovisuaalisista opetusvälineistä oli yleisestikin huutava pula Oulun normaalilyseossa ennen peruskoulu-uudistusta. Rehtori Anttila oli toistuvasti yhteydessä kouluhallitukseen, jotta opetusharjoittelulle välttämättömät uudet opetusteknologiset innovaatiot saataisiin opetusharjoittelijoiden käyttöön. Kouluhallituksen tehottomuus Normaalilyseon audiovisualisoimisessa ärsytti rehtori Anttilaa, koska monilla yksityisillä lyseoilla audiovisuaalinen opetusvälinetilanne oli huomattavasti parempi. Ärsyntyminen näkyy Anttilan asiallisten ja kunnioittavien kirjallisten anomusten sisällön muuttumisena. Esimerkiksi joulukuussa 1970 Anttilan lähettämä kaluston lisämääräraha-anomus kouluhallitukselle saavuttaa perusteluissaan hyvin piikikkään sävyn:

*”Haluan korostaa vielä sitä, että koulussamme on jatkuvasti jouduttu määrärahan riittämättömyyden vuoksi tinkimään eri aineiden välttämättömistä opetusvälinehankinnoista. Samoin puuttuu AV-välineitä: Nauboittimia, diabeittimia, radioita, opetusheijastimia. Puuttuu kielistudio. Vaikuttaisi tarkoituksenmukaiselta, että Normaalilyseoon voitaisiin hankkia suhteellisen monipuolinen opetusvälineistö, koska sen hyöty opettajankoulutuksen takia on suuri. Ihmettelystä herättää, että samaan aikaan esim. eräät yksityiset oppikoulut ovat voineet suhteellisen vapaasti täydentää opetusvälineistöään aina kielistudiota ja sisäistä televisiojärjestelmää myöten.”*⁴⁰

³⁸ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

Viimeinen suuri audiovisuaalinen hankinta ennen peruskoulu-uudistuksen suoraa vaikutusta oli Tandberg IS 6 –merkkisen kielistudion ostaminen heinäkuussa 1971. Kielistudion hankkimisprosessi oli aloitettu jo vuonna 1968. Kielistudiolla nähtiin olevan merkittävä hyöty oppilaiden vieraiden kielten puhetaidon parantamisessa. Hankinnan tarkoituksena olikin valmistaa tulevia vieraiden kielten opettajia opetusstudiolaitteiden käyttöön. Kielistudion saaminen arvioitiin kanavaksi, jonka avulla uusimmasta opetusteknologiasta tietävät ja sen käyttöön opetusharjoittelussa pätevöityneet opettajat voisivat tietotaitonsa mukanaan Pohjois-Suomen kouluihin. Arvion taustalla vaikutti opettajapula, josta kärsittiin Pohjois-Suomen alueella 1970-luvun alussa. Ammattitaitoisia opettajia ei ollut riittävästi, ja esimerkiksi noin 10 prosenttia alueen luokanopettajista oli epäpäteviä. Tehokkaalla ja siihen aikaan modernilla opettajakoulutuksella asia haluttiin korjata.⁴¹

Oulun normaalilyseon audiovisualisoituminen kasvoi hitaasti mutta tasaisesti vuosina 1960–1974. Normaalilyseon opetusharjoittelijoilla oli käytössään aikakautensa uusimmat opustekniset välineet. Syksyllä 1974 opetusharjoittelijoita oli satakuusikymmentä. Peruskoulu-uudistuksen aattona audiovisuaaliset opetusvälineet olivat siten määrällisesti riittämättömät opetusharjoittelijoiden lukumäärään suhteutettuna. Normaalilyseossa ei pystytty perehdyttämään opetusharjoittelijoita riittävästi audiovisuaalisen opetusvälineistön käytössä. Tämän vuoksi opetusharjoittelijoilla, joista noin 70–80 prosenttia työllistyi Pohjois-Suomen alueelle ei valmistuessaan ollut riittävästi tietotaitoa sen aikaisten modernien opetusvälineiden tehokkaasta käytöstä.⁴²

1.2. Perusopetussuunnitelma yhtenäistää valtakunnallisen opetuksen

Helsingin Sanomissa oli artikkeli helmikuun 23. päivänä vuonna 1969, joka käsitteli suomalaisten koulujen audiovisualisoitumista.

⁴¹ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu; Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Salo 2003, 229.

⁴² Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu; Salo 2003, 229.

”Audiovisuaalinen opetus on Suomessa lapsenkengissä

AUDIOVISUAALINEN opetus on jo monissa maissa suorastaan mullistanut koulun maailman. Puhutaan audiovisuaalisesta ajattelusta opetuksessa, opettajien koulutuksesta ja koulurakennusten suunnittelussa.

Av-ajattelu pakottaa rationalisoimaan koulutyön, säästää opettajien aikaa ja voimia sekä yhteiskunnan varoja ja takaa oppilaskohtaisen eli yksilöllisen opetuksen, jota nyt niin kiihkeästi tavoitellaan perinteellisen massaopetuksen tilalle.

Suomessa ei av-opetuksesta sanan varsinaisessa mielessä juuri tiedetä. Tällainen opetus on meillä alkeellista ja hajanaista.

Elokuvakeskustoimikunta on kyllä hiljattain esittänyt opetusministeriölle valtakunnallisen av-keskuksen perustamista eli samaa keskittämistä, jota neljä muuta komiteaa on viimeisten 20 vuoden ajan tuloksetta esittänyt.”⁴³

Helsingin Sanomien artikkeli oli aikanaan erittäin ajankohtainen, sillä audiovisuaaliselle opetukselle ei Suomessa ollut asetettu selkeää linjaa ennen vuotta 1970. Audiovisuaalisen opetuksen hyödyllisyydestä ja mahdollisuuksista oli kuitenkin saatavilla erilaisia tutkimuksia, jotka oli lähes poikkeuksetta tuotettu ulkomailla. Joitakin niistä käännettiin suomeksi. Yksi niistä oli Ruotsin kouluylihallituksen audiovisuaalisten kysymysten erikoistuntijana toimineen Nils Håkansonin teos AV i skolan vuodelta 1964, jossa hän argumentoi audiovisuaalisuutta painottavan opetuksen olevan koulutuksellisen kehityksen seuraava evolutiivinen askel. Käännös ilmestyi suomalaisille markkinoille vuonna 1966. Ulkomaisten tutkimusten levinneisyyttä ja sitä kautta vaikutusta suomalaisiin kouluihin on vaikea arvioida. Missään tätä tutkimusta varten saatavilla olleessa lähteessä ei mainittu sanallakaan, että ulkomaiset tutkimukset olisivat vaikuttaneet suomalaisten koulujen audiovisualisoitumiseen. On kuitenkin todennäköistä, että jokin vaikutus ulkomaisilla tutkimuksilla oli suomalaisiin kouluvaikuttajiin, koska esimerkiksi Håkansonin tutkimus käännettiin suomeksi.⁴⁴

⁴³ *Helsingin Sanomat* (HS) 23.2.2019. HS 50 vuotta sitten sunnuntaina 23.2.1969. Artikkel.

⁴⁴ Håkanson 1966, 6.

Audiovisuaalinen opetus ja sen kehitys olivat lähinnä aikaansa seuraavien opettajien ja rehtorien hartioilla ennen vuotta 1970. Oulun normaalilyseossa audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttö opettajien keskuudessa alkoi yleistyä jo vuonna 1963. Tämä selviää Akseli Inkalan kirjeestä, joka oli osoitettu kouluhallitukselle 25.2.1963. ”*Koska nykyisin yhä useamman aineiden opettajat ovat ottaneet opetuksen tehostamiseksi käyttöön sekä audiovisuaalisia välineitä että muuta havaintoainesta, lienee välttämätöntä mennä tulevassa koulurakennuksessa aineluokkajärjestelmään*”⁴⁵. Kirje koski Normaalilyseon uudisrakennuksen huoneohjelmaa. Eri oppiaineiden opetus haluttiin keskittää tiettyihin luokkiin, koska jatkuvasti kasvava audiovisuaalinen opetusmateriaali vaati paljon säilytystilaa.⁴⁶

Koko valtakunnan kattavaa audiovisuaalisen opetuksen raameja ryhdyttiin luomaan vuonna 1966. Valtioneuvosto perusti kyseisen vuoden joulukuussa peruskoulun opetussuunnitelmakomitean. Sen tehtävänä oli pohtia peruskoulun toteuttamiseen liittyviä käytännön kysymyksiä. Lisäksi opetussuunnitelmakomitean oli luotava nimensä mukaisesti yksityiskohtainen opetussuunnitelma tulevalle peruskoululle. Opetussuunnitelmakomitean työn tuloksena julkaistiin Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö (POPS) vuonna 1970. POPS oli Suomen ensimmäinen perusopetussuunnitelma. Siinä määriteltiin yksityiskohtaisesti linjat peruskoulun muotoutumisesta aina opetuksen sisältöön ja tavoitteisiin.⁴⁷

POPSissa perusteltiin audiovisuaalisia opetusvälineitä seuraavasti:

”Audiovisuaalisten opetusvälineiden avulla voidaan havainnollisella tavalla esittää sellaista todellisuutta, joka muuten saattaa olla oppilaiden ulottumattomissa (vieraat maanosat, avaruus, historialliset dokumentit jne.). Niitä käyttämällä on myös mahdollista esittää sellaisia demonstraatioita, joita kaikissa koululuokissa ei pystytä näyttämään esityksen vaarallisuuden takia (kemiallinen koe) tai siksi, että ulkonaiset edellytykset demonstraatiolle ovat puutteelliset (elokuvaaminen veden alla). Filmiteknisin keinoin, esim. hidastamalla ja suurentamalla kuvanopeutta, voidaan havainnollistaa ilmiöitä, jotka

⁴⁵ Kirjetoisteet 1951-1965. ONIA Da:5. KA, Oulu.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ POPS I 1970, 4-12 ja 124-130.

luonnossa tapahtuvat niin nopeasti, että yksityiskohtainen havainnointi ei ole mahdollista (urheilusuoritukset) tai niin hitaasti, ettei muutosta havaitse (kasvien kehitys). Varsin suuri merkitys audiovisuaalisilla välineillä on musiikin ja kielten opetuksessa autenttisen äänimateriaalin välittäjänä.”⁴⁸

Audiovisuaaliset opetusvälineet mahdollistivat POPSin mukaan opetuksen syventämisen ennen näkemättömällä tavalla. Oppilaiden ei enää esimerkiksi tarvinnut itse luoda opettajan puheen pohjalta mielikuvia jostakin historiallisesta tapahtumasta. Vanhoilla valokuvilla historialliset tapahtumat pystyttiin audiovisuaalisten opetusvälineiden avulla tuomaan lähemmäksi oppilasta. Oppimiskokemus voimistui, sillä kuulemisen lisäksi oppilas myös näki kuvia opetettavasta aiheesta. Vastaavasti vieraiden kielten opiskelussa oppilaat kuulivat äänilevyiltä vieraskielisten ihmisten puhetta. Ääntämistä pystyttiin siten harjoittelemaan laaja-alaisemmin kuin ennen.

POPSissa audiovisuaaliset opetusvälineet jaettiin viiteen eri ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodosti projisoimaton audiovisuaalinen materiaali. Tämän tyyppistä materiaalia olivat esimerkiksi kartat, valokuvat ja muut vastaavat opetusvälineet, joita oppilaille voidaan esittää sellaisenaan ilman heijastuslaitteita kuten piirtoheitintä. POPS asetti projisoimattomalle audiovisuaaliselle materiaalille tarkat laatuvaatimukset, jotta opetus saataisiin mahdollisimman tehokkaaksi. Esimerkiksi valokuvien tuli olla riittävän suuria ja mahdollisimman tarkkoja. Mustavalkokuvissa kontrastin piti puolestaan olla riittävän selkeä. Projisoimattomiin audiovisuaalisiin opetusvälineisiin kuului myös luokan liitutaulu. POPSissa standardisoitiin sen käyttö. Opettajan oli tarkasti mietittävä mitä taululle piirtää ja kirjoittaa, jotteivat oppilaat sekaantuisi liiallisten ärsykkeiden määrästä. POPS kehotti opettajia päästämään oppilaat itse työskentelemään liitutaululla. Lisäksi POPS näki liitutaulun kanavana eriyttää opetusta luokassa. Sen avulla pystyttiin tarjoamaan haastavampia tai helpompia tehtäviä oppilaille heidän taitotasonsa mukaisesti.⁴⁹

Toinen ryhmä koostui projisoitavasta kuva-aineistosta ja projisoimisvälineistä. Rainat, kuultokuvat ja elokuvat toimivat esimerkkeinä tällaisesta kuva-aineistosta, sillä niiden

⁴⁸ POPS I 1970, 124.

⁴⁹ POPS I 1970, 125–126.

projisoimiseen eli heijastamiseen vaadittiin erillinen laite. Projisoimisvälineitä olivat esimerkiksi 8 millimetrin elokuvaprojektori, kuultokuvaprojektori ja piirtoheitin. Piirtoheitin erosi muista projisoimisvälineistä siten, että sitä pystyttiin käyttämään päivänvalossa. Se ei kuitenkaan ollut vielä yleinen opetusväline suomalaisissa kouluissa 1960– ja 1970-lukujen taitteessa. Sen vuoksi POPSissa piirtoheittimen käytöstä ei ollut yksityiskohtaisia ohjeita. POPS paljastikin, että piirtoheittimelle oli Suomessa valmistettu opetusmateriaalia vain ”joitakin oppiaineita varten”⁵⁰ ⁵¹.

POPS kehotti opettajia käyttämään laajasti rainoja ja kuultokuvia. Niiden nähtiin edistävän oppilaiden ryhmä- ja yksilötyöskentelyä sekä lisäämään harrastuneisuutta opetettavaan aihepiiriin. Rainoihin ja kuultokuvuihin pystyttiin visuaalisten efektien lisäksi yhdistämään myös ääniraitoja. Siten niillä pystyttiin aktivoimaan oppilaiden kuulo- ja näköaisti yhtäaikaaisesti. Opettajia kehoitettiin kuitenkin perehtymään tarkasti rainojen ja kuultokuvien sisältöön, jonka tuli olla riittävän yksinkertaista ja selkolukuista. Tarkoituksena oli saada opetuksesta johdonmukaista ja selkeästi etenevää. Opettajan ennakkotietojen nähtiin motivoivan oppilaita. He pystyivät opettajan johdatuksella kiinnittämään paremmin huomiota tunnilla opittaviin asioihin.⁵²

Elokuva nähtiin POPSissa välineenä helpottaa monimutkaisten käsitteiden ja tapahtumien oppimista. Niissä liike piti yllä oppilaiden mielenkiintoa. Asioiden näkeminen siten kuin ne luonnossa tapahtuvat saattoi lisätä oppilaiden harrastuneisuutta siinä oppiaineessa, jossa elokuvaa näytettiin. Elokuvat tarjosivat oppilaille kuitenkin paljon prosessoitavaa kuvaa ja ääntä ilman taukoa. Sen vuoksi moni oppilas saattoi POPSin mukaan kiinnittää huomiota epäolennaisiin seikkoihin. POPS korostikin, että opettajien oli tarkasti jäsenneltävä elokuvan esittäminen ennakkoon. Tämä tarkoitti esimerkiksi tauotuksien miettimistä sopiviin väleihin. Lisäksi opettajien tuli elokuvan päätyttyä keskustella oppilaiden kanssa elokuvan aiheesta ja varmistaa, että oppilaat olivat löytäneet elokuvassa esiintyneet olennaiset seikat.⁵³

⁵⁰ POPS I 1970, 128.

⁵¹ POPS I 1970, 127–128.

⁵² POPS I 1970, 127.

⁵³ Ibidem.

Kolmannen ryhmän muodostivat auditiiviset opetusvälineet ja –laitteet. Niillä tarkoitettiin kuuloaistia stimuloivia opetusvälineitä, kuten nauhoittimia, levysoittimia, kouluradiota ja kielistudiota. POPSissa arvioitiin nauhoittimilla olevan merkittävä rooli vieraiden kielten ja musiikin opetuksessa. Nauhoittimien hyväksi ominaisuudeksi POPSissa koettiin myös niiden käyttömahdollisuus muiden audiovisuaalisten opetusvälineiden rinnalla yhtäaikaaisesti. Nauhoittimien yleistyessä POPS arvioi levysoittimien jäävän lähitulevaisuudessa pois koulujen audiovisuaalisten opetusvälineiden joukosta. Levysoittimia tarvittiin kuitenkin vielä lyseoissa ja kouluissa vuonna 1970, sillä kaikkia levyille tallennettua opetusmateriaalia ei oltu muunneltu nauhoittimien kaseteille.⁵⁴

POPS kehotti jokaista suomalaista koulua hankkimaan kielistudion vieraiden kielten opiskelua varten. Kielistudion huonoksi puoleksi osoittautui sen korkea hinta. Markkinoilla oli tarjolla kahden tyyppistä kielistudiota. Täydellinen AAC–tyyppinen kielistudio maksoi noin neljä kertaa enemmän kuin yksinkertaisempi AA–tyyppinen kielistudio. Halvemmalla versiolla arvioitiin kuitenkin saavutettavan riittävän suuri hyöty vieraiden kielten opiskeluun, jotta sen hankkiminen jokaiseen kouluun kannattaisi. Oulun normaalilyseo sai valtion harjoittelukouluna käyttöönsä kalliimman AAC–tyyppisen Tandberg IS 6 kielistudion vuonna 1971.⁵⁵

Neljäs audiovisuaalinen opetusvälineryhmä oli koulutelevisio. Sen arvioitiin helpottavan eri oppiaineiden välisen opetusmateriaalin yhdistämistä. POPS korostikin, että koulutelevision tulisi näyttää oppilaille didaktisesti hyvin suunniteltuja ohjelmia. Kouluohjelmien suunnittelu osoitettiin POPSissa asiantuntijoille ja pedagogeille. Erikseen suunniteltujen kouluohjelmien lisäksi koulutelevisiosta voitiin näyttää oppilaille ajankohtaisia uutisia, reportaaseja sekä erilaisia keskusteluja. Siten ajankohtaista tietoa yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista pystyttiin nopeasti välittämään suurille oppilasmäärille. POPS esitti koulutelevision käytön tehostuvan, mikäli koulut hyödyntäisivät kuvanauhoittimia. Niiden avulla opettajat pystyivät tallentamaan erilaisia opetustilanteita videonauhalle. Kuvanauhoittimien arvioitiin pitkällä aikavälillä säästävän koulujen resursseja, sillä itse kuvattu materiaali oli halvempaa kuin

⁵⁴ POPS I 1970, 128.

⁵⁵ POPS I 1970, 128; Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu.

kaupasta ostettu. Huonoa kuvanauhoittimissa oli kuitenkin niiden korkea hinta. POPS tunnusti, ettei pienillä kouluilla ollut niiden hankintaa varten riittävästi pääomaa.⁵⁶

Viides audiovisuaalisten opetusvälineiden ryhmä kokosi yhteen kaikki ne audiovisuaaliset opetusvälineet, jotka eivät sisältyneet aiempiin ryhmiin. Tämä ryhmä oli hyvin hajanainen. Siinä POPS lähinnä pohti tulevaisuuden audiovisuaalisten opetusmateriaalin kehitystä. POPSin mukaan tulevaisuudessa eli vuodesta 1970 eteenpäin opetusmateriaali nojaisi entistä enemmän asiantuntijoiden työhön. Silti POPS tunnusti, että kouluissa tuotettu audiovisuaalinen opetusmateriaali oli tarpeellista. Koulussa tuotettuja audiovisuaalisia opetusmateriaaleja olivat muun muassa itse laaditut työtehtävät, diagnostiset kokeet sekä tulostettu oheislukeminen. Näiden tuottamiseen tarvittiin monistuskoneita, jotka kehittyivät nopeasti 1960– ja 1970-luvuilla. POPS ei sen vuoksi kertonut tarkasti, millainen monistuskone olisi paras opetuskäyttöön. Yksinkertaisesti vain todettiin, että niitä tarvittiin tulevaisuudessa, jotta opetusta voitaisiin paremmin yksilöidä.⁵⁷

Audiovisuaalinen opetus ei merkittävyystään huolimatta suinkaan ollut perusopetussuunnitelman keskiössä vaan osa sitä. POPS kuitenkin korosti audiovisuaalisen opetuksen hyödyllisyyttä ja asetti sille erityistä pedagogista ja didaktista painoarvoa.

*”Audiovisuaaliset opetusvälineet soveltuvat parhaiten käytettäväksi muiden opetusvälineiden ja opiskelumateriaalin yhteydessä. Av-välineet ja av-materiaali ei sovellu vain ns. luokkaopetuksen monipuolistamiseen, vaan niillä on merkitystä myös ryhmätyössä ja yksilöllisessä työskentelyssä. Juuri viimeksi mainittuun tarkoitukseen suunniteltujen av-välineiden käytön voidaan koulun muuttuneiden kasvatustavoitteiden takia olettaa lähitulevaisuudessa suuresti lisääntyvän.”*⁵⁸

POPSin merkitys audiovisuaaliselle kehitykselle kouluissa perustui siihen, että se yhtenäisti valtakunnallisen opetuksen. Kaikkien Suomen koulujen tuli noudattaa

⁵⁶ POPS I 1970, 129.

⁵⁷ POPS I 1970, 129–130.

⁵⁸ POPS I 1970, 124.

perusopetussuunnitelman määrittämiä linjoja. POPS oli suomalaisten koulujen audiovisuaalisen kehityksen murroksen aloittanut tekijä. Merkittävää on huomata, ettei koulujen audiovisuaalinen kehitys enää nojannut vain aikaansa seuraavan kouluhenkilökunnan hartioilla. Opetuksen audiovisualisoimiseen oli pyrittävä perusopetussuunnitelman linjauksen mukaisesti.

1.3. Audiovisualisoituminen onnistuu

Oulussa peruskoulu-uudistus astui voimaan syksyllä 1974. Uudistuksen myötä Oulun normaalilyseo muuttui Oulun normaalikouluksi. Käytännössä Normaalilyseo oli koostunut lukiosta sekä lukioon valmistavasta oppikoulusta. Normaalilyseon muuttuessa Normaalikouluksi oppikoulun korvasi ala-aste ja yläaste. Lukio säilytti asemansa. Nimen- ja organisaatiollisen muutoksen ohella tehtiin myös hallinnollisia uudistuksia, kun Normaalikoulu liitettiin Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan alaisuuteen harjoittelukouluksi. Normaalikoulu ei edeltäjänsä tavoin ollut täysin autonominen kouluyksikkö, sillä sen tuli noudattaa toiminnassaan yliopiston asettamaa linjaa. Rahallisesti Normaalikoulu säilytti kuitenkin itsemääräämisoikeutensa, sillä valtionkouluna se sai vuotuiset määrärahasensa opetusministeriöltä.⁵⁹

Pauli Anttilan johdolla Normaalilyseossa varauduttiin peruskoulu-uudistukseen hyvissä ajoin. Ensimmäiset rehtori Anttilan käymät keskustelut tulevista muutoksista ajoittuivat vuodelle 1968. Rehtori Anttila lähetti 30.12.1968 Oulun kaupungille lausunnon, jossa hän kehotti kaupunginhallitusta perustamaan oppikoulujen edustajista toimikunnan. Anttila halusi toimikunnan tutkivan kouluille ja opettajille aiheutuvia muutoksia peruskoulu-uudistuksen astuessa voimaan. Mitä lähemmäs peruskoulu-uudistus tuli, sitä kiivaammin rehtori Anttila pyrki vaikuttamaan erilaisissa toimikunnissa. Esimerkiksi Normaalilyseon opettajainkokouksessa käydyn keskustelun pohjalta opettajakunta vaati rehtori Anttilan ottamista Oulun yliopiston opettajainkoulutusyksikön perustamis- ja opettajainkoulutuksen aloittamistoimikunnan varsinaiseksi jäseneksi elokuussa 1973. Vaatimusta perusteltiin, koska *”tähän saakka rehtori Anttila on ollut vain kokouksiin harvoin kutsuttuna asiantuntijana*

⁵⁹ Heikkinen 2010, 18–20, 35 ja 113; Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

*toimikunnassa*⁶⁰. Kyseisen toimikunnan tehtäviin kuului nimensä mukaisesti opettajakoulutusyksikön luominen yliopiston yhteyteen. Toisin sanoen toimikunnassa mietittiin, miten Normaalilyseo integroitaisiin osaksi kasvatustieteellistä tiedekuntaa. Tämän vuoksi Normaalilyseon opettajat halusivat edustajansa kautta äänivaltaa heidän tulevaisuuttaan koskevassa päätöksenteossa.⁶¹

Opettajakunnan toiveeseen saada rehtori Anttilalle näkyvämpi rooli valmistelemissa toimikunnissa johtuu erittäin todennäköisesti siitä, että Oulun yliopisto oli muihin Suomen yliopistoihin verrattuna poikkeuksellisen aktiivinen perusopetuksen uudistamisessa. Tämä uudistusmielisyys henkilöityi Oiva K. Kyöstiön, joka nimitettiin Oulun yliopiston käytännöllisen kasvatustieteen professoriksi vuonna 1965. Kyöstiön vaikutuksesta perustettiin useita toimikuntia pohtimaan opettajankoulutuslaitoksen liittämistä yliopiston yhteyteen. Toimikunnat onnistuivat tehtävissään vaihtelevalla menestyksellä. Aktiivisuus heijastui eduskuntaan asti vuonna 1972, jossa monet Pohjois-Suomen alueelta valitut kansanedustajat vaativat perusteita sille, miksi Jyväskylän ja Joensuun yliopistojen kasvatustieteelliset tiedekunnat saivat aloittaa toimintansa jo vuonna 1973 eli vuotta ennen Oulua. Syy tähän päätökseen on arvioitu johtuvan siitä, että opetusministeriö piti Kyöstiön innokkuutta liiallisena. Poikkeuksellinen aktiivisuus perusopetuksen uudistamiseksi kostautui Kyöstiölle ja Oulun kasvatustieteelliselle tiedekunnalle, sillä opetusministeriö ei sallinut Oulun yliopiston poikkeavan sille laaditusta aikataulusta.⁶²

Yliopiston toimikunnissa vaikuttamisen lisäksi rehtori Anttila järjesti SIVA-koulutuspäiviä valmistaakseen alaisensa tuleviin muutoksiin. SIVA juonsi nimensä peruskoulun ”siirtymävaiheesta”. Koulutusta antoivat tavallisten lyseoiden ja koulujen opettajille erityiset lääninkouluttajat. Heidät koulutti opetushallitus, ja monet Normaalilyseon opettajat toimivat tavallisten opetustehtäviensä ohella myös lääninkouluttajina. Juuri SIVA-koulutuksissa opettajakunta pääsi tutustumaan ajankohtaisiin, tulevan opetuksen suuntaa määrittäviin lausuntoihin ja asiakirjoihin. Yksi merkittävimmistä SIVA-koulutuksissa jaetuista asiakirjoista oli vuoden 1970 POPS. Niitä tilattiin SIVA-koulutukseen yhteensä kuusitoista kappaletta vuonna 1972. Lisäksi erillisiä POPS opettajaoppaita tilattiin jokaista oppiainetta

⁶⁰ Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

⁶¹ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

⁶² Salo 2003, 220–225.

varten useampi kappale. POPSin avulla Normaalilyseon opettajat pääsivät tutustumaan perusopetussuunnitelman asettamiin vaatimuksiin, jotka koskivat audiovisuaalista opetusta.⁶³

Henkilökunnan kouluttaminen yhdessä POPSin kanssa aiheutti Normaalilyseossa merkittäviä toimenpiteitä audiovisualisoitumisen suhteen jo ennen peruskoulu-uudistusta. POPSissa linjattiin audiovisuaalisen opetuksen olevan tulevaisuuden koulussa selkeästi esillä. Vaikka POPSia saatiin koulutusmateriaaliksi suurina määrinä vasta vuonna 1972, on todennäköistä, että rehtori Anttila oli tutustunut siihen jo huomattavasti aikaisemmin. SIVA-kouluttajana hänen oli oltava tietoinen koulutuspäiville valitsemansa materiaalin sisällöstä. Aktiivisena ja aikaansa seuraavana rehtorina Anttila varmasti halusi ennakoida tulevia opetusvälineellisiä muutoksia. Tämän takia vuosien 1972 ja 1973 audiovisuaaliset opetusvälinehankinnat voi liittää kuuluvaksi peruskoulu-uudistuksen yhteyteen.

Rehtori Anttila ryhtyi vaatimaan audiovisuaalisia opetusvälineitä kouluhallitukselta aiempaa tiukempaan sävyyn talvella 1971.

”Audiovisuaalisesta välineistöstä on jatkuvasti puutetta. Esim. vähitellen yleistyvän piirtoheittimen käyttöä ei voida auskultanteille⁶⁴ opettaa, ellei välineitä ole jatkuvasti käytössä tuntityöskentelyssä. Koulussa on kielistudio, mutta vähän ohjelmia. Nestekopiokone tarvittaisiin sellaisia monisteita varten, joita arkistoidaan ja käytetään myöhemminkin opetuksessa. Diakaappi tulisi lähinnä maantieteen käyttöön.”⁶⁵

Vuodelle 1972 esitetyssä määräraha-anomuksessa haluttiin hankkia kolme nauhuria, viisi piirtoheitintä sekä runsaasti kielistudio-ohjelmia. Seuraavan vuoden kalustomääräraha-anomuksessa ilmoitetut toiveet laitehankinnoista kasvoivat, mutta perustelut niiden hankkimiseksi säilyivät lähestulkoon samoina kuin vuoden 1972 anomuksessa. Halu hankkia suurissa määrin uutta opetusteknologiaa kertoo rehtorin pyrkimyksistä valmistaa opinahjonsa vastaamaan tulevia muutoksia myös opetusvälineellisesti. Kouluhallituksella sen sijaan ei ollut

⁶³ Heikkinen 2010, 114; Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu; POPS I 1970, 4-12 ja 124-130. Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

⁶⁴ Auskultantti eli opetusharjoittelija.

⁶⁵ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu.

ennen peruskoulu-uudistusta riittävästi pääomaa Normaalilyseon audiovisuaalisiin tarpeisiin.⁶⁶

Peruskoulu-uudistuksen ja hallinnollisen muutoksen lähestyessä rehtori Anttila otti tammikuussa 1974 yhteyttä Oulun yliopiston Opettajakoulutuksen Järjestelytoimikuntaan. Anttila esitti järjestelytoimikunnalle Normaalilyseon tarvitsemat välttämättömät audiovisuaaliset opetusvälinehankinnat alkaneelle vuodelle. Rehtori Anttilan tunteet ja suhtautuminen kouluhallituksen riittämättömään tukeen audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen suhteen aiempina vuosina purkautuivat tässä kirjeessä.

”Valtion oppikouluissa opetusvälineistöön ja –materiaaliin myönnetty määrärahat ovat vuodesta toiseen tunnetusti olleet minimaaliset, mistä on seurannut, että välttämättömästä perusvarustetasostakin on jouduttu tinkimään. Oulun normaalilyseon opetusvälineistö on paitsi riittämätön myös huomattavalta osin vanja, epätarkoituksenmukainen ja kulunut. Puutteet ovat ilmeiset ja välineistön uusiminen kiireellinen kaikissa oppiaineissa – . Kielistudio-opiskelu kärsii opetusmateriaalin niukkuudesta, ja lähdekirjoista on puutetta kaikissa aineissa.”⁶⁷

Tunteiden kuohunnan lisäksi on merkittävää huomata Anttilan käyttämä sanavalinta kirjeen alussa valtion oppikouluista. Monikkomuoto viittasi siihen, että kouluhallitus oli panostanut resurssien puolesta muihinkin Normaalilyseoihin erittäin minimaalisesti. Rehtori Anttila oli varmasti keskustellut kouluhallituksen myöntämien määrärahojen vähyydestä muiden Normaalilyseoiden rehtorien kanssa. Tästä syystä hän oli todennäköisesti tietoinen muidenkin Normaalilyseoiden niukoista opetusvälinemäärärahoista.

Kirjeessään Oulun yliopiston Opettajakoulutuksen Järjestelytoimikunnalle rehtori Anttila vaati biologian ja maantiedon opetuksen käyttöön diakaappia, valopöytää, valkokangasta, mikrovisiota, piirtoheitintä, nauhuria sekä neljää mikroskooppia. Musiikinopetukseen kaivattiin lisää äänilevyjä. Kuvaamataitoon haluttiin valokuvauskone, kaitafilmikamera ja

⁶⁶ Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

⁶⁷ Ibidem.

projektori sekä nauhuri. Kielten käyttöön pyydettiin diakaappia, karttoja, kielistudioäänitteitä, ääninauhuja sekä tyhjänä että valmiiksi nauhoitetuilla ohjelmilla, diasarjoja ja kasetteja. Muiden aineiden käyttöön tarvittiin yhteensä seitsemää luokkaa varten audiovisuaaliset opetusvälineet. Niihin sisältyivät piirtoheitin pöytineen, nauhuri, levysoitin, lisäkaiutin ja diaprojektori. Muiden aineiden käyttöön rehtori Anttila halusi tilata kolmekymmentä diasarjaa, viisikymmentä äänilevyä ja sata ääninauhaa. Lisäksi yleiseen käyttöön tarvittiin elokuvakoneen, kuvanauhurin sekä viisi televisiota. Erikoishankintoina toivottiin tietokonepäättettä ATK-opetusta varten ja väritelevisiota.⁶⁸

Oulun normaalilyseo lakkautettiin syyslukukaudella 1974, ja sen toimintaa jatkamaan perustettiin välittömästi Oulun normaalikoulu. Kouluhallituksen tehtäviä ryhtyi samaan aikaan hoitamaan Oulun yliopisto ja opetusministeriö. Rehtori Anttila huomasi pian opetusministeriön olevan paljon myönteisempi määrärahojen jakamisen suhteen kuin sitä edeltänyt kouluhallitus. Normaalikouluun tilattiin audiovisuaalisina opetusvälineinä kamera, stereot, yksi Sonyn kuvanauhoitinlaitteisto, kaksi elokuvaprojektorista, kaksi äänilevysoitinta, neljä kasettinauhuria, kahdeksan nauhuria, kymmenen piirtoheittintä sekä kymmenen valkokangasta piirtoheittimiä varten vuonna 1975.⁶⁹

Suurempien audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen huippuvuosi koettiin vuonna 1975. Esimerkiksi piirtoheittimiä ei enää tilattu yhtä suurina määriä kerralla vuoden 1975 jälkeen. Opetusministeriön avokäisyys opetusvälinehankintojen suhteen jatkui seuraavana vuonna. Normaalikoululle hankittiin muun muassa yksi kasettiradiovastaanotin, kolme videonauhaa sekä viisi piirtoheittintä. Suurempien laitehankintojen hiipumisen voi arvioida johtuvan siitä, että ne olivat käyttöiltään pitkäikäisiä. Rehtorilla oli peruskoulu-uudistuksen alla kiire päivittää opetusvälineistö vastaamaan POPSin edellyttämää tasoa.⁷⁰

Aiempiin vuosiin verrattuna audiovisuaalisten opetusvälineiden määräraha-arvioissa oli yksi merkittävä poikkeama vuonna 1978. Ensimmäistä kertaa yleiseen käyttöön ei kaivattu

⁶⁸ Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

⁶⁹ Heikkinen 2010, 113; Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu.

⁷⁰ Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu; Talousarviot 1974-1978. ONKA. Oulun normaalikoulu.

suurissa määrin piirtoheittämiä tai kuvanauhureita. Niiden sijasta yleiseen käyttöön toivottiin kaksikymmentä kappaletta video- ja viisikymmentä kappaletta ääninauhoja. Tämä kertoi siitä, että Oulun normaalikoulun yläasteella ja lukiossa oli saavutettu riittävä audiovisualisoitumisen taso. Piirtoheittimet olivat yleistyneet, eikä niistä enää arvioitu olevan puutetta. Samalla yleiseen käyttöön toivotut videonauhat viittaavat opetustelelevision roolin kasvuun osana audiovisuaalista opetusta. Kun tyydyttävä taso suurempien audiovisuaalisten opetusvälineiden määrässä vihdoin saavutettiin, pystyttiin Normaalikoulussa panostamaan enemmän ainekohtaisiin audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin. Niitä olivat esimerkiksi historian oppiaineessa käytetyt opetuskalvot, jotka heijastettiin piirtoheittimen avulla valkokankaalle.⁷¹

⁷¹ Talousarviot 1974-1978. ONKA. Oulun normaalikoulu.

2. HALLINNOLLISET JA TALOUDELLISET MUUTOKSET

Tässä luvussa käsittelen Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintaa hallinnollisesta ja taloudellisesta näkökulmasta. Luvun tarkoituksena on syventää jo aiemmin käsiteltyjä aiheita. Tarkastelen, millä tavalla ja millä perustein rahaa kulutettiin Normaalilyseossa ja Normaalikoulussa audiovisuaalisiin opetusvälineisiin 1960– ja 1970-luvuilla. Suoran rahallisen kuluttamisen ohella tärkeää on kiinnittää huomiota henkilöihin ja organisaatioihin, jotka vaikuttivat audiovisuaalisten opetusvälineiden hankkimiseen. Peruskoulu-uudistuksella on merkittävä vaikutus audiovisuaalisten opetusvälineiden määrällisessä kasvussa, sillä Normaalikoulun saamaan rahalliseen tukeen vaikutti olennaisesti koulun siirtyminen Oulun yliopiston alaisuuteen syksyllä 1974. Muutos kuitenkin samalla myös horjutti Normaalikoulun sisäisiä valtarakenteita opetusvälinehankintoihin liittyen. Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi tässä luvussa kerrotaan, millaisilta yrityksiltä audiovisuaalisia opetusvälineitä ostettiin.

2.1. Peruskoulu-uudistus johtaa kulutuksen räjähdysmäiseen kasvuun

Oulun normaalilyseossa oli vuoden 1960 syyslukukauden⁷² alussa audiovisuaalisia opetusvälineitä hyvin vähän. Normaalilyseossa kuitenkin tiedostettiin audiovisuaalisten opetusvälineiden tuottama hyöty. Tämän vuoksi niitä alettiin kouluhallitukselta vaatia yhä enenevässä määrin Normaalilyseon käyttöön syksystä 1960 eteenpäin.⁷³

Kuviosta 4. selviää lukuvuosien⁷⁴ 1959–1962 audiovisuaalisiin opetusvälineisiin käytetyt varat markkoina sekä kyseisten lukuvuosien kokonaismenot. Se perustuu Oulun normaalilyseon arkistosta löytyneisiin kassakirjoihin. Kuvio 4. sisältää kassakirjojen käteiskassan ja postisiirtotilin yhteenlasketut kulut audiovisuaalisten opetusvälinemenojen sekä kokonaismenojen osalta. Kassakirjoissa on myös muita nimeämättömiä tilejä, joista tehtyjä ostoja ei eritelty sanallisesti. Sen vuoksi niissä esiintyneitä menoja ei voitu liittää tämän

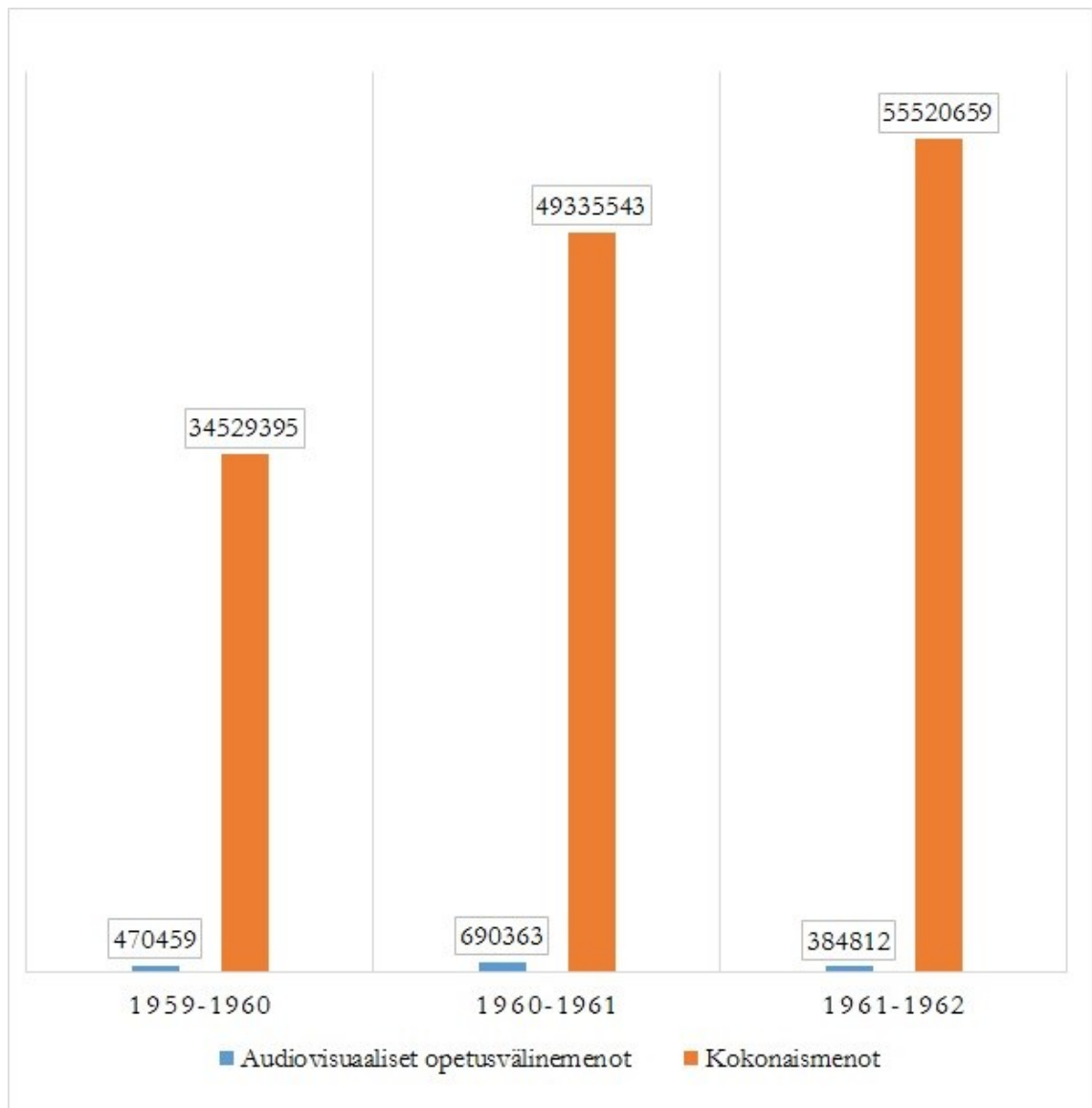
⁷² Syyslukukausi alkaa elokuun ensimmäisenä päivänä ja päättyy vuoden viimeisenä päivänä. Kevätlukukausi alkaa vuoden ensimmäisenä päivänä ja päättyy heinäkuun viimeisenä päivänä.

⁷³ Kirjetoisteet 1951-1965. Oulun normaalilyseon arkisto (ONIA) Da:5. KA, Oulu; Kaluston yleisluetteloita v. 1954-68. Oulun normaalikoulun arkisto (ONKA). Oulun normaalikoulu.

⁷⁴ Lukuvuosi alkaa elokuun ensimmäisenä päivänä ja päättyy heinäkuun viimeisenä päivänä.

tutkimuksen osaksi. On mahdollista, että erittelemättömiltä tileiltä tehtiin audiovisuaalisia opetusvälinehankintoja, minkä vuoksi kuvio 4. ei välttämättä kerro täydellisesti audiovisuaalisiin opetusvälineisiin käytettyjä varoja. Tilitapahtumien suuruudesta kuitenkin pystyy päättämään, että selkeästi suurin osa kulutuksesta tapahtui käteiskassan ja postisiirtotilin kautta.⁷⁵

Kuvio 4. Oulun normaalilyseon menot markkoina lukuvuosina 1959–1962.⁷⁶

⁷⁵ Kassakirjat 1959-1961. ONIA Ga:15. KA, Oulu; Kassakirjat 1961-1963. ONIA Ga:16. KA, Oulu; Kassakirjat 1963-1965. ONIA Ga:17. KA, Oulu.

⁷⁶ Ibidem.

Kuviosta 4. käy ilmi, että Normaalilyseossa koettiin audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen suhteen lyhyt kasvupyrähdys sen ensimmäisenä lukuvuotena 1960–1961. Kasvupyrähdysen taustalla oli audiovisualisoitumisen olematon lähtötilanne, sillä sekä pieniä että suuria audiovisuaalisia opetusvälineitä oli erittäin vähän. Tilannetta yritettiin korjata tilaamalla Normaalilyseon käyttöön kaksi episkooppia 173001 markan yhteishintaan. Vertailun vuoksi summa vastasi vuoden 2018 valuuttakurssin mukaan noin 4030 euroa. Episkoppeihin kulutettiin noin 25 prosenttia koko lukuvuoden audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen menoista. Jäljelle jääneillä varoilla hankittiin pienempiä audiovisuaalisia opetusvälineitä kuten karttoja.⁷⁷

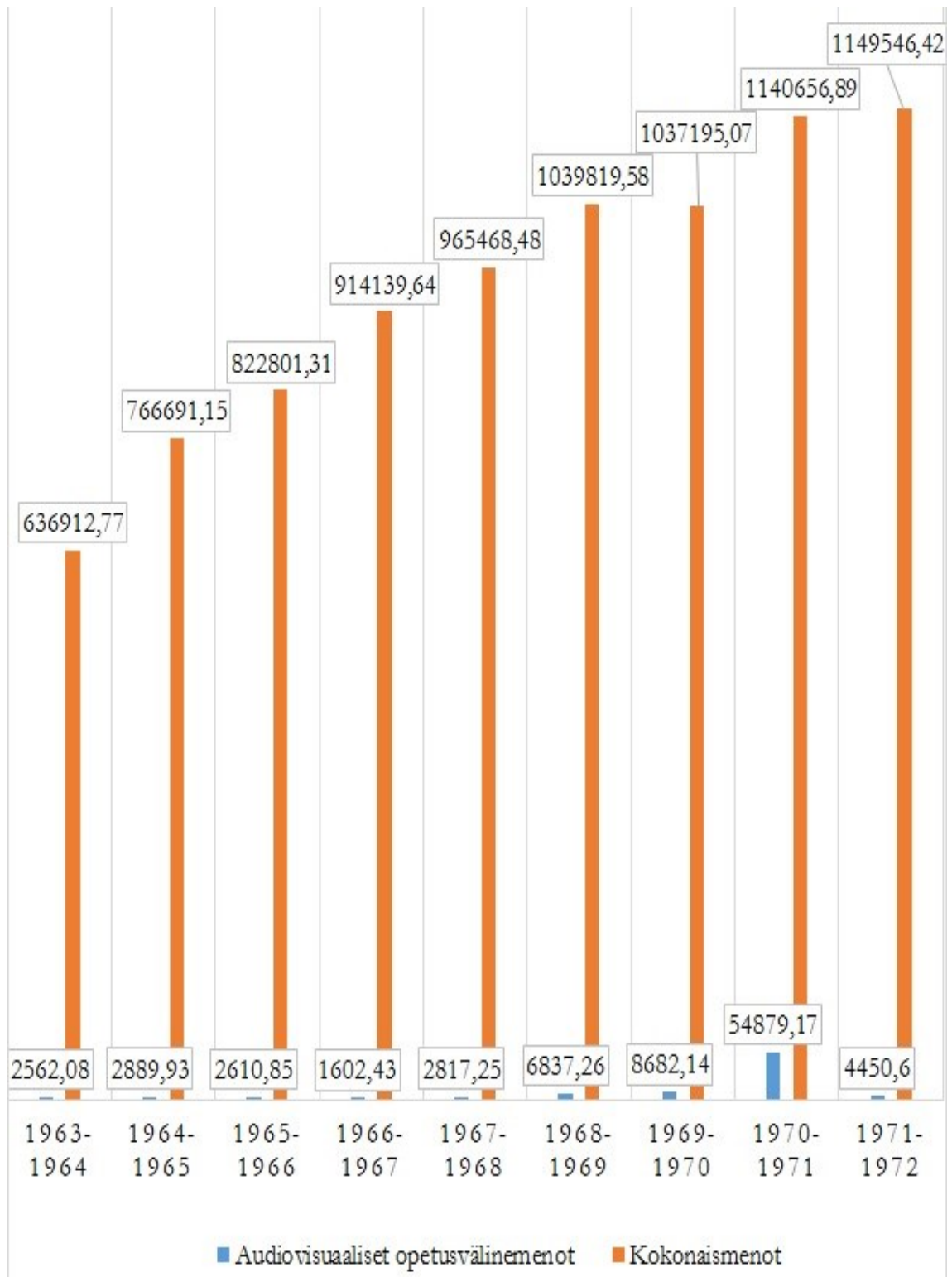
Suurempia audiovisuaalisia opetusvälineitä oli pakko hankkia, sillä ne toimivat alustoina pienimmille audiovisuaalisille opetusvälineille. Esimerkiksi Normaalilyseon käyttöön oli hyödytöntä ostaa kuultokuvia, jos niiden heijastamista varten ei ollut kuultokuvaprojektorია. Suuremmat opetusvälinehankinnat veivätkin leijonanosan myös lukuvuoden 1961–1962 audiovisuaalisista opetusvälinemenoista. Normaalilyseon käyttöön tilattiin magnetofoni lisälaitteineen ja yksi episkooppi. Yhteensä ne maksoivat 171732 markkaa. Magnetofonin ja episkopin osto veivät noin 45 prosenttia kyseisenä lukuvuonna audiovisuaalisiin opetusvälineisiin kulutetuista varoista.⁷⁸

Kuvio 5. jatkaa siitä, mihin kuvio 4. päättyi. Niitä ei voi yhdistää, koska Suomessa toteutettiin markkauudistus vuoden 1963 alussa. Käytännössä uudistus tarkoitti sitä, että vuoteen 1963 asti käytössä ollut ”vanha markka” vastasi uudistuksen jälkeen yhtä penniä. Sata ”vanhaa markkaa” vastasi siten yhtä ”uutta markkaa”. Mikäli kuvioita halutaan karkeasti verrata keskenään, tulee kuviossa 4. esiintyvät menot jakaa sadalla. Jakamalla sadalla saadaan pilkku lisättyä menoihin siten, että pilkun jälkeiset kaksi numeroa vastaavat rahauudistuksen myötä syntyneitä pennejä. Esimerkiksi jos lukuvuoden 1960–1961 audiovisuaaliset opetusvälinemenot jaetaan sadalla, saadaan tulokseksi 6903,63 ”uutta” markkaa. Vuoden 1963 rahauudistuksen vuoksi lukuvuosi 1962–1963 puuttuu tilastoista, koska ”vanhoja” ja ”uusia” markkoja oli kuvion muodostamista varten erittäin sovittaa yhteen.⁷⁹

⁷⁷ Kassakirjat 1959-1961. ONIA Ga:15. KA, Oulu; Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin, elektr.

⁷⁸ Kassakirjat 1961-1963. ONIA Ga:16. KA, Oulu.

⁷⁹ Heinonen 2012, 108.

Kuvio 5. Oulun normaalilyseon menot markkoina lukuvuosina 1963–1972.⁸⁰

⁸⁰ Kassakirjat 1963–1965. ONIA Ga:17. KA, Oulu; Kassakirjat 1965–1966. ONIA Ga:18. KA, Oulu; Kassakirjat 1967–1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968–1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970–1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971–1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu.

Kuvio 5. osoittaa, että Oulun normaalilyseon audiovisuaalisiin opetusvälineisiin kuluttamat varat pienenivät lukuvuosien 1960–1962 jälkeen. Normaalilyseo kulutti tasaisesti audiovisuaalisiin opetusvälineisiin hieman alle kolmetuhatta markkaa lukuvuodessa vuosina 1963–1968. Pieniä ja suuria audiovisuaalisia opetusvälineitä hankittiin tasaisesti, mutta ostot olivat määrällisesti vähäisiä.⁸¹

Poikkeuksena oli lukuvuosi 1966–1967, jolloin rahaa kulutettiin audiovisuaalisiin opetusvälineisiin käteiskassasta ja postisiirtotililtä 1602,43 markkaa. Ainoa poikkeama muihin lukuvuosiin verrattuna, mikä selitti lukuvuoden 1966–1967 poikkeuksellisen alhaiset audiovisuaaliset opetusvälinemenot, oli se, ettei kyseisen lukuvuoden loka-, tammi-, helmi- ja heinäkuussa tehty yhtään audiovisuaalisia opetusvälineostoja. Normaalilyseon kirjeenvaihto ei paljastanut lukuvuotena 1966–1967 tapahtuneen muita hankintoja, jotka olisivat vieneet resursseja opetusvälinehankinnoista. Yksi mahdollisuus on, ettei kouluhallitus yksinkertaisesti jakanut kyseiselle lukuvuodelle enempää määrärahoja, koska sillä oli muita investointeja tehtävänä. Esimerkiksi vuoden 1966 joulukuussa aloitettiin työ vuoden 1970 POPSin laatimiseksi, mikä saattoi vaikuttaa jaettavissa olevien määrärahojen suuruuteen.⁸²

Kuviosta 5. käy myös ilmi, että jo Anttilan toisena rehtorivuotena audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin käytettyjen määrärahojen suuruus kasvoi huomattavasti edellisvuosiin verrattuna. Audiovisuaalisten opetusvälinemenojen kasvun taustalla oli kaksi tekijää lukuvuosina 1968–1969 sekä 1969–1970. Ensimmäinen tekijä oli se, että audiovisuaalisia opetusvälineitä yksinkertaisesti ostettiin määrällisesti aiempaa enemmän. Toinen tekijä oli uusi audiovisuaalinen opetusteknologia, sillä tuoreen opetusteknologian ostaminen oli kallista. Esimerkiksi opetusheijastin eli piirtoheitin lisälaitteineen hankittiin syyslukukaudella 1968, ja se maksoi 1319,07 markkaa, mikä vastasi vuoden 2018 rahana noin 2040 euroa. Piirtoheittimen osuus oli noin 19 prosenttia koko lukuvuoden audiovisuaalisista opetusvälinemenoista. Seuraavana lukuvuotena Normaalilyseoon saatiin opetustelevisio.⁸³

⁸¹ Kassakirjat 1965-1966. ONIA Ga:18. KA, Oulu; Kassakirjat 1967-1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu.

⁸² Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6; Kassakirjat 1965-1966. ONIA Ga:18. KA, Oulu; Kassakirjat 1967-1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; POPS I 1970, 3.

⁸³ Kassakirjat 1967-1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968-1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970-1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin, elektr.

Oulun normaalilyseon audiovisualisoitumisen historiassa poikkeuksellisin oli lukuvuosi 1970–1971. Vuosia kestäneiden neuvottelujen jälkeen Normaalilyseoon hankittiin Tandberg IS 6 –merkkinen kielistudio heinäkuussa 1971. Se maksoi 51996,03 markkaa, mikä vastasi noin 95 prosenttia koko lukuvuoden audiovisuaalisista opetusvälinekuluista. Investointi oli aikansa mittapuulla valtava. Kielistudioon tehdyn investoinnin rahallisesta merkittävydestä voi saada mielikuvan laskemalla kuvioden 4. ja 5. kaikkien lukuvuotta 1970–1971 edeltäneiden vuosien audiovisuaaliset opetusvälinemenot yhteen ja vertaamalla saatua summaa kielistudion kuluihin. Tuntumaa hankkeen suuruudesta antaa myös sen ostamiseen käytetyn hinnan muuttaminen vuoden 2018 rahaksi. Kielistudion hankinta olisi tällöin maksanut peräti noin 71870 euroa.⁸⁴

Seuraava lukuvuosi jatkui audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen suhteen samanlaisena kuin lukuvuodet 1968–1969 ja 1969–1970. Audiovisuaalisia opetusvälinevarastoja pyrittiin kartuttamaan mahdollisimman paljon. Erona aiempiin lukuvuosiin oli kuitenkin se, ettei Normaalilyseoon hankittu uutta opusteknologiaa lukuvuonna 1971–1972.⁸⁵

Kuviossa 5. tulee kiinnittää huomio kokonaismenoihin. Ne kasvoivat tasaisesti vuosi vuodelta, kun taas audiovisuaaliset opetusvälinemenot pysyivät useiden vuosien ajan lähes saman suuruisena. Normaalilyseolla oli audiovisuaalisia opetusvälineitä vuosi vuodelta enemmän käytössään, koska uudet ostot kartuttivat opetusvälinevarastoja. Rahallisesti mitattuna audiovisuaalisten opetusvälineiden määrä kuitenkin pieneni vuosi vuodelta, koska audiovisuaaliset opetusvälinekulut pysyivät samana kokonaiskulujen kasvaessa.

Tarkkoja tilitapahtumia ei tätä tutkimusta varten ollut saatavilla lukuvuoden 1971–1972 jälkeen. Kassakirjoista on vuoden 1973 alusta syksyyn 1974 asti luettavissa vain käteiskassasta tehtyjen ostojen tiedot. On siten mahdotonta arvioida tarkasti, miten audiovisuaalisia opetusvälinehankintoja toteutettiin viimeisenä kahtena lukuvuotena ennen peruskoulu-uudistusta. Vuoden 1972 kalustomääräraha-anomuksessa pyydettiin rahaa nauhurien ja piirtoheittimien hankkimista varten. Mikäli piirtoheittimiä ja nauhureita hankittiin, ei

⁸⁴ Kassakirjat 1970-1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin, elektr.

⁸⁵ Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

opetusvälineiden määrä tyydyttänyt Normaalilyseon tarpeita. Tämän osoittaa Anttilan kouluhallitukselle lähettämä kalustomääräraha-anomus vuodelle 1973, jossa hän esitti täsmälleen samat toiveet piirtoheittimien ja nauhurien ostamisesta kuin talvella 1971. Kielistudio-ohjelmia ostettiin pieniä eriä, mutta niitä ei hankittu merkittäviä määriä.⁸⁶

Peruskoulu-uudistus vaikutti merkittävästi siihen, ettei opetusvälineisiin ollut riittävästi määrärahoja tarjolla. Uudistus vaati valtiolta runsaasti pääomaa lukuisten yksityisten koululaitosten siirtyessä kunnallisen rahoituksen piiriin. Kouluhallitus kärsikin rahapulasta peruskoulu-uudistuksen aattona. Huomattava syy kouluhallituksen rahapulaan oli myös kouluhallinnon henkilökunnan kasvaminen kaksi ja puolikertaiseksi. Kouluhallituksen kärsimä rahapula vaikeutti uusien audiovisuaalisten opetusvälineiden saamista. Normaalilyseo jäi usein ilman opetusvälinehankintoihin tarvittuja lisämäärärahoja. Esimerkiksi rehtori Anttila anoi 3500 markan lisämäärärahaa fysiikan ja kemian opetusvälineiden sekä kielistudio-ohjelmien täydentämistä varten toukokuussa 1972. Tästä summasta kouluhallitus myönsi kaksituhatta markkaa kielistudio-ohjelmien hankintaan saatesanoin ”*enempää ei ole tällä kertaa irrotettavissa*”⁸⁷. Rahan puute näkyy myös kassakirjoissa vuosina 1972–1974 useina tilitapahtumina, jotka koskivat vanhojen audiovisuaalisten opetusvälineiden korjauksia.⁸⁸

Oulun normaalikoulu oli audiovisuaalisten opetusvälineiden määrän suhteen pahasti jäljessä opettajakoulutuslaitokselta edellytettyä tasoa. Tämä näkyy rehtori Anttilan Opettajakoulutuksen Järjestelytoimikunnalle lähettämässä kirjeessä tammikuussa 1974, jossa lueteltiin selkeimmät puutteet opetusvälineistössä. Oulun yliopisto oli ollut opettajakoulutuksen uudistamisen suhteen aktiivinen jo 1960-luvun puolivälistä lähtien. On erittäin todennäköistä, että yliopistossa reagoitiin Anttilan vaatimuksiin myönteisesti. Opetusministeriö myönsi, todennäköisesti yliopiston vahvan suosituksen takia, normaalikoulun yläasteelle ja lukiolle määrärahaa opetusvälineiden hankintaa varten 80000 markkaa syksyllä 1974. Summa vastasi noin 66790 euroa vuoden 2018 rahana. Määräraha oli valtava aiempiin vuosiin verrattuna. Vihdoinkin Normaalikoululle pystyttiin hankkimaan

⁸⁶ Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Jalava et al. 2012, 75; Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Kassakirjat 1973-1974. ONIA Ga:23. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

audiovisuaalista opetusvälineistöä suurina erinä. Määrärahasta olikin käytetty jo 60000 markkaa seuraavan vuoden huhtikuun alkuun mennessä. Kokonaiskuluista 39900 markkaa käytettiin tilaamalla kamera, stereot, yksi Sonyn kuvanauhoitinlaitteisto, kaksi elokuvaprojektori, kaksi äänilevysoitinta, neljä kasettinauhuria, kahdeksan nauhuria, kymmenen piirtoheitintä sekä kymmenen valkokangasta piirtoheittimiä varten. Lisäksi opetusvälineistöä tilattiin 20100 markalla eri oppiaineiden tarpeisiin. Vuosi 1975 oli kuitenkin ensimmäinen ja viimeinen Normaalikoulun audiovisualisoitumisen historiassa, jolloin vuotuinen opetusvälinemääräraha oli riittävä.⁸⁹

Opetusministeriön myöntämästä opetusvälinemäärärahasta käyttämättä jääneet 20000 markkaa kulutettiin seuraavana vuonna. Normaalikoulun yläasteelle ja lukioon hankittiin opetusvälineistöä yhteensä 40000 markalla vuonna 1976. Yleiskäyttöön hankittiin 5800 markalla yksi kasettiradiovastaanotin, kolme videonauhaa sekä viisi piirtoheitintä. Eri oppiaineiden käyttöön ostettiin opetusvälineistöä yhteensä 34200 markalla. Suurien summien sijoittamista audiovisuaalisiin opetusvälineisiin perusteltiin Normaalikoululle asetetuilla opetustavoitteilla. Oulun yliopiston julkilausuman mukaan Normaalikoulun toimiessa mallikouluna, sen käytössä tulisi olla kaikki aikansa huipputeknologia.⁹⁰

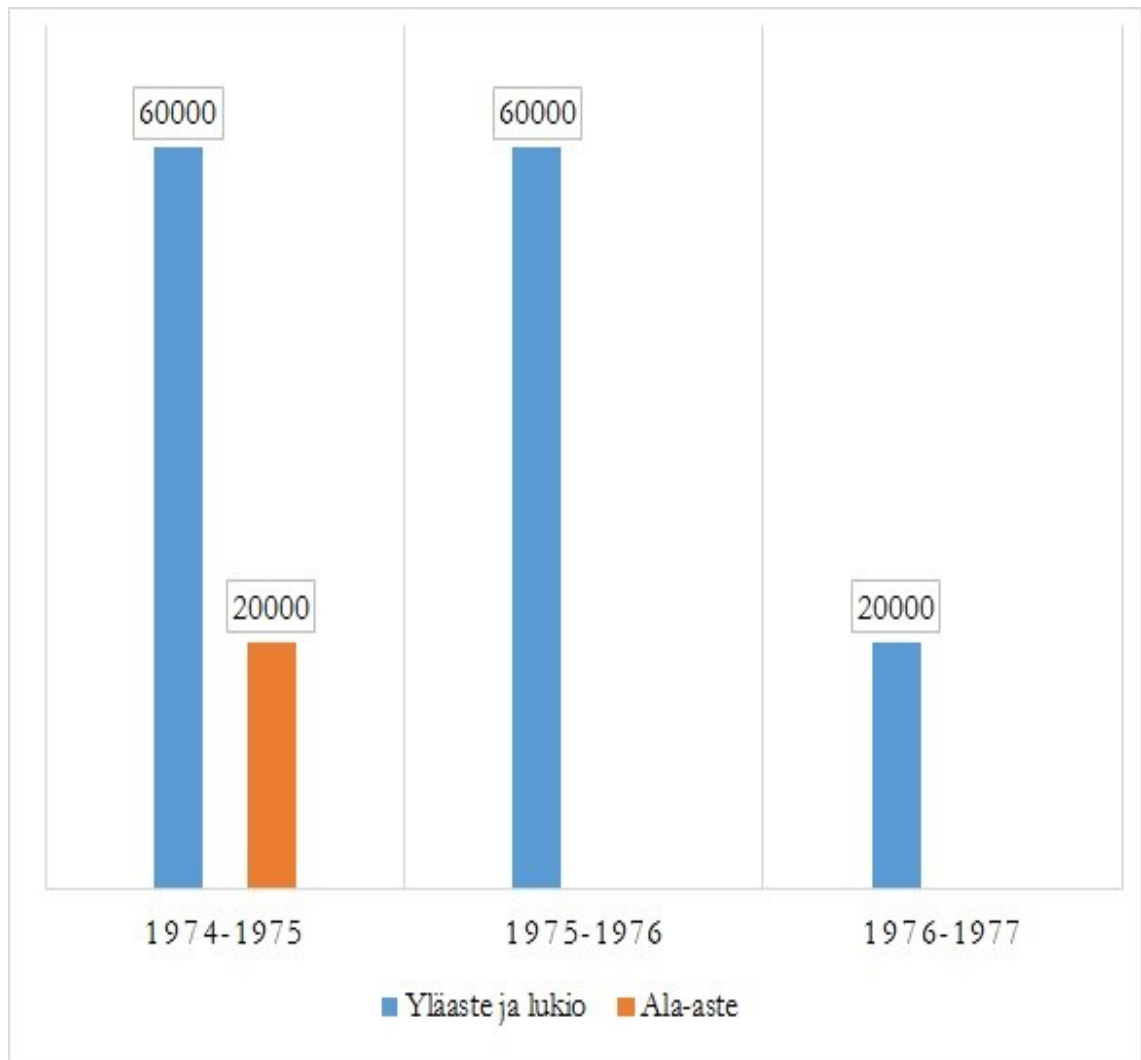
Oulun yliopiston asiakirjoista selviää, että kalustomäärärahaa opetusministeriö myönsi Normaalikoulun yläasteen ja lukion tarpeisiin 20000 markkaa lukuvuonna 1976–1977. Tästä summasta 6500 markkaa kulutettiin yleiseen käyttöön tarkoitettuihin audiovisuaalisiin opetusvälineisiin sekä rahteihin. Loput 13500 markkaa jaettiin eri oppiaineiden opetusvälinetarpeisiin. Määräraha ei ollut alkuunkaan riittävä, sillä yläasteen ja lukion opettajakunta arvioi kyseisen lukuvuoden opetusvälinemäärärahojen tarpeeksi 63000 markkaa. Erimielisyyksiä määrärahojen tarpeesta syntyi erityisesti lukuvuonna 1977–1978. Normaalikoulun yläasteen ja lukion esittämä arvio oli huimat 100150 markkaa. Summa koostui 33000 markan ainekohtaisista opetusvälinehankinnoista ja 8150 markan yleiseen käyttöön tulevista opetusvälineistä. Kirjoituskoneluokkaan tarvittiin uusia sähkökirjoituskoneita, joita haluttiin hankkia yhteensä 49000 markalla. Oulun yliopiston

⁸⁹ Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu; Salo 2003, 220–225; Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin, elektr.

⁹⁰ Talousarviot 1974-1978. ONKA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976-1982. ONKA. Oulun normaalikoulu.

asiakirjat paljastavat, että opetusministeriö puolestaan arvioi Normaalikoulun yläasteen ja lukion opetusvälinehankintoihin riittävän kyseisenä lukuvuotena 32000 markkaa. Seuraavana lukuvuotena opetusministeriö arvioi yläasteen ja lukion tulevan toimeen audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen suhteen 22000 markalla. Normaalikoulussa tuskin oltiin tyytyväisiä, sillä sen omat arviot opetusvälinemäärärahojen suhteen olivat paljon suuremmat. On todennäköistä, ettei uutta audiovisuaalista opetusvälineistöä saatu riittävästi hankittua. Sen sijaan opetuksessa oli hyödynnettävä vanhaa audiovisuaalista opetusmateriaalia.⁹¹

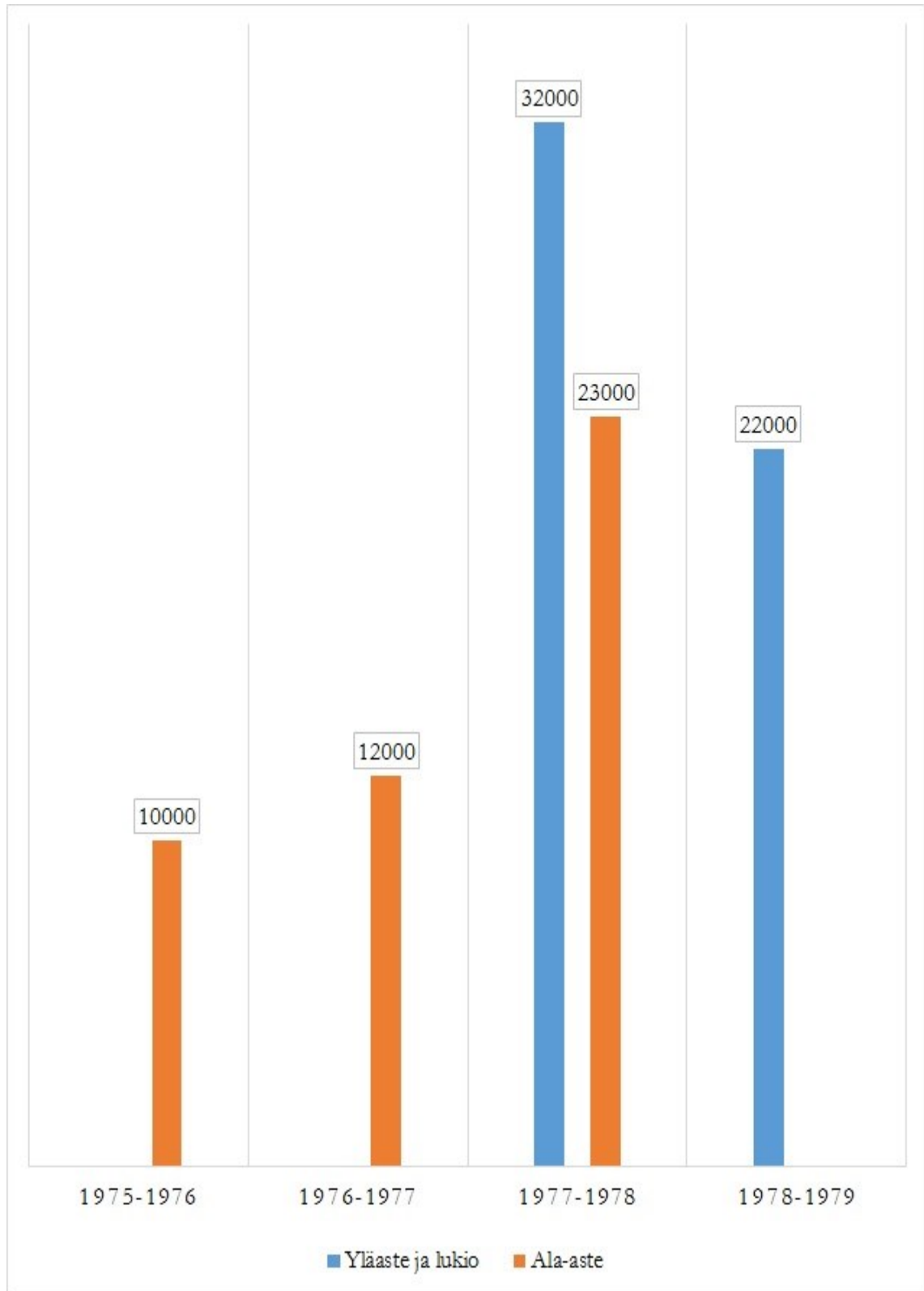
Kuvio 6. Oulun normaalikoulun audiovisuaaliset opetusvälinemenot markkoina lukuvuosina 1974–1977.⁹²

⁹¹ Tulo- ja menoarviot 1976-1982. ONKA. Oulun normaalikoulu.

⁹² Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu.

Kuvio 7. Opetusministeriön esittämät arviot Oulun normaalikoulun audiovisuaalisten opetusvälinemäärärahojen tarpeesta markkoina lukuvuosina 1975–1979.⁹³

⁹³ Oulun yliopiston lähettämää kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONkA. Oulun normaalikoulu; Talousarviot 1974-1978. ONkA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976-1982. ONkA. Oulun normaalikoulu.

Kuviot 6. ja 7. esittävät Oulun normaalikoulun audiovisuaalisia opetusvälinemäärärahamenoja lukuvuosina 1974–1979. Niiden erona on kuitenkin se, että kuviossa 6. esiintyvät summat ovat lähdeaineiston perusteella varmistettuja audiovisuaalisia opetusvälinemenoja. Kuvio 7. sen sijaan esittää opetusministeriön tekemiä budjettiarvioita Normaalikoulun tarvitsemista audiovisuaalisista opetusvälinemäärärahoista lukuvuosittain. On todennäköistä, että opetusministeriö myönsi Normaalikoululle lukuvuosittain budjettiarvionsa mukaisen summan audiovisuaalisten opetusvälineiden hankkimista varten. Tähän tulokseen pääsee vertaamalla opetusministeriön aiempina lukuvuosina myöntämiä määrärahoja sen kyseisille lukuvuosille esittämiin budjettiarvioihin. Normaalikoulu myös kulutti aina saamansa audiovisuaaliset opetusvälinemäärärahat viimeistä penniä myöten lukuvuotta 1974–1975 lukuun ottamatta. Siten on todennäköistä, että Oulun normaalikoulun menot olivat yhtä suuret kuin koululle myönnetty määrärahat.⁹⁴

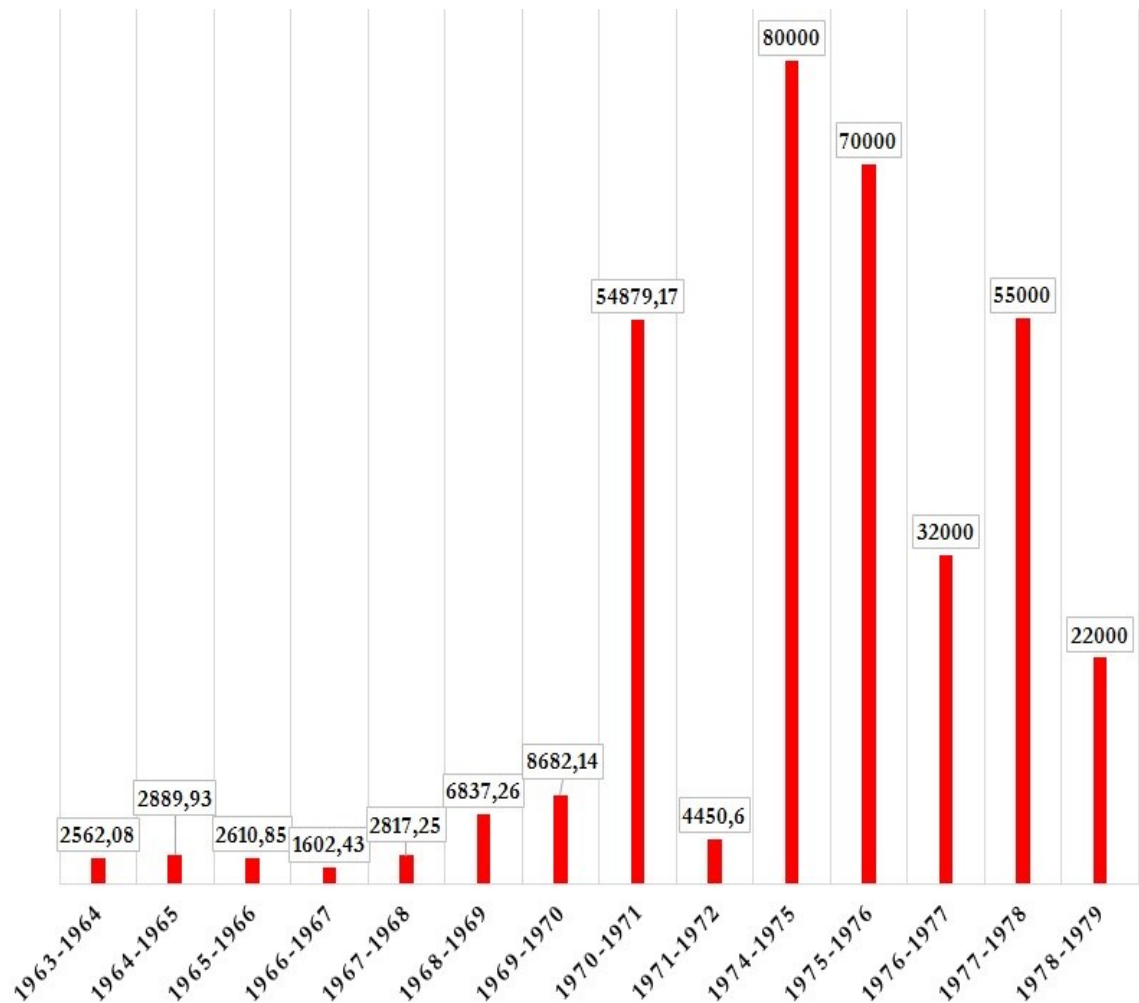
Opetusvälinemäärärahoja jaettaessa Normaalikoulun ala–astetta käsiteltiin yläasteesta ja lukiosta erillisenä yksikkönä. Sen vuoksi opetusministeriö jakoi ala–asteen käyttöön oman opetusvälinemäärärahan. Normaalikoulun arkistosta ainoa löytyvä tarkka summa, joka ala–asteen audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintaan myönnettiin, oli vuodelta 1975. Tämä summa löytyy kuviossa 6. Muiden vuosien opetusvälinemääräraha–arviot ala–asteen kohdalla perustuvat opetusministeriön tekemiin budjettilaskelmiin. Nämä laskelmat näkyvät sekä ala–asteen että yläasteen ja lukion osalta kuviossa 7. Niissä ei eritellä yksityiskohtaisesti, millaisiin audiovisuaalisiin opetusvälineisiin rahoja tarvittiin. Sen vuoksi on mahdotonta osoittaa, millaisia opetusvälineitä ala–asteelle hankittiin.

Normaalikoulun ala–asteelle myönnettiin audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintaan 20000 markkaa lukuvuotena 1974–1975. Opetusvälinemääräraha puolittui seuraavana lukuvuotena opetusministeriön tekemässä budjettiarviossa 10000 markkaan. Summa nousi 12000 markkaan lukuvuotena 1976–1977. Opetusministeriö kasvatti arviossaan ala–asteelle myönnettävää opetusvälinemäärärahaa 23000 markkaan lukuvuotena 1977–1978. Seuraavan lukuvuoden budjettiarviota ei Normaalikoulun arkistosta löytynyt.⁹⁵

⁹⁴ Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tietoja 1973–1977. ONKA. Oulun normaalikoulu; Talousarviot 1974–1978. ONKA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976–1982. ONKA. Oulun normaalikoulu.

⁹⁵ Talousarviot 1974–1978. ONKA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976–1982. ONKA. Oulun normaalikoulu.

Kuvio 8. Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisuaalisten opetusvälinemenojen kehitys markkoina lukuvuosina 1963–1979.⁹⁶

Kuvio 8. näyttää Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisuaalisten opetusvälinemenojen kehityksen lukuvuodesta 1963–1964 lukuvuoteen 1978–1979. Se pohjautuu aiemmin tässä alaluvussa esitettyihin kuvioihin. Toisin sanoen kuvio 8. sisältää sekä tarkkoja lukuvuosittaisia audiovisuaalisia opetusvälinemenoja että opetusministeriön esittämiä budjetti-arvioita. Kuvion tehtävä on havainnollistaa visuaalisesti audiovisuaalisten opetusvälinemenojen kehitys.

⁹⁶ Kassakirjat 1963-1965. ONIA Ga:17. KA, Oulu; Kassakirjat 1965-1966. ONIA Ga:18. KA, Oulu; Kassakirjat 1967-1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968-1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970-1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Oulun yliopiston lähettämät kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu; Talousarviot 1974-1978. ONKA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976-1982. ONKA. Oulun normaalikoulu.

Audiovisualisoitumisen merkittävimpana virstanpylväänä voi kuvion 8. perusteella pitää peruskoulu-uudistusta. Audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintaa yritettiin tehostaa peruskoulu-uudistuksen alla. Kouluhallitus ei kuitenkaan pystynyt vastaamaan Normaalilyseon opetusväline tarpeisiin edes tyydyttävästi. Muuttuminen Normaalikouluksi ja siirtyminen yliopiston alaisuuteen syksyllä 1974 käynnisti audiovisuaalisen vallankumouksen. Opetusministeriön myönteisen rahoituspolitiikan takia Oulun normaalikoulu saavutti audiovisualisoitumisen saralla kuudessa vuodessa sen, mihin Normaalilyseo kouluhallituksen rahoittamana ei pystynyt neljässätoista vuodessa. Normaalikouluun hankittiin yliopiston tuella ja opetusministeriön rahoituksella suuria määriä aikakautensa uusinta audiovisuaalista opetusvälineistöä. Piirtoheittimet saatiin joka luokkaan muutamassa vuodessa ja muitakin audiovisuaalisia opetusvälineitä, kuten nauhureita hankittiin riittävästi. Peruskoulu-uudistuksen jälkeisen audiovisualisoitumisen on täytynyt kasvattaa myös opetusharjoittelun laatua, sillä opetusharjoittelijoille pystyttiin antamaan aiempaa monipuolisempaa koulutusta. Valmistuttuaan he pystyivät tarjoamaan monipuolisempaa opetusta, joka puolestaan on erittäin todennäköisesti näkynyt yleisenä oppimistason kasvuna.

2.2. Rehtorit ja opettajat toteuttavat opetusvälinehankinnat

Oulun normaalilyseon aikakautena rehtori oli merkittävin vallankäyttäjä. Rehtori oli vastuussa hallinnollisista toimista. Hänen tärkein tehtävänsä oli opetusharjoittelun yleispedagogisen toiminnan johtaminen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että opetusharjoittelijoille tarjottiin laajat valmiudet suoriutua tulevista työtehtävistään oppikouluissa. Rehtori varmisti toiminnallaan myös sen, että Normaalilyseon henkilökunta pystyi suoriutumaan päivittäisistä tehtävistään. Hän muun muassa oli vastuussa riittävän halkolastin tilaamisesta, jotta puulämmitteinen koulu pysyisi talvikuukausina lämpimänä. Oppimateriaalien ja opetusvälineiden tilaaminen oli myös rehtorin vastuulla. Oulun normaalilyseon rehtori osallistui säännöllisesti Suomen Normaalilyseoiden rehtorien kokouksiin. Niissä käytiin usein pedagogista keskustelua Suomen opettajakoulutuslaitosten tulevista suuntaviivoista.⁹⁷

⁹⁷ Haikari & Kotilainen 2016, 471; Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

Rehtorin hallinnollisesta valta-asemasta ja viran tärkeydestä kertoi se, että hänellä oli suora yhteys kouluhallitukseen. Tämä ominaisuus erotti yleisesti kaikki Normaalilyseot maan muista lyseoista. Muut lyseot olivat joko kuntien tai yksityisen tahojen ylläpitämiä. Normaalilyseon rehtorin suora yhteys kouluhallitukseen tarkoitti sitä, että hänen tekemät opetusvälinehankinnat kustansi Suomen valtio.⁹⁸

Rehtori anoi kouluhallitukselta vuosittain määrärahaa Normaalilyseon tarvitsemia audiovisuaalisia opetusvälinehankintoja varten. Määräraha-anomuksessa rehtori perusteli, millaisia opetusvälineitä tarvittiin. Kouluhallitus ei myöntänyt suuria summia audiovisuaalisia opetusvälinehankintoja varten vuosina 1960–1974. Vähäiset määrärahat loppuivat usein kesken, jolloin rehtori joutui anomaan kouluhallitukselta lisämäärärahaa opetusvälinehankintoihin. Lisämäärärahan anominen audiovisuaalisiin opetusvälineisiin tapahtui saman periaatteen mukaisesti kuin vuosittaisen määrärahan.⁹⁹

Rehtorin yksinvaltaisuus audiovisuaalisissa opetusvälinehankinnoissa oli kuitenkin vain näennäistä. Normaalilyseoiden sisäisessä opettajien välisessä hierarkiassa huipulla olivat eri oppiaineiden yliopettajat. Tätä virkaa tavoittelevilta opettajilta vaadittiin erinomaisia opetustaitoja, jotka arvioitiin Normaalilyseossa pidetyillä näytetunneilla. Yliopettajat olivat vastuussa omien oppiaineidensa opetusharjoittelijoiden käytännön ohjaamisesta. Tiukkojen pätevyysvaatimusten ja opetusharjoitteluun liittyvän erityistehtävänsä vuoksi yliopettajat olivat yleisesti tärkeitä omasta asemastaan. Muut opettajat esimerkiksi teittivät heitä, ellei sinunkauppoja tehty yliopettajan aloitteesta. Yliopettajat olivat oman aineensa merkittäviä asiantuntijoita, minkä takia he olivat esillä aika ajoin myös julkisuudessa. Asiantuntijuuden ja ammattitaidon vuoksi he olivat koulumaailmassa hyvin arvostettuja.¹⁰⁰

Yliopettajat olivat aktiivisesti kehittämässä Oulun normaalilyseota ennen peruskoulu-uudistusta vuosina 1960–1974. Rehtorin keskittyessä koulun hallintoon olivat yliopettajat opetuksellisen kentän käytännön asiantuntijoita. Sen vuoksi he tiesivät usein rehtoria paremmin, millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä tarvittiin. Suullisten pyyntöjen ohella

⁹⁸ Heikkinen 2010, 20.

⁹⁹ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu.

¹⁰⁰ Haikari & Kotilainen 2016, 461, 470-471, 513.

yliopettajat anoivat rehtoria hankkimaan audiovisuaalisia opetusvälineitä myös kirjallisesti. Esimerkiksi historian yliopettaja Ines Okkonen pyysi kirjeellä rehtori Inkalaa hankkimaan historian oppiaineen käyttöön episkoopin lokakuussa 1960. Rehtori Inkala välitti Okkosen kirjeen perusteluineen kouluhallitukselle puoltaen yliopettajan anomusta. Kouluhallitus hyväksyi anomuksen ja Normaalilyseon käyttöön tilattiin pian uusi episkooppi.¹⁰¹

Audiovisuaalisten opetusvälineiden suosio nousi 1960-luvun lopulla. Suomessa järjestettiin erilaisia audiovisuaalisiin opetusvälineisiin ja –menetelmiin liittyviä kursseja. Esimerkiksi Yleisradion kouluradio-osasto järjesti runsaasti tällaisia kursseja 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Näille kursseille ja koulutuspäiville Oulun normaalilyseosta lähetettiin lähes poikkeuksetta yliopettajia. Opetusharjoittelun käytännön ohjaaminen vaikutti siihen, että juuri yliopettajat pääsivät osallistumaan näille kursseille. Heidän tuli olla tietoisia opetusmaailman uusimmista suuntauksista ja saattaa hankkimansa tieto eteenpäin opetusharjoittelijoille. Yliopettajat olivat joka tapauksessa kurssien myötä audiovisuaalisen opetuksen hyödyntämisen asiantuntijoita. Heillä oli rehtoria tarkemmat käytännön tason tiedot audiovisuaalisista opetusvälineistä, koska he osallistuivat kursseille ja tekivät työtään opetuksen kentällä eli oppitunneilla. Rehtori varmasti kuunteli yliopettajien mielipiteitä siitä, millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä kannatti hankkia. Siksi yliopettajat olivat rehtorin ohella merkittävimpiä toimijoita Normaalilyseon audiovisualisoimisessa ennen peruskoulu-uudistusta.¹⁰²

Peruskoulu-uudistuksen myötä vuosien 1960–1974 aikaiset valtarakenteet muuttuivat Oulun normaalikoulussa. Uudistuksen keskeinen tavoite oli tasa-arvon lisääminen kansakunnan sisällä. Sen myötä kaikilla kansalaisilla oli varallisuudesta riippumatta yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautua. Peruskoulu-uudistuksen periaatteet koulunkäynnin tasa-arvoistumisesta näkyivät myös Normaalikoulun arjessa. Oulun normaalikoulu siirtyi peruskoulu-uudistuksen myötä Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan alaisuuteen. Normaalikoulu säilyi kuitenkin taloudellisesti hyvin itsenäisenä. Rehtorin suora yhteys kouluhallitukseen vaihtui suoraksi yhteydeksi opetusministeriöön. Normaalikoulu

¹⁰¹ Kirjetoisteet 1951-1965. ONIA Da:5. KA, Oulu.

¹⁰² Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu.

pysyi edelleen valtionkouluna eli se sai määrärahasa opetusministeriöltä, eikä yliopisto pystynyt vaikuttamaan myönnetyn määrärahan suuruuteen vielä 1970-luvulla.¹⁰³

Opetusministeriö teki oman arvionsa vuosittain jaettavasta opetusvälinemäärärahasta kasvatustieteellisen tiedekunnan alaisuudessa olevalle Oulun normaalikoululle. Kuten Normaalilyseo kouluhallituksen alaisuudessa, myöskään Normaalikoulu opetusministeriön rahoituksen alaisena ei saanut opetusvälinemäärärahojen suhteen toiveitaan aina läpi. Opetusministeriö oli opetusvälinemäärärahojen suhteen kuitenkin kouluhallitusta huomattavasti myötämielisempi.¹⁰⁴

Peruskoulu-uudistuksen myötä myös yliopettajan virka lakkautettiin. Kyseisen viran lakkauttaminen demokratisoi audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintaa. Rehtori keräsi määräraha-anomusta miettiessään listoja, joihin kaikki opettajat saivat tasavertaisesti esittää toiveensa oman oppiaineensa opetusvälinehankintojen suhteen. Peruskoulu-uudistuksen jälkeen tieto tarpeellisista audiovisuaalisista opetusvälinehankinnoista ei kulkenut rehtorin korviin virallisesti vain yliopettajien kautta. Sen sijaan jokaisella opettajalla oli mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja opetusvälinehankintatoiveensa tasavertaisesti suoraan rehtorille. Yliopettajan viran lakkauttamisen myötä peruskoulu-uudistuksen periaate koulumaailman tasa-arvoistumisesta näkyi siten myös koulujen henkilökunnan sisäisen hierarkian tasoittumisena.¹⁰⁵

2.3. Valtio määrittää hinnat

Valtaosa Oulun normaalilyseon audiovisuaalisista opetusvälinehankinnoista tehtiin Valtion Hankintakeskuksen kautta vuosina 1960–1974. Se oli Suomen valtion omistama yhteishankintayhtiö, joka ei tavoitellut voittoa. Hankintakeskuksen asiakkaita olivat esimerkiksi valtion virastot ja laitokset, kuten Normaalilyseot. Valtion Hankintakeskuksen liikeidea kulmineitui niin kutsuttuun puutejärjestelmään, joka tarkoitti sitä, että

¹⁰³ Kettunen et al. 2016, 37–41. Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

¹⁰⁴ Talousarviot 1974–1978. ONKA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976–1982. ONKA. Oulun normaalikoulu. Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

¹⁰⁵ Kettunen et al. 2016, 37–41; Talousarviot 1974–1978. ONKA. Oulun normaalikoulu; Tulo- ja menoarviot 1976–1982. ONKA. Oulun normaalikoulu. Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

hankintakeskus oli neuvotellut etukäteen yksityisten yritysten kanssa tuotteiden hinnoista ja ostamisen ehdoista. Normaalilyseon rehtorin tilatessa audiovisuaalisia opetusvälineitä Valtion Hankintakeskukselta, ei hänen tarvinnut kilpailuttaa samaa tuotetta valmistavia yrityksiä, sillä hankintakeskus oli tehnyt sen jo hänen puolestaan.¹⁰⁶

Käytännössä Normaalilyseo hankki audiovisuaalisia opetusvälineitä neljällä tavalla. Ensimmäinen tapa oli tilata opetusvälineitä suoraan Valtion Hankintakeskukselta, jolloin hankintakeskus toimitti tuotteen ja laskutti siitä Normaalilyseota. Valtion Hankintakeskus ei itse valmistanut tuotteita, vaan se osti opetusvälineitä yksityisiltä yrityksiltä ja myi ne eteenpäin. Toinen tapa oli tilata opetusvälineitä yksityisiltä yrityksiltä, joiden kanssa Valtion Hankintakeskus oli neuvotellut tuotteen hinnoista. Tässä tapauksessa lasku ja tuotteen toimitus tuli yksityiseltä yritykseltä, mutta hankintakeskus oli toiminut ostossa välittäjänä. Kolmas tapa hankkia audiovisuaalisia opetusvälineitä oli suoraostot paikallisilta yrityksiltä. Neljäs tapa oli elokuvien vuokraaminen opetuskäyttöä varten.¹⁰⁷

Valtion Hankintakeskus toimi sovittelijana, mikäli tilatun audiovisuaalisen opetusvälineen ostamiseen yksityiseltä yritykseltä liittyi jokin epäkohta. Esimerkiksi Helios Oy niminen yritys oli laskuttanut Normaalilyseota samasta audiovisuaalisesta opetusvälineostosta kahdesti kesäkuussa 1962. Rehtori Inkala lähetti Valtion Hankintakeskukselle kirjeen, jossa hän selitti suorittaneensa maksun yrityksen toimittamasta tuotteesta joulukuussa 1961. Rehtori Inkala pyysi hankintakeskusta välittämään Helios Oy:lle tiedot maksutapahtumista, jotta asia saataisiin ratkaistua.¹⁰⁸

Hankintakeskuksen kautta ei kaikkien audiovisuaalisten opetusvälineiden osto ollut käytännöllistä. Lupa suoriin hankintoihin paikallisilta yrityksiltä tarvittiin hankintakeskukselta. Normaalilyseon kassakirjoissa luetellaan, millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä hankittiin, millä summalla ja miltä yritykseltä. Kassakirjat paljastavat, että

¹⁰⁶ Hansel, elektr.

¹⁰⁷ Hansel, elektr; Kassakirjat 1959-1961. ONIA Ga:15. KA, Oulu; Kassakirjat 1961-1963. ONIA Ga:16. KA, Oulu; Kassakirjat 1963-1965. ONIA Ga:17. KA, Oulu; Kassakirjat 1965-1966. ONIA Ga:18. KA, Oulu; Kassakirjat 1967-1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968-1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970-1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Kassakirjat 1973-1974. ONIA Ga:23. KA, Oulu.

¹⁰⁸ Kirjetoisteet 1951-1965. ONIA Da:5. KA, Oulu.

pienempien audiovisuaalisten opetusvälineiden, kuten äänilevyjen, hankkiminen oululaisilta yrityksiltä oli varsin yleistä. Esimerkiksi rehtori Inkala esitti Valtion Hankintakeskukselle maaliskuussa 1963, että ”äänilevyhankinnat voidaan suorittaa myös sikäläisestä *Westerlundin musiikkiliikkeestä, mikäli se myöntää vähintään 20 % alennuksen luettelohinnasta*”¹⁰⁹. Kirje osoittaa, että paikallistason ostoja tehtiin Valtion Hankintakeskuksen asettamien linjojen rajoissa. Audiovisuaalisten opetusvälineiden ostaminen oululaisista liikkeistä sisälsi monia etuja. Opetusvälineiden käyttöönotto oli nopeampaa, sillä tuotteet voitiin hakea välittömästi suoraan liikkeestä. Siten Normaalilyseon ei tarvinnut odottaa tuotteiden saapumista postitse.¹¹⁰

Oulun normaalilyseossa toivottiin, että erityisesti pienempiä audiovisuaalisia opetusvälineitä olisi runsaasti saatavilla Oulun alueella. Toive ilmenee rehtori Anttilan lähettämästä kirjeestä Oulun kaupunginhallitukselle maaliskuussa 1971.

*”Oulun normaalilyseon opettajakunta totesi kokouksessaan 25.3.1971 paikallisen AV-keskuksen perustamisen tarpeellisuuden. Erityisesti opettajainvalmistuksen ja peruskoulun opetussuunnitelman toteutumisen kannalta on välttämätöntä, että tällainen keskuslainaamo saadaan heti Ouluun. Mieluummin kaupungin kirjaston yhteyteen sijoitettavasta AV-keskuksesta pitäisi olla lainattavissa kaikille Oulun kouluille mm. teossarjoja, filmejä, nauhoitteita, kuultokuvia ja äänilevyjä.”*¹¹¹

Lähteistä ei selviä, saatiinko Ouluun yleistä AV-keskusta 1970-luvun alkupuolella. Kirje kuitenkin paljastaa, että Oulun normaalilyseo pyrki saattamaan audiovisuaalista opetusvälineistöä koko Oulun alueen koulujen käyttöön. AV-keskuksen tuomia hyötyjä olisivat olleet budjettisäästöt, sillä pienempiä audiovisuaalisia opetusvälineitä ei olisi tarvinnut ostaa suurissa määrin Normaalilyseon käyttöön. Ylijääneet varat olisi voitu käyttää esimerkiksi suurempien audiovisuaalisten opetusvälineiden hankintaan. Kuvassa 5. on

¹⁰⁹ Kirjetoisteet 1951-1965. ONIA Da:5. KA, Oulu.

¹¹⁰ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kirjetoisteet 1972-1974. ONIA Da:7. KA, Oulu; Kassakirjat 1959-1961. ONIA Ga:15. KA, Oulu; Kassakirjat 1961-1963. ONIA Ga:16. KA, Oulu; Kassakirjat 1963-1965. ONIA Ga:17. KA, Oulu; Kassakirjat 1965-1966. ONIA Ga:18. KA, Oulu; Kassakirjat 1967-1968. ONIA Ga:19. KA, Oulu; Kassakirjat 1968-1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu; Kassakirjat 1970-1971. ONIA Ga:21. KA, Oulu; Kassakirjat 1971-1972. ONIA Ga:22. KA, Oulu; Kassakirjat 1973-1974. ONIA Ga:23. KA, Oulu.

¹¹¹ Kirjetoisteet 1966-1971. ONIA Da:6. KA, Oulu.

ruotsalainen AV-keskus 1960-luvun lopulta, jossa kopioidaan ääninauhoja nauhureilla. Kuva kertoo sanoja paremmin, millaista AV-keskusta Ouluun toivottiin.

Kuva 5.

Lähde: Håkanson 1966, 195.

Peruskoulu-uudistuksen jälkeisiä Normaalikoulun tilitapahtumia ei tätä tutkimusta varten ollut saatavilla. Tutkimusta varten ei myöskään ollut saatavilla audiovisuaalisten opetusvälinehankintojen kuitteja, joista olisi selvinnyt mistä opetusvälineitä hankittiin syksystä 1974 eteenpäin. Todennäköisin vaihtoehto on, ettei audiovisuaalisten opetusvälineiden hankkimisen suhteen tapahtunut minkäänlaisia muutoksia. Valtion Hankintakeskus jatkoi toimintaansa aina vuoteen 1994 asti, joten sen kautta opetusvälinehankintoja jatkettiin todennäköisesti entiseen malliin. Myös oululaisilta paikallisyrittäjiltä tehtiin todennäköisesti pienempiä audiovisuaalisia opetusvälinehankintoja kuten vuosina 1960–1974. Oulun yliopisto ei saatavilla olleiden lähteiden perusteella puuttunut Normaalikoulun ja yritysten väliseen kaupantekoon.¹¹²

Kouluihin ei tilattu audiovisuaalisia opetusvälineitä tutustumatta ensin tuotteisiin. Opetusvälinehankintojen laadun varmistaminen oli Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun rehtorin vastuulla. Esimerkiksi Pauli Anttila pyysi esitteitä vuonna 1968

¹¹² Hansel, elektr; Tulo- ja menoarviot 1976-1982. ONKA. Oulun normaalikoulu; Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973-1977. ONKA. Oulun normaalikoulu.

piirtoheittimiä valmistavalta Wulff Ab:lta. Anttila oli tyytyväinen Wulff Ab:n piirtoheittimeen ja Valtion Hankintakeskuksen välityksellä Normaalilyseoon saatiin pian ensimmäinen piirtoheitin.¹¹³

Merkittäviä tekijöitä aiemmin mainittujen lisäksi, jotka vaikuttivat siihen, millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä 1960– ja 1970-luvuilla hankittiin, olivat laitevalmistajat tai laitteiden jälleenmyyjät sekä heidän edustajansa. Audiovisuaalisia opetusvälineitä valmistavat tai niitä jälleenmyyvät yritykset olivat erittäin aktiivisia toimijoita. He lähettivät säännöllisesti edustajiaan Normaalilyseoon ja Normaalikouluun esittelemään laitteitaan. He eivät myöskään kaihtaneet keinoja päästäkseen rehtorien ja opetusvälinehankintoihin vaikuttavien yliopettajien suosioon. Erkki Vilpa toimi Normaalilyseossa ja Normaalikoulussa vararehtorina sekä biologian ja maantiedon yliopettajana 1960– ja 1970-luvuilla. Hän muisteli kohtaamisiaan audiovisuaalisia opetusvälineitä kaupitelleiden henkilöiden kanssa.

”No kyllä siihen aika paljon varmasti vaikutti nämä myyjät, jotka kävivät koulussa ja olivat hyvin, miten nyt sanois, tiiä minkälainen myyjän tulisi olla. Tarjosivat kakkua ja kahvia ja tota kehuivat omia koneitaan. – – Muistan, että opettajille tarjottiin ravintolassa rapuja. Siis tietylle ryhmälle opettajia. Rehtori oli siinä ja yliopettajia ja niin edelleen. Semmosta tarjoilua ei oo koskaan muullon ollukkaan, että kyllä niillä oli kova tarve myydä.”¹¹⁴

Haastatteluista tai muista tätä tutkimusta saatavilla olevista lähteistä ei selviä, miten merkittävästi audiovisuaalisia opetusvälineitä valmistavien tai jälleenmyyvien yritysten edustajat vaikuttivat rehtorien ostopäätöksiin. On kuitenkin erittäin todennäköistä, että myyjien aktiivisuus vaikutti rehtorien tekemiin audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin. Vaikutukset saattoivat tulla myyjien ja rehtorien välisestä suorasta kontaktista tai välillisesti myyjien vaikutettua opettajiin, jotka sitten esittivät audiovisuaalisiin opetusvälineisiin liittyviä hankintatoiveita rehtorille.

¹¹³ Kirjetoisteet 1966–1971. ONIA Da:6. KA, Oulu; Kassakirjat 1968–1970. ONIA Ga:20. KA, Oulu.

¹¹⁴ Erkki Vilpa haastattelu. Oulu 6.3.2019.

3. AUDIOVISUAALISUUDEN MUISTAMINEN

Tässä luvussa käsittelen, miten Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun opettajat ja rehtorit jälkikäteisarvioivat audiovisualisoitumista. Luvussa esitetyt tutkimustulokset perustuvat opettajien ja rehtorien haastatteluihin. Niiden avulla kerätty muistitieto syventää aiemmin käsiteltyjä lukuja saattamalla tarkasteltavana ajankohtana vaikuttaneiden henkilöiden äänet kuuluviin. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan audiovisuaalisten opetusvälineiden didaktisia ja pedagogisia perusteluja. Toinen alaluku puolestaan käsittelee entisen henkilökunnan muistikuvia audiovisuaalisista opetusvälineistä, niiden käytöstä ja opetusvälineille asetetuista opetuksellisista erityistavoitteista. Kolmannesta alaluvusta selviää, millaisia tuloksia audiovisuaalisilla opetusvälineillä oli oppilaiden oppimiseen.

3.1. Teknologia lisää opiskelumotivaatiota

”Yliopettaja Puramo mainitsi Helsingin normaalilyseossa 1950-luvulla, että historianopettajalla tulee aina olla kartta mukana opetti hän sitten vaikka Taivasten valtakuntaa. Yleisemmin sanottuna vaatimus voitaneen katsoa tarkoittavan sitä, että historianopettajalla tulee aina olla jokin havaintoväline käytössään.”¹¹⁵

Näin kirjoitti historian ja yhteiskuntaopin opettaja sekä didaktikko Martti Asunmaa, joka aloitti työnsä Oulun normaalikoulussa vuonna 1975. Edellä mainittu lainaus on otettu Asunmaan laatimasta opetusmonisteesta *Historian opetus peruskoulussa*, joka oli suunnattu historian opetusharjoittelijoille ainedidaktisia opintoja varten. Vaikka opetusmoniste julkaistiin vuonna 1994, siinä oleva muistelmä kertoi hyvin sen, miten audiovisuaaliset opetusvälineet nähtiin Normaalilyseoissa didaktisessa kontekstissa jo 1950-luvulla.

Martti Asunmaa muisteli Oulun normaalikoulussa audiovisuaalisilla opetusvälineillä olleen didaktisessa mielessä ennen kaikkea motivoinnillinen tehtävä. Audiovisuaalisilla opetusvälineillä oli helppo saada oppilaiden huomio kiinnitettyä opetettavaan aiheeseen.

¹¹⁵ Asunmaa 1994, 28.

Motivointikeinoina hän eritteli esimerkiksi kuvan tai filmin näyttämisen. Myös laulua käytettiin motivointikeinona. Asunmaa arvioi myös kouluradion ja koulutelevision didaktisessa mielessä hyödylliseksi osaksi oppituntia. Kouluradion ja –television ohjelmat oli rakennettu yksinomaan opetuskäyttöä varten. Ne olivat sisällöllisesti Asunmaan mukaan selkeämpiä ja hieman yksinkertaisempia kuin tavalliset 1970-luvun televisio-ohjelmat.¹¹⁶

Pedagogisessa mielessä Asunmaa muisteli audiovisuaalisten opetusvälineiden toimineen hyvinä apuvälineinä. Audiovisuaalisten opetusvälineiden avulla oppitunneilla pystyttiin etenemään niin sanotusti kaukaa lähelle ja tutustuttamaan oppilaat tuntemattomaan. Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että valokuvien avulla oppilaille saatettiin näyttää historiallisia rakennelmia antiikin ajalta. Kuvamateriaalin kartuttamisessa opettajien omalla aktiivisuudella oli merkittävä rooli. Esimerkiksi Asunmaalla itsellään oli kamera aina mukana ulkomaanmatkoilla. Hän mietti matkoillaan, millaisia ja miten otettuja kuvia hän pystyisi parhaiten hyödyntämään opetuksessa. Siten opettajien oma harrastuneisuus vaikutti siihen, millaista audiovisuaalista materiaalia valittiin opetuskäyttöön ja miten ainekohtaisia diakokoelmia kartutettiin.¹¹⁷

Historian, yhteiskuntaopin ja uskonnon opettaja sekä didaktikko Tytti Isohookana–Asunmaa aloitti uransa Oulun normaalilyseossa jo opetusharjoitteluvuotenaan 1971. Hän hoiti opetusharjoittelun ohella historian aineenopettajan tehtäviä. Hän siirtyi didaktiikan lehtoriksi 1970-luvulla. Didaktiikan lehtorin virkaa hän hoiti vuoteen 1983 asti, jolloin hänet valittiin kansanedustajaksi. Myöhemmin hän toimi kulttuuriministerinä.¹¹⁸

Isohookana–Asunmaa muisteli audiovisuaalisten opetusvälineiden didaktisten perusteiden linkittyneen erityisesti opetusharjoittelun yhteyteen. Oma opetusharjoitteluvuotensa muistellessaan hän kertoi uskonnon vanhemmasta lehtorista, jolla oli tapana käyttää useita audiovisuaalisia opetusvälineitä yhtä aikaisesti. Uskonnon lehtori muun muassa käytti magnetofonia, dioja ja liitutaulua yhdellä tunnilla ja Isohookana–Asunmaan mukaan onnistui

¹¹⁶ Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

erinomaisesti. Isohookana–Asunmaa kuvaili kyseistä uskonnon vanhempaa lehtoria moderniksi, mikä myöhemmin heijastui myös Isohookana–Asunmaan omaan suhtautumiseen audiovisuaalisia opetusvälineitä kohtaan.¹¹⁹

Audiovisuaalisten opetusvälineiden didaktinen puoli näkyi Isohookana–Asunmaan mielestä opetustekniikan hienosäätämisenä opetusharjoittelussa. Didaktiikan näkökulmasta esimerkiksi pohdittiin sopiko opetuskäyttöön valittu audiovisuaalinen opetusväline juuri tähän opetuskohtaan. Näyttikö opetusharjoittelija didaktisesti liian monta diaa kuin oikeaoppisesti oli suotavaa.¹²⁰

Pedagogisesta näkökulmasta Isohookana–Asunmaa puolestaan näki audiovisuaaliset opetusvälineet oppilaita motivoivina. Ne antoivat oppitunneille hyvän alkusysäyksen, minkä lisäksi niiden avulla myös ylläpidettiin oppilaiden mielenkiintoa opetettavaan aiheeseen. Isohookana–Asunmaa toi pedagogisena näkökulmana esiin audiovisuaalisten opetusvälineiden tuomat mahdollisuudet opetuksen eriyttämisessä luokan sisällä. Niiden merkittävyys opetuksen tukena kasvoi juuri eriyttämismahdollisuuksien myötä. Audiovisuaalisten opetusvälineiden taitavalla käytöllä heikommille oppilaille pystyttiin tarjoamaan helpompia tehtäviä. Niitä oppilaita, joita ei kiinnostanut opiskella kirjasta lukemalla, saatettiin motivoida oppimaan samoja asioita esimerkiksi piirtokalvojen valmistuksen parissa. Audiovisuaaliset opetusvälineet antoivat opettajille avaimet monipuolisempaan ja oppilaiden näkökulmasta mielekkäämpään opetukseen.¹²¹

Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun opettajien ryhmähaastattelussa kysymykset audiovisuaalisten opetusvälineiden pedagogisista ja didaktisista perusteluista haluttiin yhdistää. Pedagogiset ja didaktiset perustelut ymmärrettiin kulkevan käsi kädessä, eikä niiden erittelyä arvioitu siten tarpeelliseksi. Vieraiden kielten opetuksessa Hely Laitinen muisteli audiovisuaalisten opetusvälineiden olleen pedagogisesti ja didaktisesti tärkeitä. Hänen mukaansa audiovisuaalisia opetusvälineitä pyrittiin valitsemaan oppitunneille oppilaat erityisesti huomioiden. Opetusvälineet tuli valita sen mukaan, millä oppilas parhaiten oppi.

¹¹⁹ Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ Ibidem.

Audiovisuaalisten opetusvälineiden läpimurto vieraissa kielissä tapahtui, kun puheen tuottamista alettiin korostaa kirjallisen tekstintuottamisen rinnalla. Audiovisuaalisten opetusvälineiden tarve vieraissa kielissä syntyi sen vuoksi osittain myös tarpeesta. Vieraiden kielten opetusta koskevien vaatimusten lisääntyessä myös opetusvälineet oli päivitettävä vastaamaan uusia haasteita.¹²²

Muut haastattelussa mukana olleet opettajat yhtyivät Laitisen puheenvuoroon. Pirkko Kuusjärvi arvioi, että opetettavat asiat jäivät oppilaalle paremmin mieleen, kun oppilas pääsi itse osallistumaan opetukseen. Fysiikassa ja kemiassa osallistuminen tarkoitti erilaisten kokeiden suorittamista. Vieraissa kielissä puolestaan oppilaiden kielitaito kehittyi, kun oppilaat saivat työskennellä ja keskustella toistensa kanssa kielistudiossa. Matti Ojakoski viittasi myöhempien aikojen teknologiseen kehitykseen ja harjoittelukoulun rooliin. Harjoittelukoulu ei hänen mukaansa voinut jäädä aikakautensa teknologisen kehityksen ulkopuolelle, vaan sen tuli toimia osana sitä.¹²³

Audiovisuaalisten opetusvälineiden pedagogisten ja didaktisten näkökulmien muistelu ei ollut täysin ongelmaton. Suurimman haasteen opettajien pedagogisen ja didaktisen muistitiedon keräämisessä tuotti käsitteiden rinnastaminen toisiinsa. Varsinkin ryhmähaastattelussa ilmennyt yksimielinen tahto yhdistää kysymykset audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön pedagogisista ja didaktisista perusteluista kertoi, että opettajat pitivät edellä mainittuja käsitteitä hyvin rinnasteisina. Tämä ilmiö ei todennäköisesti olisi paljastunut ilman ryhmähaastattelua, joka tarjosi mahdollisuuden tulkita ja analysoida haastateltavan ryhmän tapoja määritellä käsitteitä.¹²⁴

Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun opettajat muistelivat audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön pedagogiikan kiteytyvän oppilaiden motivointiin. Oppilaat näkivät siten audiovisuaaliset opetusvälineet luokassa opiskelumielenkiintoa herättävinä laitteina. Opettajien toinen keskeinen pedagoginen perustelu audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöön oli niiden oppilaita aktivoiva ominaisuus. Historiassa oppilaat pääsivät valokuvien

¹²² Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Pietilä 2017, 112–114.

avulla visuaaliseen vuorovaikutukseen menneisyyden kanssa. Kieltenopetuksessa oppilaat pystyivät kommunikoimaan keskenään vieraalla kielellä kielistudion tuottamien mahdollisuuksien avulla. He myös kuulsivat vieraiden kielten eri murteita ääninauhoja toistettaessa. Fysiikassa ja kemiassa ennen kaikkea oppiaineiden kokeellisuus sai oppilaat aktivoitumaan tunneilla. Opettajat myös arvioivat, että kun oppilaat pääsivät itse suorittamaan fysiikan ja kemian kokeita, he oppivat niistä paremmin verrattuna samojen kokeiden suulliseen esitykseen.¹²⁵

Opettajien muistoja analysoidessa audiovisuaalisten opetusvälineiden didaktisuus yhdistyi erityisesti opettajien ammattitaitoon. Didaktikot pohtivat opetusharjoittelijoiden kanssa näiden suunnitellessa ja toteuttaessa oppitunteja, miten ja millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä harjoitustunnilla tulisi oikeaoppisesti käyttää. Opetusharjoittelusta opitut keinot käyttää audiovisuaalisia opetusvälineitä siirtyivät opetusharjoittelijoiden valmistuttua työelämään. Vaikka opettajat tuskin tietoisesti ajattelivat didaktiikkaa valmistellessaan oppituntejaan, he toteuttivat jatkuvasti didaktisia ratkaisuja alitajuntaisesti. Hely Laitisen sanoin: ”*aina vaan haettiin sitä, mikä on mielenkiintoisempaa sille oppilaalle. Millä se parhaiten oppii*”¹²⁶. Audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttö oli väylä saavuttaa tämä tavoite. Opettajat kehittivät opetuksessaan siten audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön didaktiikkaa. He miettivät, millaisilla audiovisuaalisilla opetusvälineillä ja missä suhteessa oppitunnin aikatauluun nähden oppilaat parhaiten sisäistäisivät tunnilla opetettavan aiheen. Löytämänsä uudet opetusmenetelmät he siirsivät eteenpäin opetusharjoittelijoille.¹²⁷

3.2. Tärkeät työvälineet rinnastetaan tietotekniikkaan

Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa työskennelleiden opettajien ryhmähaastattelussa opettajat kertoivat audiovisuaalisten opetusvälineiden olleen tärkeitä työvälineitä. Opettajat muistelivat, että opettajakunta ja rehtorit suhtautuivat audiovisuaalisiin opetusvälineisiin hyvin myönteisesti 1960– ja 1970-luvuilla. Heidän mukaansa

¹²⁵ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹²⁶ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹²⁷ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

Normaalilyseossa ja Normaalikoulussa vallitsi avoin ja kokeilunhaluinen ilmapiiri kaikelle uudelle. Opettajat muistelivat, että vain yksi heidän kollegansa oli aikanaan kehunut audiovisuaalisten opetusvälineiden kelpaavan korkeintaan ”*verkonpainoksiksi*”.¹²⁸

Opettajien käyttämät audiovisuaaliset opetusvälineet vaihtelivat huomattavasti eri oppiaineiden välillä. Ryhmähaastattelussa saksan kielen opettaja Hely Laitinen kertoi työssään nauhureiden ja kielistudion olleen merkittävimpiä audiovisuaalisia opetusvälineitä. Vieraissa kielissä audiovisuaaliset äänentoistolaitteet olivat siten erityisen tärkeässä asemassa. Laitinen muisteli myös äänentoistolaitteiden teknologista kehitystä 1960-luvulta kielistudion saantiin asti kesällä 1971. Laitisella oli hänen työskennellessään vielä Turun normaalilyseossa ikioma Grundik –kelanauhuri, jonka hän muisti painaneen kymmenisen kiloa. Kelanauhurin kuljettaminen kävi nuorelle opettajalle työstä 1960-luvun alussa. Kasettinauhurien ilmestyminen markkinoille helpotti Laitisen työtä huomattavasti. Hän muisteli, miten helppoa paljon pienemmän kasettinauhurin kuljettaminen oppitunnille oli.¹²⁹

Matematiikassa, fysiikassa ja kemiassa puolestaan äänentoistolaitteita ei juurikaan tarvittu. Liitutaulu oli Asko Kumpulan mukaan tärkeässä roolissa matematiikan opetuksessa. Myöhemmin liitutaulun rinnalle nousi piirtoheitin. Fysiikassa ja kemiassa oppiaineiden kokeellinen luonne asetti omat vaatimuksensa audiovisuaalisille opetusvälineille. Ryhmähaastatteluun osallistuneet opettajat eivät kertoneet millaisia välineitä he erityisesti käyttivät. Oppilastyötunneille, jolloin oppilaat tekivät ryhmissä erilaisia kokeita, opettajien täytyi kuitenkin varata fysiikan ja kemian opetusvälineitä usealle ryhmälle.¹³⁰

Biologian, maantiedon ja historian opetuksessa kuvilla, kartoilla ja dioilla oli suuri rooli. Ennen rehtorikauttaan biologian ja maantiedon opettajana toiminut Erkki Vilpa, samoin kuin historian opettajana ja didaktikkona työskennellyt Martti Asunmaa harrastivat valokuvaamista. Ottamiaan kuvia he hyödynsivät opetuksessaan. Vilpa ja Asunmaa ovat erinomaisia esimerkkejä siitä, miten omaa harrastuneisuutta pystyi hyödyntämään

¹²⁸ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹²⁹ Ibidem.

¹³⁰ Ibidem.

opetuksessa. He kartuttivat Normaalilyseon ja Normaalikoulun käytössä olevia audiovisuaalisia opetusvälineitä ottamiensa valokuvien muodossa.¹³¹

Audiovisuaalisen opetuksen suhteen vieraiden kielten opetus nojautui voimakkaasti audioon eli kuuloaistia stimuloiviin välineisiin. Sen sijaan luonnontieteissä ja historiassa painotettiin enemmän visuaalisuutta eli näköaistille suunnattuja ärsykeitä. Entisiä opettajia haastatellessa esiin nousi kuitenkin yksi opetusväline, jonka kaikki arvioivat hyödylliseksi. Televisio, jossa yhdistyi sekä audio että visuaalisuus, oli merkittävä opetusväline kaikissa oppiaineissa. Fysiikan sähköopissa Pirkko Kuusjärvi käytti motivointikeinona televisiota näyttämällä oppilaille videokuvaa henkilöstä, joka pesi hampaitaan sähköhammasharjalla. Saksan kielen opettaja Hely Laitinen muisti puolestaan näyttäneen oppilaille televisiosta saksankielisiä ohjelmia.¹³²

Televisio ja sen kehitys toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten audiovisuaaliset opetusvälineet kehittyivät ajan saatossa. Ensimmäinen televisio saatiin Oulun normaalilyseoon todennäköisesti vuonna 1970. Pirkko Kuusjärvi kertoi, että televisiota katsottiin oppitunneilla 1970-luvulla vain silloin, kun opetusohjelma sattui tulemaan televisiosta oppitunnin aikana. Toisin sanoen opetusohjelmien nauhoittamismahdollisuutta ei vielä 1970-luvulla ollut. Matti Ojakoski muisteli, että opetusohjelmia alettiin nauhoittamaan vuonna 1980, jolloin television käyttömahdollisuudet laajenivat merkittävästi. Tähän mielipiteeseen yhtyivät kaikki muutkin opettajat yhtä lukuun ottamatta, joka muisteli nauhoitusmahdollisuuden olleen jo varhain 1970-luvulla. Opetusohjelmien tallentamisen lisäksi opettajat pystyivät videonauhurin avulla näyttämään oppilaille varta vasten opetuskäyttöön tarkoitettuja ohjelmia. Myös televisiosta tulleita ajankohtaisohjelmia hyödynnettiin opetuksessa, mikäli niiden aiheet tukivat opetettavaa aihetta.¹³³

Ryhmähaastattelussa syntynyt erimielisyys television ohjelmien nauhoitusmahdollisuuden ajoittamisesta oli poikkeuksellista. Tätä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta haastateltavat

¹³¹ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹³² Ibidem.

¹³³ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

henkilöt pääosin aina tukivat toistensa vastauksia tai pyrkivät vastaamaan oman oppiaineensa pohjalta puuttumatta toistensa vastauksiin. Ryhmähaastattelua käsittelevän kirjallisuuden mukaan erimielisyydet kuitenkin kuuluvat ryhmähaastattelujen luonteeseen. Kyseisen erimielisyyden voi päätellä johtuneen itse historiallisen muistitiedon olemuksesta. Muisteltavat asiat ulottuivat neljän vuosikymmenen päähän, joten on ymmärrettävää, että tietyt muistikuvat ovat ajansaatossa muuttuneet.¹³⁴

Haastateltavat arvioivat yleisesti, että audiovisuaalisia opetusvälineitä oli helppo käyttää. Ryhmähaastattelussa opettajat kertoivat, että välineiden toiminnasta ei tarvinnut tietää, kunhan niitä osasi käyttää. Missään keskustelun vaiheessa ei audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöä kommentoitu vaikeaksi. Sen sijaan pohdittiin tietokoneiden käyttövaikeuksia. Audiovisuaaliset opetusvälineet olivat selkeän loogisia, pistoke seinään ja virtanapista päälle, kun taas tietokoneohjelmat tuottivat monelle päänsäivä työvuosien kuluessa. Tietokoneiden käyttö ei ollut yhtä helppoa kuin audiovisuaalisten opetusvälineiden, ja tietokoneiden kanssa monet opettajat tarvitsivat Vilho Hyytisen apua. Hyytinen oli tietoteknisen opetuksen asiantuntija. Pirkko Kuusjärvi myönsi ryhmähaastattelussa, ettei ilman Hyytistä tietokoneiden käytöstä olisi tullut mitään.¹³⁵

Vaikka tietokoneet eivät tähän tutkimukseen ajallisesti tai välineellisesti kuulu, on hyvä pysähtyä pohtimaan, miksi entiset opettajat muistelivat niin paljon juuri tietokoneita. Vastauksia voi etsiä historiallisen muistitieto- sekä esineiden ja materiaalitutkimuksen kentältä. Historiallinen muisti rakentuu vahvasti ajankäsitteen ympärille. Historiallisessa muistitiedossa yksilön ajallinen muistaminen ei rakennu lineaarisesti vaan aikatasot limittyvät toisiinsa. Muistitietoa tutkineet henkilöt ovat päätyneet siihen, että eletty nykyhetki vaikuttaa merkittävästi menneisyyden muistoihin. Nykyisyyden vaikutus muistitietoon näkyy esimerkiksi siinä, mitä haastateltavat haluavat muistella, mitä he painottavat ja millaisia merkityksiä he antavat menneisyyden tapahtumille. Nykyään tietokoneilla on merkittävä rooli arkipäivän asioissa. Opettajien nykyhetki heijastuu haastatteluissa aikaan, jolloin tietokoneet tulivat kouluihin ja lopulta syrjäyttivät audiovisuaaliset opetusvälineet. Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa audiovisuaalisuus tuli opettajille toden teolla

¹³⁴ Pietilä 2017, 114; Koivunen & Teräs 2017, 194.

¹³⁵ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

läheiseksi vasta syksyllä 1974 peruskoulu-uudistuksen myötä. He eivät nähneet montaa vuotta audiovisuaalisten opetusvälineiden kultakautta, sillä ensimmäiset tietokoneet tulivat Normaalikouluun jo vuonna 1980.¹³⁶

Esineiden ja materiaalintutkimus hyödyntää osittain historiallisessa muistitietotutkimuksessa käytettyä ajatusta aikatasojen limittymisestä toisiinsa. Esineet nähdään niin kutsuttuina rykelminä, joilla tarkoitetaan ominaisuuksiltaan, käyttötarkoitukseltaan tai sijainniltaan toisiinsa linkittyvien esineiden ja materiaalin niputtamista samaan ryhmään. Esimerkiksi audiovisuaaliset opetusvälineet liittyvät olennaisesti kouluun, joten opetusvälineet ja koulurakennus muodostavat rykelmän. Ihmismielen ajatukset rykelmissä oleviin esineisiin rakentuvat limittäin samalla periaatteella kuin aikatasot historiallisessa muistitiedossa. Muistikuvat tietokoneista, jotka ovat korvanneet audiovisuaaliset opetusvälineet, sekoittuvat siten muistikuviin vanhentuneesta audiovisuaalisesta teknologiasta. Tämän takia tietokoneet ja audiovisuaaliset opetusvälineet rinnastettiin haastatteluissa toisiinsa ja ymmärrettiin monesti synonyymeinä toisilleen.¹³⁷

Kysymys, mitkä audiovisuaaliset opetusvälineet opettajat arvioivat hyödyllisiksi tai hyödyttömiksi, ei jakanut mielipiteitä. He kaikki pitivät audiovisuaalisia opetusvälineitä hyödyllisinä. Saksan kielen opettaja Hely Laitinen kuitenkin kertoi, ettei kaikkia audiovisuaalisia opetusvälineitä pystytty hyödyntämään, vaikka halua olisikin ollut. Hän muisteli kuva- ja kasettinauhuriin olleen helppoja, koska ne kulkivat aina mukana. Muita laitteita varten opettajat joutuivat näkemään etukäteen paljon vaivaa. Myöhemmästä keskustelusta selvisi, että erityisesti piirtoheittimet ja elokuvaprojektorit olivat Normaalilyseon aikana saatavilla vain varauslistan kautta. Tähän vaikutti se, ettei piirtoheittimiä ja elokuvaprojektoreita ollut riittävästi. Piirtoheittimen joutui varaamisen jälkeen aina erikseen hakemaan ennen tuntia ja palauttamaan takaisin varastoon tunnin päätteeksi. Aikaa vievät etukäteisvalmistelut johtivat siihen, etteivät kaikki opettajat aina viitsineet nähdä vaivaa edellä mainittujen opetusvälineiden hyödyntämiseen, vaikka tarvetta niiden käytölle olisi ollutkin. Tilanne piirtoheittinten suhteen helpottui vasta peruskoulu-uudistuksen myötä syksyllä 1974, jolloin hankittiin runsaasti uusia piirtoheittimiä.¹³⁸

¹³⁶ Koivunen & Teräs 2017, 196–199; Heikkinen 2010, 196.

¹³⁷ Männistö–Funk 2016, 178–189.

¹³⁸ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

Martti Asunmaa oli erittäin myönteinen audiovisuaalisten opetusvälineiden hyödyntämistä kohtaan. Episkoopin hän kuitenkin arvioi täysin hyödyttömäksi. Hän perusteli mielipiteensä siten, että luokkahuonetta ei koskaan saatu riittävästi pimennettyä episkoopin tehokasta käyttöä varten. Tytti Isohookana–Asunmaa suhtautui yhtä myönteisesti audiovisuaalisiin opetusvälineisiin kuin hänen puolisonsa Martti Asunmaakin. Mielenkiintoinen seikka nousi esiin Isohookana–Asunmaan haastattelussa, jossa Martti Asunmaa oli läsnä. Kysyttäessä, mitkä audiovisuaaliset opetusvälineet hän arvioi hyödyllisiksi tai hyödyttömiksi Isohookana–Asunmaa vastasi ensin, ettei hänellä ollut mielikuvia siitä, että jokin opetusväline olisi ollut hyödytön. Tähän hänen puolisonsa kommentoi kysymällä episkoopin hyödyllisyyttä, mihin Isohookana–Asunmaa vastasi, ettei hän ottanut sitä osaksi opetusta. Asunmaa vastasi tähän johdattelevasti, että ne olivat siis hyödyttömiä ja tähän mielipiteeseen Isohookana–Asunmaa yhtyi. Lopuksi Asunmaa kommentoi episkooppien olleen huonoja. Keskustelusta myös selvisi, että diaprojektorit olivat jo hyvää vauhtia syrjäyttämässä isokokoiset ja hankalasti siirreltävät episkootit 1970-luvulla. Asunmaan kysymys episkoopista paljasti, että opettajat saattoivat muistella haastatteluissa vain niitä audiovisuaalisia opetusvälineitä, joita he aktiivisesti itse käyttivät. Koska entisten opettajien ryhmähaastattelussa kaikki audiovisuaaliset opetusvälineet koettiin hyödyllisiksi, on mahdollista, että ne opetusvälineet, joita he eivät käyttäneet aktiivisesti oli tahattomasti unohdettu tai jätettiin haastattelun yhteydessä mainitsematta.¹³⁹

Muistamatta jättämisen pystyy selittämään usealla tavalla. Muistitiedon ajallisen monikerroksisuuden vuoksi 1970-luvulla vanhaksi koettu ja poistuva teknologia tuskin oli opettajilla päällimmäisenä mielessä tarkasteltavan aikakauden opetusvälineistä keskusteltaessa. Ryhmähaastattelua käsittävässä tutkimuskirjallisuudessa mainitaan, että usein kysymyksen alussa käytetyt puheenvuorot saattavat määrittää keskustelun suuntaa. Ryhmähaastattelussa tapahtui juuri näin. Yksi opettajista esitti paljon aiheeseen liittyviä kysymyksiä, minkä jälkeen keskustelu pyöri näiden täsmentävien kysymysten ympärillä. Esimerkiksi fysiikan ja kemian opettajilta kysyttiin aineiden kokeellisuudesta, jolloin fysiikan ja kemian opettajat pyrkivät vastaamaan esitettyyn lisäkysymykseen, minkä jälkeen he eivät antaneet alkuperäistä kysymystä täydentäviä puheenvuoroja. Historiallisessa muistitietotutkimuksessa käytetty termi muistamisen politiikka saattoi vaikuttaa

¹³⁹ Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

vaikenemiseen hyödyttömistä audiovisuaalisista opetusvälineistä. Muistamisen politiikalla tarkoitetaan sitä, että yhteisössä muistelemisen arvoisena pidetyt asiat nostetaan esille. Ryhmähaastattelussa selvisi, että Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa vaikutti avoin ja kokeilunhaluinen ilmapiiri. Siten ne opetusvälineet, jotka hyödyttivät merkittävästi opetusta ja oppimista, saivat entiset opettajat mahdollisesti muistelemaan vain niitä. Hyödyllisten opetusvälineiden muistelemista saatettiin pitää työyhteisön näkökulmasta arvokkaampana kuin opetusvälineiden, joilla ei arvioitu olleen niin suurta opetuksellista merkitystä.¹⁴⁰

Kysyttäessä olivatko opettajat tyytyväisiä audiovisuaalisten opetusvälineiden määrään, vastasivat he lähes poikkeuksetta myöntävästi. Pirkko Kuusjärvi kuitenkin kertoi, että uutta teknologiaa ei aina saatu riittävän nopeasti opettajien käyttöön. Hän nosti esiin piirtoheittimet, joita oli vain vähän käytettävissä 1970-luvun alussa. Moni oli sitä mieltä, ettei osannut edes kaivata enempää audiovisuaalisia opetusvälineitä kuin tarjolla oli. Hely Laitinen muisteli, että tieto erilaisista opetusvälineistä saattoi levitä muissa kouluissa työskennelleiden opettajien kautta, ja kollegoiden kehumia opetusvälineitä haluttiin testata myös omassa opetuksessa. Tytti Isohookana–Asunmaa kertoi, että didaktikot saivat kerran vuodessa esittää kalustohankintaan liittyviä toiveita, mitkä yleensä pyrittiin toteuttamaan.¹⁴¹

3.3. Parempia oppimistuloksia saavutetaan

Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun entisten opettajien haastatteluista selvisi, että audiovisuaalisille opetusvälineille asetettiin opetuksellisia erityistavoitteita. Vieraiden kielten opetuksessa audiovisuaalisten opetusvälineiden avulla saavutettiin autenttisuutta. Hely Laitinen puhui maailman avaamisesta oppilaille audiovisuaalisten opetusvälineiden avulla. Hänen mukaansa audiovisuaalinen opetus ”*ei ollu pelkkä kirjateksti ja suoraan sanoen pelkkä lukuteksti vaan kuultiin ja nähtiin*”¹⁴². Hän jatkoi kertomalla, että oppilaat usein hämmästyivät, kun he seurasivat tekstikirjan kappaletta natiivien vieraskielisten ihmisten lukemana. Saksan

¹⁴⁰ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Pietilä 2017, 116; Koivunen & Teräs 2017, 196–199; Lumme–Sandt 2017, 303–304.

¹⁴¹ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹⁴² Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

kieli ei kuulostanutkaan aina samalta kuin oppilaat sen olivat oppineet, vaan kirjoitetun kielen sisällä oli laajoja murre–eroja.¹⁴³

Historian opetuksessa audiovisuaalisten opetusvälineiden erityistavoitteiksi paljastui vieraiden kielten tavoin autenttisuus. ”*Hitlerin Saksaa kun opetettiin, niin kyllähän se kun näytti kuvia niin (oppilas) sai vähän toisen vaikutelman*”.¹⁴⁴ Historian opetuksessa tärkeänä pidettiin autenttisuuden lisäksi audiovisuaalisten opetusvälineiden tuomaa opetuksellisen sisällön ymmärrettävyyden helpottamista sekä motivointia. Esimerkiksi Martti Asunmaa kertoi ”striptease” –menetelmästä, jolla tarkoitetaan sitä, että piirtoheittimellä seinälle heijastettua kalvoa paljastetaan vähän kerrallaan. Kyseisen menetelmän avulla opetettavan aiheen sisällön ymmärtämistä pyrittiin tehostamaan ja samanaikaisesta pitämään oppilaan kiinnostusta yllä.¹⁴⁵

Matematiikan, fysiikan ja kemian opettajat puolestaan kertoivat, että audiovisuaalisilla opetusvälineillä pyrittiin oppilaille tuomaan teoriasta johdettua käytäntöä tutuksi. Pirkko Kuusjärvi muisteli asiaa näin: ”*siis onhan siinä nyt ainakin se tavote, nämä fysiikka ja kemia, ettei ne jää vaan teorian asteelle. Että se (oppilas) todella näkee itse, että jotain tapahtuu. Pystyy jopa vetämään johtopäätöksiä siitä mitä on kokeillut*”.¹⁴⁶ Kuusjärven puheenvuoroa tukivat sekä Asko Kumpula että Vilho Hyytinen.¹⁴⁷

Tytti Isohookana–Asunmaa kertoi, että opetusharjoittelussa kaikkia audiovisuaalisia opetusvälineitä oli käytettävä. Opetusharjoittelijoiden oli pyrittävä harjoitteluajanaan tutustumaan ja käyttämään kaikkia mahdollisia audiovisuaalisia opetusvälineitä. Niiden käytön tuli kuitenkin aina olla perusteltua ja opetusvälinevalinnassa piti miettiä tarkoin, millainen opetusväline sopi parhaiten opetettavan aiheen havainnointiin.¹⁴⁸

Fysiikan ja kemian opetusharjoittelijoille kuului kaikille suunnatun yleisen audiovisuaalisen opetusvälinekoulutuksen lisäksi ainekohtainen demonstraatiövälinekoulutus.

¹⁴³ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹⁴⁴ Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹⁴⁵ Ibidem.

¹⁴⁶ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

Demonstraatiovälineillä opettajat ja oppilaat suorittivat erilaisia fysiikan ja kemian käytännön kokeita. Kuusjärvi, joka suoritti opetusharjoittelunsa Oulun normaalilyseossa lukuvuotena 1966–1967, muisteli, että demonstraatiokoulutus aiheutti fysiikan ja kemian opetusharjoittelijoissa katkeruutta vielä vuosienkin päästä. Katkeruus johtui siitä, että fysiikkaan ja kemiaan liittyvä demonstraatiokoulutus aiheutti kyseisten aineiden opetusharjoittelijoille suuremman työtaakan kuin muille opetusharjoittelijoille. Fysiikka ja kemia sisälsi siten muita oppiaineita enemmän audiovisuaalisille opetusvälineille asetettuja erityistavoitteita.¹⁴⁹

Erkki Vilpa totesi, että audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöön oli jo niin kasvanut, ettei niihin liittynyttä tavoitteellisuutta erikseen ajateltu. Tähän Pirkko Kuusjärvi kommentoi myötäillen Vilpan linjausta, että audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttö oli niin itsestäänselvyys, ettei niiden käytöstä koituvaa hyötyä erikseen pohdittu. Ryhmäkesustelun sisällönanalyysissä haastateltavien välinen vuorovaikutus ja keskustelu avaavat mahdollisuuden tutustua ryhmän jäsenten arvoihin ja normeihin. Ryhmähaastattelun sisällönanalyysin avulla pystyy tarkastelemaan myös tietyn koulun opettajien muodostamaa ajattelua audiovisuaalisista opetusvälineistä. Vilpan ja Kuusjärven kommentit kertovat siten paljon siitä, millaisia arvoja ja normeja Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun opettajat kohdistivat audiovisuaalisiin opetusvälineisiin. Audiovisuaaliset opetusvälineet oli integroitu opettajuuteen hyvin vahvasti. Opetusharjoittelussa ilmennyt audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön pakollisuus on todennäköisesti näkynyt myöhemmin opettajien työelämässä. Tätä ajatusta tukevat Vilpan ja Kuusjärven aiemmin mainitut puheenvuorot opetusvälineistä itsestäänselvytenä sekä Kuusjärven kertomus demonstraatiokoulutuksesta hänen omalta opetusharjoitteluaikaltaan.¹⁵⁰

Kysymys audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutuksesta oppimiseen nostatti opettajien keskuudessa myönteisiä, mutta samalla vaihtelevia reaktioita. Audiovisuaalisilla opetusvälineillä arvioitiin olevan positiivinen vaikutus oppimiseen. Suuria ylistyspuheita niiden tuomista hyödyistä ei kuitenkaan pidetty, vaan puheenvuorot olivat pohtivia. Tytti Isohookana–Asunmaa kertoi, että hänellä on hyvin vankka näkemys siitä, että audiovisuaaliset opetusvälineet ovat parantaneet oppilaiden oppimista. Hän korosti

¹⁴⁹ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹⁵⁰ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Pietilä 2017, 113–114.

audiovisuaalisten opetusvälineiden tuomaa motivoinnillista arvoa oppitunteihin. Isohookana–Asunmaa muisteli, että osalla oppilaista oli hyvä näkömuisti, minkä vuoksi opetettavien aiheiden esittäminen visuaalisesti oli tärkeää. Samalla hän mainitsi, että myös ujut oppilaat, jotka jännittivät taululla käymistä oppivat varmasti, mikäli he joutuivat käymään luokan edessä näyttämässä koko luokalle kartalta esimerkiksi valtioiden välisen rajan. Syy ujojen oppilaiden oppimiseen taululla käymisessä johtui Isohookana–Asunmaan mukaan siitä, että ujut oppilaat kokivat karttatehtävän haasteelliseksi.¹⁵¹

Asko Kumpulan ja Martti Asunmaan vastaukset edellä mainittuun kysymykseen olivat keskenään lähes identtiset. Kummatkin vastasivat aluksi, että audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutusta oppimiseen oli vaikea mitata. Tämän jälkeen molemmat pohtivat, että tuskin audiovisuaalisia opetusvälineitä olisi koskaan hankittu, jos niillä ei olisi arvioitu olevan positiivista vaikutusta oppimiseen. Mielenkiintoisen näistä vastauksista teki se, että ne tapahtuivat toisistaan erillään. Kumpula antoi vastauksensa ryhmähaastattelussa, kun taas Asunmaa esitti oman mielipiteensä yksilöhaastattelussa. Sisällöltään vastaukset vahvistivat käsitystä siitä, että audiovisuaaliset opetusvälineet kuuluivat voimakkaasti osaksi opettajuutta. Audiovisuaalisia opetusvälineitä oli opettajien käyttöön hankittu ja niitä oli opetusharjoittelussa totuttu käyttämään. Ajatus siitä, miksi sellaisia opetusvälineitä koululle hankittaisiin, joista ei olisi hyötyä vaikutti siihen, ettei audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutuksia oppimiseen ainakaan tietoisesti pohdittu sen syvällisemmin.¹⁵²

Pirkko Kuusjärvi puolestaan vastasi kysymykseen audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutuksesta oppimiseen naurahtaen, että ”*toivomme, että oli juuri sellainen vaikutus*”¹⁵³. Tähän Matti Ojakoski täydensi ”*mitä haluttiinkin*”¹⁵⁴, yhtyen samalla Kuusjärven nauruun. Haastattelututkimuksissa huumorin ajatellaan ilmaisevan haastatteluun osallistuvien henkilöiden välistä solidaarisuutta ja yhteisöllisyyttä. Huumorin avulla haastateltavien nähdään helpommaksi tuoda mielipiteitään esiin. Ryhmähaastattelussa opettajilla ilmeni monesti sen edetessä vastaavanlaisia yhteisten kokemusten muistelemisen hetkiä hyvällä huumorilla. Huumorin käyttö tässä haastattelussa johtuu todennäköisesti siitä, että opettajat

¹⁵¹ Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹⁵² Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019.

¹⁵³ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019.

¹⁵⁴ Ibidem.

ovat tunteneet toisensa vuosikausia, työskennelleet yhdessä ja jakaneet toisilleen opettajanhuoneessa kertomuksia elämänsä varrelta.¹⁵⁵

Kaikkien opettajien vastaukset kysymykseen audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutuksesta oppimiseen jäivät ryhmähaastattelussa suppeaksi. Vastaukset olivat myös hyvin hajanaisia. Ryhmähaastattelun ongelmana on nähty juuri keskustelun hajanaisuus. Hajanaisuuteen arvioidaan sisältyvän olennaisesti keskustelun pyöriminen paikoillaan sekä naureskelu aihepiiriin liittyvien hauskojen tarinoiden vuoksi. Lisäksi keskustelun hajanaisuuden käsitteeseen kuuluu myös haastateltavien esittämät yksituumaiset näkemykset, minkä takia monia yksityiskohtia saattaa haastattelussa jäädä pimentoon.¹⁵⁶

Kaikki edellä mainitut ryhmähaastatteluun liittyvät ongelmat toteutuivat audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutuksia oppimiseen käsittelevässä kysymyksessä. Kuusjärven ja Ojakosken vastauksiin sisältynyt huumori ja vastausten lyhyehkö sisältö täyttivät ryhmäkeskustelun hajanaisuuden tunnuspiirteet. Hajanaisuuden käsitteeseen yhdistyi myös Kumpulan vastaus siitä, miksi audiovisuaalisia opetusvälineitä olisi käytetty, jos niillä ei koettu olleen mitään positiivista vaikutusta oppimiseen. Ryhmähaastattelussa syntynyt hajanaisuuden ongelma edellä mainittuun kysymykseen liittyen johtui kuitenkin omasta toiminnastani haastattelijana. Olin kokematon haastattelujen toteuttamisessa, sillä ryhmähaastattelu oli ensimmäinen tutkimukseen liittyvä haastattelu ja jo siten itsessään jännittävä tilanne. Kysymys oli yhdestoista yhteensä kuudestatoista kysymyksestä. Oli ymmärrettävää, etteivät entiset opettajat enää jaksaneet kovin yksityiskohtaisesti vastata kysymyksiin. Kysymysrunko olisi voinut olla huomattavasti lyhyempi ja osan kysymyksistä olisi voinut karsia kokonaan pois. Lisäksi opettajilta saadut vastaukset aiempiin kysymyksiin olivat niin erinomaisen laajoja ja loppuun asti pohdittuja, että he aika ajoin joutuivat toistamaan jo kertaalleen käsittelemiään asioita. Ryhmähaastattelua käsittelevässä kirjallisuudessa haastattelun tavoitteeksi katsotun monipuolisen keskustelun aikaansaaminen ei toteutunut täysin.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Pietilä 2017, 115.

¹⁵⁶ Pietilä 2017, 116.

¹⁵⁷ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Pietilä 2017, 113, 115–117.

Kahdelta Oulun normaalikoulun rehtorilta Erkki Vilpalta ja Timo Lapilta kysyttiin yksilöhaastattelussa sisällöltään samanlainen kysymys audiovisuaalisten opetusvälineiden vaikutuksesta oppimiseen kuin entisiltä opettajiltakin. Timo Lappi kertoi audiovisuaalisista opetusvälineistä olleen ehdottomasti hyötyä parempien oppimistulosten saavuttamisessa. Sekä Lapilla että Vilpalla oli yhteneviä ajatuksia entisten opettajien Asko Kumpulan ja Martti Asunmaan kanssa. Lappi viittasi siihen tosin kukaan, että audiovisuaaliset opetusvälineet olisivat jääneet kokonaan ostamatta, mikäli niistä ei olisi koettu selkeästi olevan hyötyä opetuksessa. Vilpa puolestaan pohti sitä, että audiovisuaalisten opetusvälineiden tarkkaa hyötysuhdetta oli vaikea mitata, mutta yhtyi ajatukseen siitä, että audiovisuaalisista opetusvälineistä oli oppimista tehostava vaikutus.¹⁵⁸

Timo Lappi kertoi audiovisuaalisten opetusvälineiden monipuolistaneen opetusta ja tarjonneen oppilaille enemmän mahdollisuuksia oppia omia vahvuuksiaan hyödyntäen.

*”Toiset oppii kuvasta, toiset oppii äänestä, kaikki ei opi samalla tavalla, mitä monipuolisempia välineitä meillä on käytettävissä niin sen laadukkaampaa ja parempaa opetusta pystytään antamaan ja uskon myöskin, että sitä kautta se oppiminen kyllä tapahtuu sitten vielä enemmän niitten ominaisuuksien mukaan, joita oppilaalla on ollut.”*¹⁵⁹

Audiovisuaaliset opetusvälineet paransivat merkittävästi oppimistuloksia 1960– ja 1970-luvuilla. Opettajilla oli ainekohtaisesti täysi valta päättää itse siitä, millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä he oppitunneillaan käyttivät. Opettajien tehtäväksi tuli valita ja käyttää opetuksessaan sellaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä, joiden avulla oppilaat oppivat parhaiten. Siten audiovisuaalisten opetusvälineiden käytölle muodostui opetuksellisia erityistavoitteita. Varsinkin peruskoulu-uudistuksen jälkeen, jolloin audiovisuaaliset opetusvälineet yleistyivät, olivat opettajat jo niin rutinoituneet niiden käyttöön, etteivät he sen tarkemmin edes pohtineet millaista opetus voisi olla ilman audiovisuaalisuutta.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Erkki Vilpan haastattelu. Oulu 6.3.2019; Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

¹⁵⁹ Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

¹⁶⁰ Vilho Hyytisen et al. haastattelu. Oulu 21.2.2019; Martti Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Tytti Isohookana–Asunmaan haastattelu. Oulu 26.2.2019; Erkki Vilpan haastattelu. Oulu 6.3.2019; Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019; Timo Lapin haastattelu. Lestijärvi 8.3.2019.

LOPPULAUSE

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisualisoitumista 1960– ja 1970-luvuilla. Lähteinä käytin Kansallisarkistossa säilytettäviä Oulun normaalilyseon arkiston asiakirjoja ja Oulun normaalikoulussa säilytettäviä asiakirjoja. Asiakirjat eivät olleet täydellisiä, ja läpi tutkimuksen niissä ilmeni pieniä puutteita. Tutkimuksen kannalta asiakirjat ovat riittävän informatiivisia, että niiden perusteella pystyi tekemään johtopäätöksiä. Asiakirjojen lisäksi haastattelin entisiä Normaalilyseossa ja Normaalikoulussa tarkasteltavana ajanjaksona työskennelleitä opettajia ja rehtoreita.

Tarkastelin audiovisualisoitumista realistisen diskurssianalyysin näkökulmasta, jossa keskeistä on selvittää, millaiset tekijät inhimillisen toiminnan taustalla vaikuttavat. Suomen ensimmäisessä perusopetussuunnitelmassa audiovisuaalisilla opetusvälineillä nähtiin selkeä rooli tulevassa peruskouluopetuksessa. Nämä perusopetussuunnitelmassa ilmenneet näkemykset vaikuttivat siihen, että Normaalilyseossa haluttiin valmistautua perusopetussuunnitelman enteilemän peruskoulu-uudistuksen tuomiin muutoksiin hyvissä ajoin. Valmistautuminen näkyi henkilökunnan kouluttamisena ja kasvaneina opetusvälinetarpeina. Tutkimuksen yksi keskeinen tulos on, että audiovisualisoitumisen taustalla vaikutti erityisesti perusopetussuunnitelman koulutuspoliittiset linjaukset. Suomen ensimmäinen perusopetussuunnitelma ei jäänyt opetusteknologian painottamisen suhteen ainutkertaiseksi, sillä myös sen jälkeen ilmestyneet opetussuunnitelmat ovat painottaneet opetusteknologian käyttöä oppituntien tukena.

Realistisen diskurssianalyysin lisäksi käytin tutkimusmenetelmänä kvantifioimista. Se näkyy tutkimuksessa asiakirjojen pohjalta luotuina kuvioina, jotka havainnollistavat audiovisualisoitumisen kehitystä 1960– ja 1970-luvuilla. Kuviot kuvaavat myös opetusvälinemenojen muutosta. Merkittävä kuvioihin pohjautuva tutkimustulos on se, että audiovisualisoitumisen polkaisi kunnolla käyntiin peruskoulu-uudistus. Tämän uudistuksen tuomat muutokset olivat suorastaan vallankumouksellisia. Kuvioista voi myös päätellä, että valtion koulutuksesta vastaavissa toimielimissä tapahtui peruskoulu-uudistuksen myötä arvomaailman muutos. Kouluhallitus ei ollut kovin kiinnostunut audiovisuaalisesta

teknologiasta, mikä näkyi Normaalilyseon vähäisenä audiovisualistoitumisen tasona, koska rahaa ei myönnetty riittävästi opetusvälinehankintoihin. Yliopistossa sen sijaan opetusteknologiaa arvostettiin ja sen myötävaikutuksella opetusministeriössä ymmärrettiin opetusteknologian hyödyllisyys opettajakoulutuksessa, joka puolestaan näkyi Normaalikoulun nopeana audiovisualisoitumisena. Tämän arvomaailman muuttumisen huomioiminen on tärkeää, koska se vaikuttaa voimakkaasti vielä nykypäivänäkin. Suomalaisen koulujen ja opetusministeriön opetusteknologinen arvostus juontaa juurensa peruskoulu-uudistukseen, ja se näkyy esimerkiksi ylioppilaskokeiden muuttamisena sähköiseen muotoon.

Merkittävä tutkimustulos on se, että yritysten läsnäolo alkoi voimistua kouluissa 1960-luvulla. Uusi audiovisuaalinen opetusteknologia oli kallista ja opetusvälineiden myyminen oli tuottoisaa liiketoimintaa, koska opetusvälineitä tarvittiin kouluissa suuria määriä. Yritykset alkoivat kilpailla keskenään siitä, kuka saa koulujen muodostamat markkinat haltuunsa. Tämä näkyi esimerkiksi siten, että opetusvälineitä myyvien yritysten edustajat vierailivat Oulun normaalilyseossa ja Oulun normaalikoulussa sekä yrittivät vaikuttaa rehtorien tekemiin ostopäätöksiin tarjoamalla heille muun muassa kakkua ja kahvia. Yritysten näkyvyys ei suinkaan ole vuosien varrella vähentynyt kouluissa, vaan 1960-luvulla alkaneella yritysten välisellä kilpailulla on takanaan pitkät perinteet, jotka ovat kehittyneet nousujohteisesti nykypäivään saakka. Opetusteknologisen arvostuksen takia suomalaiset koulut muodostavat edelleen suuret markkinat erilaisia opetusvälineitä myyville yrityksille, eikä kilpailukehitykselle näyttäisi lähitulevaisuudessa tapahtuvan muutosta.

Opettajien ja rehtorien haastatteluista esiin noussut keskeinen tutkimustulos on opetusteknologian positiivinen vaikutus oppimistuloksiin. Tähän vaikutti audiovisuaalisten opetusvälineiden käytön integrointi vahvasti osaksi opettajuutta erityisesti 1970-luvulla. Opetusharjoittelussa harjoittelijoille painotettiin opetusvälineiden käytön hyödyllisyyttä ja siellä syntynyt suhtautuminen opetusteknologiaan siirtyi myöhemmin valmistuvien opettajien työelämään. Opetusteknologian käyttämisestä opetuksen tukena muodostui itsestäänselvyys, eivätkä opettajat tietoisesti pohtineet niiden käyttöä sen suuremmin. Tämä ajattelumaailma, joka on lähtöisin 1970-luvulta, näkyy vahvasti nykypäivän kouluissa. Tietotekniikkaa pidetään usein itsestäänselvytenä, jota on käytettävä opetuksen tukena, koska jokainen

koululuokka pyritään varustamaan tietotekniikalla ja sen käyttöä painotetaan voimakkaasti opetusharjoittelussa.

Tutkimuksen keskeisin johtopäätös on se, että nykyajan suomalaisten koulujen tietoteknistyminen juontaa juurensa opetusteknologiaa kohtaan heränneeseen kiinnostukseen 1960-luvulla, joka voimistui rajusti seuraavalla vuosikymmenellä ja näkyi opetusteknologian hankkimisena suurissa määrin opetuskäyttöön. Kiinnostus opetusteknologiaan ja halu hyödyntää sen tuomia mahdollisuuksia jäi elämään suomalaiseen yhteiskuntaan 1970-luvun jälkeen. Nämä ajatukset elävät ja voivat hyvin vielä 2010-luvun lopullakin. Ainoastaan kiinnostuksen kohteet ovat vaihtuneet, sillä audiovisuaalisten opetusvälineiden korvaaminen tietotekniikalla alkoi toden teolla jo 1980-luvun alussa.

Tämä tutkimus sijoittuu esineiden ja materiaalitutkimuksen kentälle, joka on historianitutkimuksen saralla varsin tuore suuntaus. Esineiden ja materiaalin tutkimuksen avulla selvitetään muun muassa sitä, miten ihmisten ajattelu uudesta teknologiasta rakentuu ajan kuluessa limittäen uutta edeltäneen vanhan teknologian kanssa. Tässä tutkimuksessa tämä ajattelu tulee esiin ryhmähaastattelussa, jossa opettajat usein rinnastivat tietotekniikan sitä edeltäneeseen audiovisuaalisuuteen.

Esineiden ja materiaalin tutkimuksen ohella tämä tutkimus sijoittuu sekä audiovisuaalisuustutkimuksen että opetusteknologisen tutkimuksen kentälle. Audiovisuaalisuutta kouluissa ei juurikaan ole tutkittu 1970-luvun jälkeen. Sen sijaan opetusteknologiaa, erityisesti tietotekniikan vaikutuksia koulujen arkeen, on tutkittu hyvinkin laajasti. Tietotekniikkaan liittyvissä opetusteknologisissa tutkimuksissa tietotekniikan edeltäjinä toimineita audiovisuaalisia opetusvälineitä ei yleensä edes mainita. Vaikka tämä tutkimus käsittelee koulujen audiovisualisoitumista mikrotasolla, luo se pohjaa sekä aikaisemmalle että tulevalle tietotekniikkatutkimukselle sijoittamalla opetusteknologiset aikakaudet historialliseen kontekstiin.

Kaikki edellä mainitut tutkimuskentät limittyvät toisiinsa, mutta jokaisella niistä on myös sellaisia erityispiirteitä, jotka erottavat ne toisistaan. Tämä johtuu lähinnä siitä, että esineiden

ja materiaalitutkimus on varsin tuore ja vasta nouseva historian tutkimuksen suuntaus, kun taas esimerkiksi opetusteknologiaa on tutkittu useiden vuosikymmenten ajan ja rajat eri tutkimuskenttien välillä ovat häilyviä. Audiovisuaalisuustutkimus ja opetusteknologinen tutkimus saatetaan tulevaisuudessa ymmärtää esineiden ja materiaalitutkimuksen alalajeiksi, koska kyseiset tutkimussuunnat linkittyvät kiinteästi fyysisten opetusvälineiden ympärille.

Koska tämä tutkimus osoittaa, että audiovisuaaliset opetusvälineet ovat edeltäneet tietoteknisiä opetusvälineitä ja käynnistivät nykypäivänä esiintyvän kiinnostuksen opetusteknologiaa kohtaan, on tulevaisuudessa tärkeää tutkia tarkemmin audiovisuaalisuuden ja tietotekniikan yhtäläisyyksiä ja eroja. Tämä vertailu on tärkeää, jotta saadaan muodostettua tarkka kokonaiskuva suomalaisten koulujen opetusteknologisesta kehityksestä. Esineiden ja materiaalitutkimukseen liittyen on merkittävää kiinnittää tulevaisuudessa enemmän huomiota audiovisuaalisten ja tietoteknisten opetusvälineiden keskinäiseen suhteeseen, koska tietotekniikalla on pyritty vuosikymmenten ajan korvaamaan audiovisuaaliset opetusvälineet kouluissa. On tärkeää selvittää esimerkiksi se, miksi tietotekniikkaa alettiin pitää audiovisuaalista teknologiaa parempana.

LÄHTEET

I Painamattomat lähteet

KANSALLISARKISTO (KA)

Oulun normaalilyseon arkisto (ONlA)

Kassakirjat 1959–1961

Kassakirjat 1961–1963

Kassakirjat 1963–1965

Kassakirjat 1965–1966

Kassakirjat 1967–1968

Kassakirjat 1968–1970

Kassakirjat 1970–1971

Kassakirjat 1971–1972

Kassakirjat 1973–1974

Kirjetoisteet 1951–1965

Kirjetoisteet 1966–1971

Kirjetoisteet 1972–1974

OULUN NORMAALIKOULU

Oulun normaalikoulun asiakirjat (ONkA)

Kaluston yleisluetteloita 1954–1968

Oulun yliopiston lähettämiä kirjeitä ja tiedotuksia 1973–1977

Talousarviot 1974–1978

Tulo- ja menoarviot 1976–1982

II Painetut lähteet

1. Lähdekirjallisuus

Komiteamietintö 1970: A 4, 1970. *Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö I. Opetussuunnitelman perusteet*. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Nöjd, Olavi 1968. *Audiovisuaalisen opetuksen menetelmiä*. WSOY, Porvoo.

Häkanson, Nils 1966. *Audiovisuaalinen opetus*. Suomentanut Veijo Mattila & Ilpo Salmi. Kirjayhtymä, Helsinki.

2. Sanoma- ja aikakauslehdistö

Helsingin Sanomat 23.2.2019. HS 50 vuotta sitten sunnuntaina 23.2.1969.

III Haastattelut

Asunmaa, Martti, opettaja (s. 1934). Oulu 26.2.2019. Haastattelija Jaakko Ylikangas.

Hyytinen, Vilho, opettaja (s. 1946) & Kumpula, Asko, opettaja (s. 1935) & Kuusjärvi, Pirkko, opettaja (s. 1941) & Laitinen, Hely, opettaja (s. 1936) & Ojakoski, Matti, opettaja (s. 1955) & Vilpa, Erkki, rehtori (s. 1929). Oulu 21.2.2019. Haastattelija Jaakko Ylikangas.

Isohookana–Asunmaa, Tytti, opettaja (s. 1947). Oulu 26.2.2019. Haastattelija Jaakko Ylikangas.

Lappi, Timo, rehtori (s. 1946). Lestijärvi 8.3.2019. Haastattelija Jaakko Ylikangas.

Vilpa, Erkki, rehtori (s. 1929). Oulu 6.3.2019. Haastattelija Jaakko Ylikangas.

IV Sanakirjat ja hakuteokset

Kielitoimiston sanakirja 1. osa A–K, 2006: päätoimittaja Eija–Riitta Grönros. Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus, Helsinki.

V Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka 2012: ”Yleissivistävä koulutus hyvinvointiyhteiskunnassa”. s. 144–175. *Tiedon ja osaamisen Suomi: kasvatus ja koulutus Suomessa 1960–luvulta 2000–luvulle*. Päätoimittaja Pauli Kettunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Asunmaa, Martti 1994. *Historian opetus peruskoulussa*. Oulun opettajankoulutuslaitos, Oulu.

eNorssi 2019. *Harjoittelukoulujen strategia 2020*. http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/suho-harre/Harjoittelukoulujen_strategia_2020.pdf

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 8. painos. Vastapaino, Tampere.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla–Maija 2006: ”Muistitieto ja tutkimus”. s. 7–24. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla–Maija Peltonen. Hakapaino Oy, Helsinki.

Hansel Oy. <https://www.hansel.fi/tietoa-meista/hansel-lyhyesti/> ja <https://www.hansel.fi/hansel/yhteishankinnat/mika-puitejarjestely/> (luettu 9.11.2018)

Haikari, Janne & Kotilainen, Sofia 2016. *Opettajuuden mallia. Jyväskylän normaalikoulu 1864–2015*. Toimittanut Sofia Kotilainen. Jyväskylän normaalikoulu, Jyväskylän yliopisto.

Heikkinen, Reijo 2010. *Laanaojan laitamilta Linnanmaan liepeille. Oulun normaalikoulun 50–vuotishistoria*. Oulun yliopiston Oulun normaalikoulu, Suomen Yliopistopaino Oy.

Heinonen, Antti 2012. *Vuimeiset markat. Suomen markkamääräiset setelityypit 1945–2002*. Edita Publishing Oy, Helsinki.

Hellström, Martti 2008. *Sata sanaa opetuksesta: keskeisten käsitteiden käsikirja*. PS-kustannus, Jyväskylä.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. *Tutkimusbaastattelu. Tutkimusbaastattelun teoria ja käytäntö*. Oy Yliopistokustannus, HYY-yhtymä, Helsinki.

Juhila, Kirsi 1999. ”Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät”. *Diskursianalyysi liikkeessä*. s. 160–198. Toimittaneet Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere.

Jyväskylän yliopisto 2019. *Koppa. Aineiston analyysimenetelmät*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metodit/metodit/metodit/aineiston-analyysimenetelmät/laadullinen-analyysi> (luettu 8.4.2019).

Kankaanranta, Marja & Koskinen, Jyrki & Vahtivuori-Hänninen, Sanna 2011. ”Opetusteknologia koulun arjessa – ensituloksia”. s. 7–13. *Opetusteknologia koulun arjessa*. Toimittanut Marja Kankaanranta. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Kettunen, Pauli & Jalava, Marja & Simola, Hannu & Varjo, Janne 2012: ”Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen”. s. 25–62. *Tiedon ja osaamisen Suomi: kasvatus ja koulutus Suomessa 1960–luvulta 2000–luvulle*. Päätoimittaja Pauli Kettunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Koivunen, Pia & Teräs, Kari 2017: ”Historiallinen muistitietohaastattelu”. s. 193–213. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Vastapaino, Tampere.

Kuntaliitto 2010. *Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat: määräykset ja suositukset*. Opetustoimi 12. shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/p20100317121323115.pdf (luettu 6.1.2018).

Lehtola, Pasi: ”Tietokoneet koulujen opetuksen tukena”. 14.8.2014. Yle Elävä arkisto. <https://yle.fi/aihe/elava-arkisto> (luettu 3.1.2018).

Lumme–Sandt, Kirsi 2017: ”Vanhojen ihmisten haastattelu”. s. 297–311. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Vastapaino, Tampere.

Männistö–Funk, Tiina 2016. ”Rykelmät – Työkaluehdotus materiaalien toimijoiden menneisyyden tutkimiseen”. s. 178–189. *Historiallinen Aikakauskirja*. Päätoimittaja Anu Lahtinen. Suomen Historiallisen Seuran ja Historian Ystävien Liiton julkaisu 2/2016.

Pietilä, Ilkka 2017: ”Ryhmäkeskustelu”. s. 111–130. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Vastapaino, Tampere.

Rantanen, Jukka & Varmola, Sanna–Leena & Vasara, Marjatta 1986. *Mikro tulee kouluun*. WSOY, Porvoo.

Salo, Matti 2003. *Pohjoinen alma mater : Oulun yliopisto osana korkeakoululaitosta ja yhteiskuntaa perustamisvaiheista vuoteen 2000*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Sommar, Heidi: ”Tietokoneet hyötykäytössä”. 28.1.2011. Yle Elävä arkisto. <https://yle.fi/aihe/elava-arkisto> (luettu 3.1.2018).

Tilastokeskus 2019. *Tilastokeskuksen rahanarvonmuunnin*. <http://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (käytetty 21.3.2019).

Toiskallio, Jarmo 1984. *Pedagogiikka 1. Johdatus kasvatustieteelliseen ajatteluun*. WSOY, Juva.

Trötschkes, Rita: ”Sähköisen yo-kokeiden aikataulu”. 1.6.2015. Yle Abitreenit. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/06/01/sahkoisen-yo-kokeiden-aikataulu> (luettu 8.4.2019).

LIITTEET

Liite 1. Kysymykset Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun opettajien haastatteluihin.

1. Mitä ymmärrätte ”audiovisuaalisilla opetusvälineillä”? Mitä ne tarkoittivat teidän uranne aikana?
2. Millaisia audiovisuaalisia opetusvälineitä käytitte opetuksessanne? Oliko niitä vaikea käyttää?
3. Millaiset audiovisuaaliset opetusvälineet koitte hyödyllisiksi? Entä tarpeettomiksi?
4. Saitteko audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöön liittyen riittävästi koulutusta?
5. Olisitteko toivoneet enemmän audiovisuaalisia opetusvälineitä käyttöönnne?
6. Millaisista audiovisuaalisista opetusvälineistä oli eniten puutetta?
7. Miten audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöä perusteltiin pedagogisesti?
8. Miten audiovisuaalisten opetusvälineiden käyttöä perusteltiin didaktisesti?
9. Miksi halusitte tai ette halunneet käyttää audiovisuaalisia opetusvälineitä opetuksessanne?
10. Asetettiin audiovisuaalisille opetusvälineille opetuksellisia erityistavoitteita? Millaisia ja miten ne toteutuivat tai eivät toteutuneet?
11. Millainen vaikutus audiovisuaalisilla opetusvälineillä oli oppimiseen?
12. Miten audiovisuaaliset opetusvälineet jakoutuivat eri oppiaineiden välillä? Mistä uskotte mahdollisten erojen johtuvan audiovisuaalisten opetusvälineiden jaossa eri oppiaineiden välillä?
13. Koitteko saavanne riittävästi määrärahaa oppiaineessanne audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin?
14. Miten auskultantit suhtautuivat audiovisuaalisiin opetusvälineisiin?
15. Miten Pauli Anttila suhtautui audiovisuaalisiin opetusvälineisiin? Miten hänen toimintansa näkyi audiovisuaalisissa opetusvälinehankinnoissa?

16. Onko teillä vielä mielessänne jotain, mistä haluaisitte kertoa? Jäikö mielestänne jokin oleellinen seikka käsittelemättä?

Liite 2. Kysymykset Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun rehtorien haastatteluihin.

1. Mitä ymmärrätte ”audiovisuaalisilla opetusvälineillä”? Mitä ne tarkoittivat teidän uranne aikana?
2. Miten Oulun normaalilyseossa suhtauduttiin audiovisuaalisiin opetusvälineisiin ennen peruskoulu-uudistusta?
3. Muuttiko peruskoulu-uudistus aiempaa suhtautumista audiovisuaalisiin opetusvälineisiin Oulun normaalikoulussa? Miten ja millä tavalla se näkyi koulun toiminnassa?
4. Mitkä tekijät vaikuttivat siihen millaisia ja minkä merkisiä audiovisuaalisia opetusvälineitä hankittiin?
5. Millaiset henkilöt vaikuttivat opetusvälinehankintoihin?
6. Miten Oulun yliopisto suhtautui audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin määrärahoja jakaessaan?
7. Poikkesiko yliopiston suhtautuminen peruskoulua edeltäneen kouluhallituksen suhtautumisesta? Miten?
8. Lähettikö kouluhallitus, opetusministeriö tai Oulun yliopisto tiukkoja vaatimuksia Oulun normaalikoulun audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin liittyen? Millaisia? Miten Oulun normaalikoulussa niihin reagoitiin?
9. Saitteko kouluhallitukselta ja peruskoulu-uudistuksen jälkeen Oulun yliopistolta riittävästi määrärahoja audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin?
10. Mitä olisitte halunneet kouluhallituksen tai Oulun yliopiston toiminnassa muuttaa audiovisuaalisiin opetusvälinehankintoihin liittyen?

11. Miten opettajakunta suhtautui audiovisuaalisiin opetusvälineisiin?
12. Miten levititte tietoisuutta audiovisuaalisista opetusvälineistä opettajille?
13. Miten audiovisuaaliset opetusväline määrärahat jakautuivat eri oppiaineiden välillä?
14. Aiheutuiko audiovisuaalisten opetusvälineiden mahdollinen epätasainen jako oppiaineiden välillä eripuraa opettajakunnan sisällä?
15. Saavutettiinko audiovisuaalisilla opetusvälineillä parempia oppimistuloksia, kuin jos niitä ei olisi ollut? Miksi?
16. Miten Pauli Anttila suhtautui audiovisuaalisiin opetusvälineisiin?
17. Miten hänen toimintansa vaikutti Oulun normaalilyseon ja Oulun normaalikoulun audiovisualisoitumiseen?
18. Onko teillä vielä mielessänne jotain, mistä haluaisitte kertoa? Jäikö mielestänne jokin oleellinen seikka käsittelemättä?